

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL INTEGRARE EUROPEANĂ ȘI ȘTIINȚE POLITICE

REVISTA
DE FILOZOFIE, SOCIOLOGIE
ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Revistă științifică, fondată în 1953.
Apare din 1991, actualizată din 2007

1 (149)
2009

Chișinău 2009

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR – ȘEF

Victor Țvircun, doctor în istorie

REDACTOR – ȘEF ADJUNCT

Gheorghe Bobână, doctor habilitat în filosofie

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE

Svetlana Ciumac, doctor în economie

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexandru Roșca, academician

Gheorghe Paladi, academician

Andrei Timuș, membru-corespondent

Olga Găgăuz, doctor în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor în filosofie

Teodor Dima, membru-corespondent al Academiei Române

Arcadie Ursul, academician

Aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific
al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice
al Academiei de Științe a Moldovei

Toate articolele sunt recenzate

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru
conținutul științific al textelor.

© Institutul Integrare Europeană și Științe Politice
al Academiei de Științe a Moldovei, 2009

Redactor: **Tamara Osmochescu**

Procesare de text și machetare: **Nicolae Bodean**

Corector-operator: **Tatiana Maimescu**

CUPRINS

CONTENTS

FILOSOFIE

PHILOSOPHY

		pag.
Ana Pascaru	Valorile la confluența spațiilor culturale în societate	5
Lidia Troianowski	Cultura de masă: veritabil derapaj din spațiul valorilor estetice tradiționale	16

SOCIOLOGIE

SOCIOLOGY

		pag.
Victor Mocanu	Societatea contemporană moldovenească: probleme și perspective ale transformării	23
Olga Gagauz	Criza reproducerii populației și transformarea familiei	35
Vladimir Blajco	Мораль и духовные ценности современного общества: изменения и взаимовлияния	42
Iurie Caraman	Etapa de tranziție și impactul asupra valorilor tradiționale din Republica Moldova	47
Mariana Buciuceanu- Vrabie	Aspecte sociodemografice ale integrării tinerilor în câmpul muncii: valori, intenții și autoaprecieri	51
Lucia Gașper	Aspecte sociopsihologice ale preferințelor valorice la migranții de muncă	59

ȘTIINȚE POLITICE

POLITICAL SCIENCE

		pag.
Victor Juc	Dificultăți teoretico-metodologice în pronosticarea încheierii războiului rece	66
Надежда Тельнова, Лилия Брага	Кризис ценностей в условиях глобализации и стратегия устойчивого развития	77
Ion Rusandu, Radj Cărbune	Evoluția eșichierului politic moldovenesc: esență și controversă (partea II)	86

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

RESEARCH COMMUNICATIONS

		pag.
Victor Juc, Carina Clim	Национальная или цивилизационная идентичность: проблема приоритета в условиях динамизации глобализационных процессов	92
Veaceslav Ungureanu	Realizarea dimensiunii energetice a securității Republicii Moldova în contextul dependenței de o singură sursă	98
Sergiu Teodor	Imaginea de țară din perspectiva actualității internaționale	107
Inga Sînchevici	Comportamentul premarital al tinerilor: evoluții și factori determinanți	111
Vitalie Rotaru	Problema războiului și a păcii în gândirea filosofică românească (sec. XVII – XVIII)	117

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

		pag.
Mihai Cernencu	O lucrare importantă de caracter interdisciplinar	123
Victor Saca	Reflecții asupra fenomenului elitei politice din Republica Moldova	124

ANIVERSĂRI

ANNIVERSARY

		pag.
	Academicianul Gheorghe Paladi: 80 ani de la naștere	126
	Academicianul Alexandru Roșca: 75 ani de la naștere	129
	Doctorul habilitat Vladimir Anikin: 70 ani de la naștere	131

FILOSOFIE

Ana Pascaru

doctor în filozofie, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM

VALORILE LA CONFLUENȚA SPAȚIILOR CULTURALE ÎN SOCIETATE

In this paper the author analyses the values through cultural space confluences in context of contemporary society. From societal realities is reflecting on cultural space, and its role to assurance the circle of values, maintains it into individual and community activities. It's tried to statement the necessity of mechanism that couldn't admit transforming the values or into gun, or loses their identity. Concerning Moldovan society is pay attention about unusual "heritage" that the cultural space to the ethnic majority is avoid to be recognized, in mill time the cultural space distinguish the national minorities have been accepted.

Perpetuarea valorilor în transformările în și dintre societăți raportate la realitățile manifeste indică calitatea componentelor constituitoare ale societății la cumpăna dintre mileniile II-III, început de secol XXI, cu atât mai mult cu cât are loc redimensionarea socioeconomicului, sociopoliticului și socioculturalului, societatea îndreptându-se nolens/volens spre multiculturalismul mondializator (globalizant). În această ordine de idei, prezența valorilor raportată la transformările actorilor sociali, grupurilor sociale, etnice, profesionale, mediului de reședință întregeste conturarea tendințelor, proceselor care facilitează/evidențiază dominarea intersocietalului în raport cu intrasocietalul. Valorificarea transformărilor schimbărilor profunde denotă contribuția lor la cimentarea statutului societății pe cupola civilizațională, inclusiv impactul migrației masive și intervențiile geopolitice asupra spațiului cultural la nivel intrasocietal, diluându-i/fortificându-i valorile naționale, tradiționale, ascensiunea celor comunitare. Pe acest temei, ascensiunea valorilor comunitare acceptare, toleranță și încredere sau a celor colectiviste (minorități naționale, grupuri etnice) întregesc tabloul turbulențelor societății mileniului III. Cu atât mai mult cu cât baza legală cu care valorile comunitare și colectiviste au fost asigurate nu areorei este utilizată la: marginalizarea/ignorarea celor aparținând etniei majoritare; perpetuarea formală a propriilor valori lipsite de conținut, dar și denaturarea acestora. Prin urmare, asistăm la complicarea condiției de manifestare a valorilor în spațiul cultural, confluențele acestuia cu celelalte spații culturale diverse/adverse prezente în comunitate, asigurarea perpetuării valorilor și a identității societății. Studiul de față reprezintă o altă tentativă a autorului legată de elucidarea valorilor din societate, în speță cea moldoveană, prin prisma spațiului cultural manifest la confluență/interferență cu alte spații (slav; oriental). Deși foarte actuală și de o importanță majoră pentru o societate în formare problematica enunțată totuși continuă să rămână puțin cercetată. Acest aspect-parte componentă dintr-un compartiment mult mai vast axat pe conturarea condiționării valorilor în societate, aduc în prim-plan necesitatea prezenței valorilor în acțiunile membrilor societății și completată cu scala de valori efectuată în cercetărilor cantitativ-calitative.

Reflecțiile pentru început se îndreaptă spre contribuția comunicării în/dintre valori asigurat de spațiul cultural în ramificarea, perpetuarea diferită/diversă a valorilor prin acțiunile individuale și structurale ale societății. În linii mari, comunicarea valorilor denotă și starea de fapt din societate, dar și relațiile acesteia cu societățile vecine. În timp ce modul în care valorile se regăsesc de la cele mai nesemnificative acțiuni individuale/comunitare întru propria realizare, până la cele societale conturează distincția

dintre realitatea inerentă de una presupusă sau virtuală, în condițiile în care se atestă încercări de înlocuire cu una virtuală a realității, a lumii valorilor și prezența acestora în acțiunile umane. Drept confirmare-crisa mondială care s-a declanșat recent și posibilele scenarii de la căutarea „vinovatului”, revenirea la natura-mamă, renunțarea la un anumit standard de viață până la ascensiunea confesiilor/sectelor/curentelor și simplificarea/sacrificarea rostului valorilor în comportamentul uman și comunitate.

La fel, în seama spațiului cultural rămâne și conturarea/eficientizarea oportunităților care facilitează dialogul intra- și intercultural, adică cu alte spații culturale în vederea apropierii dintre valori și creării de noi valori. Pe de o parte multiculturalismul societății contemporane, chiar dacă din punct de vedere juridic se merge pe statul unitar [1], pe de alta nivelul postmodern diferit al societăților, în care dezvoltarea la fel ca spațiul cultural, nu ține cont de frontiere, or, conotația dezvoltării în postmodern nu ia în calcul starea de fapt din societate prin tehnologiile informaționale, dar deschide orizonturi nemaîntâlnite în istoria civilizațiilor, optimizând/marginalizând schimbul în/și dintre spațiile culturale. Efectele acestor schimburi evident că influențează și modifică lumea valorilor, iar în societățile în reformare-valorile din exterior sunt acceptate mai mult ca formă în detrimentul conținutului. În această ordine de idei, raportul confluențelor postmodernismului cu cele ale modernismului și tradiționalismului cunosc cu totul o altă turnură, inclusiv dificultăți în monitorizarea cauzelor și pronosticarea consecințelor asupra spațiilor culturale. Astfel, raportul în/și dintre confluențe suprapus pe fenomenele migrației, sărăciei, mai nou asigurarea cu produse alimentare și criza financiară, tind să vicieze utilizarea inerentă dintre spațiile culturale întru promovarea valorii și a schimbului de valori cu violență, teroare, distrugere.

Pedalarea pe tratamentul respectiv al spațiului cultural și pretinderile de genul că în societate are loc edificarea propriilor valori, circuitul acestora nu face altceva decât facilitarea marginalizării, înlocuirii sau denaturării lor prin nonvalori, inclusiv în activitățile societale. Astfel, intențiile preconizate de a nu raporta la o valoare acțiunile acesteia sunt lipsite de consistență valorică, afectează/ înstrăinează prezența valorilor în fundamentarea/argumentarea activităților societale și circuitul lor în comunitate. Persistența discrepanțelor dintre gândire și acțiune în intențiile preconizate în timp se transformă în obișnuință[2], alimentând fenomene declanșate dificil de sesizat, de depășit sau minimalizat impactul lor asupra mediului comunitar. Și în consecință, cu concursul altor fenomene se deschide „Cutia Pandorei”, însumându-se toate nereușitele posibile și căutarea „vinovatului”.

De ce se întâmplă astfel, deoarece pe lângă faptul că în societate se omite cu sau fără bună știință necesitatea redimensionării sistemului de valori manifeste și în care ele (valorile) se ierarhizează după importanța lor acestea sunt influențate de valorile spațiilor culturale din apropiata/îndepărtata vecinătate. E cunoscut că, fiecare comunitate umană are un sistem de valori care este supus schimbărilor istorice și sociale de natură să determine modificări atât în ce privește criteriile de valorizare, cât și pe cele de înlănțuire și ierarhizare ale valorilor imprimându-le și o anumită dinamică. În timp ce în Republica Moldova redimensionarea sistemului de valori, integrarea și orientarea valorilor în spațiul cultural se politizează /marginalizează, iar pe alocuri este denaturat cu acțiuni demolatoare, inclusiv prin stavilele de comunicare a valorilor. La care se mai adaugă efectele civilizaționale[3], iar criza financiară declanșată cu siguranță le va aprofunda.

În cazul noilor democrații din care face parte și societatea moldoveană comparativ cu societățile stabile, dominația factorului extern asupra celui intern devine una din cauzele centrale care menține recunoașterea/marginalizarea tipului de valori, raportul

dintre valori, comunicarea valorilor la nivel de etnie, dintre etnia majoritară și minoritățile naționale. De două decenii în societatea moldoveană activitățile demarate indică prezența unei imparțialități notorii la capitolul raportării activităților la una sau mai multe valori. Mai mult decât elocvent în acest sens consistența utilizării remitențelor trimise de cei peste 300 mii cetățeni care oficial activează în afara spațiului Republicii Moldova. Remitențe care raportate la bugetul național sunt considerabile, dar îndreptate preponderent spre consumarism și nu în investiții de departe nu contribuie la formarea de bunuri materiale, fructificarea valorii muncii și comunicării dintre valori. Cu remarca că o parte din vină o poartă instituțiile abilitate ale statului în cadrul elaborării de Politici Economice, Sociale care nu le-au racordat la specificul dezvoltării regionale. Or, conform sondajelor efectuate de la 1992, până în prezent, respondenții acordă un rol important Politicilor socioeconomice, considerându-le oportunități majore în soluționarea problemelor cu care se confruntă omul la nivel de comunitate[4](Tabelul 1). În consecință, utilitatea remitențelor ar fi putut completa finanțările la atare proiecte, asigurând cu locuri de muncă pe cei rămași acasă, dar și diminuarea migrației forței de muncă ieftină, deoarece infrastructura majorității localităților urbane și rurale necesită investiții nu numai financiare, dar și resurse umane calificate, or cele din exterior continuă a fi neînsemnate.

Sensibilizarea asupra valorilor facilitează nu numai valorificarea acestora, dar și deschiderea de noi modalități de promovare/creare de noi valori, în contrapondere atitudinilor utilitariste. În această ordine de idei, pentru societatea moldoveană devine tot mai dificil să se vorbească de promovarea valorilor dacă familia considerată nucleul de bază al oricărei comunități se destramă vertiginos. Nu este o noutate că, începând cu deprinderile de viață, valoarea lucrurilor, diferențele dintre lucruri și valoare se încetățenesc în sânul familiei. Lipsa de resurse materiale în majoritatea familiilor fără susținerea necesară din partea instituțiilor sociale s-au pomenit fie cu un părinte (în cel mai bun caz), fie cu ambii plecați la muncă peste hotare pentru a satisface nevoile copiilor. Astfel, educația familială - pilonul valoric în pregătirea viitorilor membri ai comunității a rămas în seama rudelor apropiate sau vecini, înlocuind-o cu sumele de bani trimise. Stare de fapt care în timp a condus la formarea în conștiința celor tineri că intrarea în posesia unor bunuri fără a depune eforturile necesare reprezintă valoare. Și chiar dacă în sondaje importanța familiei (65,9%)[5] rămâne constantă în realitate, ea nu mai reprezintă pilonul valoric de altădată. Este vorba mai degrabă de o comuniune de indivizi atomizați din punctul de vedere al relațiilor familiale, dar la care se apelează fie în perioade dificile, fie pentru a celebra anumite evenimente familiale. Nolens/volens, mai bine de un deceniu de migrațiune necontrolată și dispersată a fisurat valoarea perenă a familiei în mediul moldav. Altfel spus, dispersarea valorii între formă și conținut, care se produce la nivel de gândire, își are reflectare în acțiunile care se întreprind ne semnificativ, reușindu-le să contribuie la soluționarea nevoilor/necesităților cotidiene. În rezultat, eforturile incommensurabile, în speță devalorizarea familiei, peste ani starea materială a acesteia așa și n-a cunoscut îmbunătățiri substanțiale (Tabelele 3-4) [6].

Pentru spațiul societății moldovenești în ecuație cu valorile din societățile vecine rămâne important clarificarea taxonomiei valorilor în vederea depolitizării semnificației circuitului valorilor și oportunitățile tipologiei/clasificării valorilor ce se pot modifica după criterii anumite, criterii care și după 90 încoace continuă să fie politizate, aduse drept suport în ideologiile perimate mai noi și mai vechi fapt pentru care s-a considerat necesar să se vină cu o clasificare mai mult sau mai puțin îmbogățită asupra tipului de valori, dar nu și a tipologiei în general. Monitorizarea studiilor existente indică diverse tipuri de

valori, de la cele: superioare și inferioare [7]; economice; vitale; juridice;politice; teoretice; estetice; morale; religioase[8], la tipul de valori individualiste și universale; instrumentale (morale/etice) și societale (setul de valori prezent în cotidian prin intermediul celor morale/etice [9]. Astfel, cunoașterea și încetățenirea unui atare tip de percepere a valorilor în arealul societal din Republica Moldova rămâne a fi unul vital, deoarece este direct proporțional optimizării oportunităților de diminuare a fenomenelor care conduc la devalorizarea valorilor, în condițiile în care se atestă debusolarea logicii acțiunii cauză-efect-consecințe în perindarea valorilor între scop și mijloc. Or, după cum s-a menționat anterior, în diferite perioade valorile îndeplinesc anumite roluri care se/și modifică în dependență de starea mediului comunitar. Criza social-economică aprofundată și ineficiența instituțiilor sociale în aplicarea mecanismelor de reglare și soluționare a problemelor cu care se confruntă membrii societății de la începutul anilor 90 a condus la o cădere drastică a standardului de viață, apropiindu-l de anii 50 ai secolului XX. Cu toate că, măsurările de opinie publică din acea perioadă indicau că cea mai gravă situație este cea economică. În cotidian erau trecute alte teme „învolverate politic”, dar prindeau bine la scrutinele electorale în consecință, la sfârșitul anilor 90 - început de mileniu III și evenimentele s-au transformat în fapte-tendințe-procese de migrațiune masivă a membrilor societății spre destinații diferite pentru a-și soluționa problemele, cu precădere cele familiale, ceea ce a contribuit la schimbarea diferit/ divers a valorilor între scop și mijloc.

Spre exemplu, inițial, insuficiența resurselor materiale pentru soluționarea nevoilor cotidiene i-a împus pe cetățeni să le caute și utilizeze pe cele aflate la îndemână, printre acestea enumerându-se tot și toate, inclusiv valorile. „Motivația supremă să-i pun pe masă copilului o bucată de pâine” din punctul de vedere al perpetuării valorice a mediului comunitar, în care proprietatea privată (valoarea ei) a fost exclusă, mărginește cu a utiliza până la distrugere tot pentru ca la moment să rezolvi propriul necaz. În timp ce deschiderile de posibilități prea puțin au contat pentru a conștientiza că bunăstarea fiecărui individ înseamnă muncă asiduă și nu întotdeauna conformă cu dorințele. Și că în toate timpurile acestea trebuie raportate la capacitățile profesionale, intelectuale, concurențiale, competitive, iar în final sensibilizarea muncii – ca valoare, iar criteriul muncii – unicul mod de împlinire și susținere a aspirațiilor.

Analiza situației din societatea moldovenească de la 90 încoace distinge tendințe perpetuarea cărora pun în pericol încetățenirea prin democrația ei firavă a tot ce înseamnă valori fundamentale (libertate, dreptate, echitate), naționale (cultură, istorie, limbă), estetice, etice, morale, religioase. Lecție de supraviețuire care de departe n-a fost învățată. Mai mult decât atât, adulții rămași și cu posibilități de influența asupra generației tinere continuă să mențină sau să promoveze idei de genul că: transformările democratice i-au împins pe cei apropiați să-și caute rostul departe de casă pentru a supraviețui; o parte din cei rămași la vatră susțin cu vehemență nonvalorile sistemului de odinioară, uitând că beneficiază de valorile democratice și trecând sub tăcere moștenirea despre care s-a menționat anterior; o altă parte îi învață cum să se mențină în „apele învolburate” în mediul comunitar pentru a-și crea din contul celorlalți propria stare de confort; din an în an tot mai puțin este numărul celor care încearcă să mențină și susțină necesitatea participării tuturor membrilor societății, indiferent de apartenența etnică/națională, confesională sau mediu de reședință la revitalizarea valorilor naționale și general umane într-o perpetuarea mediului văduvit secole și decenii la rând.

Realitățile din societatea în curs de dezvoltare cum este cea moldavă, implicările factorului extern a devenit o constantă, dificultățile transformărilor schimbării modifică și caracterul relației dintre valoare-scop și valoare-mijloc. Contururile acestei relații indică

o stare de fapt în care din valorile economice– scop, purtând acest calificativ în condițiile în care are lor reformarea tuturor componentelor sistemului social, s-a decupat și se pedalează preponderent pe însemnul banului. Și dacă decupările per ansamblu reflectă tendințe fie de înlocuire/ marginalizare a unora dintre valorile economice în raport cu cele naționale și general-umane, însemnul respectiv scăpat de sub control deja prejudiciază sistemul valorilor în general. Se regăsesc aceste indicii începând cu lipsa de respect pentru cutumul de valori profesionale pe care fiecare posesor de diplomă care îi certifică calificarea e dator să le cunoască și respecte în spațiul autohton nu este taxat, ci cu nonșalanță de majoritatea comunității este acceptat și rarissimo contestat. Or, cum se poate avea încredere într-un om abilitat cu cea mai neînsemnată funcție publică când acesta nu este în stare să-și pună în ordine gândurile pe care le face public, dar mi-te acțiunile pe care le întreprinde cel investit, chiar dacă funcțiile publice sunt plătite din banul public. La care se mai adaugă lipsa cadrului juridic, conform căruia sunt trași la răspundere toți cei care au fost investiți în funcții și au încălcat legea, ceea ce conduce la efecte dezolante și nu contribuie la normalizarea manifestărilor valorilor economice în raport cu celelalte valori și sensibilizarea reciprocității, interconexiunii lor în toate acțiunile care se întreprind în societate.

Fenomenele migrației, traficului de ființe umane, munca la negru, scăderea mediei de vârstă, îmbătrânirea societății, indică părăsirea pilonilor valorici: de la familie și sănătate până la continuitatea generațiilor. Iar frecvența cu care educația în instituția familială este lăsată pe seama celor din afară lui, evadarea femeii și a bărbatului de la responsabilitățile maternelne/paterne a devenit un fapt social. În ultimii ani, instituțiile preuniversitare cer cu insistență introducerea în unitățile de învățământ a postului de psiholog pentru consilierea copiilor rămași în grija altor rude. Comunitatea moldavă deja se confruntă cu sporirea numărului de oameni tineri care n-au avut parte de o educație familială; de exemplul părinților cu un loc de muncă care le asigură existența; tineri care n-au pășit pragul unei instituții de educație primară sau liceală.

La fel ca și migrația necontrolată care a periclitat valoarea educației în institutul familial și preuniversitar, remitențele l-au alimentat și pe cel universitar. Valul de surse financiare venite din exterior a compromis valoarea educației universitare și profesionale. Or, într-o societate considerată a fi una dintre cele mai sărace în Europa, numărul universităților a explodat la mijlocul anilor 90 ai sec. XX și s-a diminuat odată cu adoptarea încadrărilor juridice.

Evident că, aspectele diverse/divergente care influențează lumea valorilor în societatea moldoveană condiționează și ierarhia valorilor. Cu toate că ordinea ierarhică aparține esenței valorilor, divergențele apar în condițiile în care o ierarhie este dată a fi una absolută. Or, comparația dintre valori intervine când conștiința optează pentru una sau alta dintre valori, fie că aparțin aceluiași tip sau diferit. Opțiunea respectivă este frecvent un act spontan al conștiinței în condițiile în care aceasta are îndoieli asupra faptului dacă trebuie să opteze pentru una sau alta dintre valorile care o solicită în același timp. Alegerea, de regulă, rămânând a fi o acțiune spontană. Desigur, conștiința principiilor determină rareori fapta omului, ceea ce face dificil orientarea acțiunii [10].

Ierarhizarea valorilor după criterii obiective rămâne a fi un paradox, deoarece acesta este un demers rațional, în timp ce valorile sunt extra-raționale. De aici și existența numeroaselor criterii de ierarhizare și ierarhii ale valorilor. În concordanță cu studiul dat s-a mers pe aducerea în prim-plan a criteriilor ierarhizării lui M.Sheler [11]:

1. Valorile par a fi cu atât mai înalte, cu cât sunt mai durabile. Durabilitatea semnifică persistența unei valori într-un purtător material sau spiritual.

2. Valorile sunt cu atât mai înalte cu cât sunt mai puțin divizibile. Prezența aceleiași valori în mai multe bunuri numai prin împărțirea ei însăși este specific celor materiale, sfera valorilor spirituale rămâne indivizibilă chiar dacă apare în mai multe obiecte reale.
3. În sfera valorilor, temeiul este mai înalt decât întemeiatul. Toate valorile posibile sunt „întemeiate” pe „valoarea unui infinit spirit personal” și pe „lumea valorilor care-i stă în față”.
4. O valoare este cu atât mai înaltă, cu cât mai profundă este „satisfacția” asociată realizării ei. Satisfacția este trăirea unei împliniri și poate fi luată în calcul pentru ierarhizarea valorilor.
5. Gradul de relativitate al ierarhizării valorilor.

Cu toate contestările care i-au fost aduse, aceasta rămâne a fi un reper care oferă o posibilă grilă de ierarhizare a valorilor și niciodată dedusă rațional. Astfel la, încercările de absolutizare a ierarhiei valorilor devine inutilă pentru caracterul ei temporar și relativ. Pe parcursul dezvoltării societății diferitor tipuri de valori (economice, juridice, politice, morale, științifice, filosofice, artistice, religioase) li s-a conferit importanță și ranguri diferite după modul și măsura în care valorile contribuie la satisfacerea unor necesități, aspirații ale omului pentru un anumit moment istoric. Plasarea ierarhiei valorilor pe o anumită scară, în funcție de importanța acordată de societate și individ, de departe nu semnifică o subordonare mecanică a unei valori, alteia, care să anuleze specificitatea fiecărei valori, funcția sa originară și ireductibilă. Constituirea unei ierarhii valorice după E. Lovinescu (1945) este mutarea accentelor axiologice de la o categorie de valori la alta[12]. Semnificația acestei activități înglobează importanța valorilor pentru o societate, colectivitate, om, la un moment dat și într-un anumit loc.

La prima vedere, ierarhia valorilor din societatea moldoveană nu diferă de cele elaborate în alte medii sociale comparabile, dar trecute prin prisma realităților sociale diferențele persistă. Starea de lucruri desemnată devine, indubitabil, manifestă prin: disoluția și compromiterea valorilor; comportamentul consumerist; renunțarea la valoarea profesiei; renunțarea la valorile familiei, identitare, în consecință acceptarea altor modele de viață, a mediului sociocultural în care individul încearcă nu să se integreze, ci mai degrabă asimilat. În această ordine de idei, monitorizarea scalei valorilor manifestă în societate s-a întreprins prin intermediul metodelor cantitativ-calitative, cu precădere raportul dintre ele. De ce? deoarece măsurările cantitative evidențiază un grad sporit de încredere și informare (comunicare) în instituții, inclusiv bisericii-78%- 80%[13], și nesemnificativ atunci, când vine vorba de a realiza distincțiile dintre lucruri și valoare - credinței i se acordă 24,1%[14]; familiei - 65,9%[15].

Nu mai puțin relevante sunt și rezultatele obținute în cadrul focus-grup-lui în 2008. Opțiunile participanților la focus-grup în baza chestionarului din 2004, completat cu blocul de întrebări asupra orientărilor valorice, ținta celor selectați au fost masteranzi cu vârste cuprinse între 24-40 ani, împărțiți în trei subgrupe. Remarcăm că, la fel ca și la sondajul enunțat, persistă distincția dintre lucruri, valori și orientări valorice (Tabelele 3,4). Surprinde polaritatea opțiunilor participanților la focus-grup dintre lucruri și orientări valorice în perioada vieții, în care acestea ar trebui să se regăsească pe aceiași lungime de undă. Or, cunoașterea de lucruri noi, fiind foarte importantă în opțiunea participanților, denotă sensibilizarea lor asupra realităților provocatoare, calitatea acestor lucruri sunt percepute drept oportunități de a se afirma, în timp ce lipsa lor de importanță în orientările valorice reflectă fie disonanțe de ordin personal, fie că societatea (mediul comunitar) în care locuiesc nu sunt la mare căutare. Similar este și în cazul atitudinii față

de politică - plasată ultima în scala de valori, în orientările valorice importanța se află în ascensiune (Tabelul 5)[16].

În loc de corolar, diferențele dintre valori și orientările valorice doar la prima vedere par a fi ne semnificative. De fapt, diferențele reflectă că în societatea în curs de formare condiționările valorilor continuă să rămâne dificil de prognozat, iar oscilațiile sistemului de valori sunt direct proporționale confluențelor dintre spațiile culturale manifeste în comunitate. Confluentele în cazul dat evidențiază atât raportul dintre factorul intern și factorul extern, cât și locul societății în noua ordine mondială care se prefigurează. Monitorizările întreprinse înglobează substraturile care le alimentează și asupra cărora s-a insistat în studiul dat. Îngrijorător rămân sesizările la care s-a recurs, inclusiv prin metoda focus-grup legat de opțiunile valorice la tinerii care n-au cunoscut societatea totalitară. Cu toate acestea, ei, se pare, au învățat altfel lecția părinților, în orientările lor valorice se reliefează tendința de a fructifica/schimba lucrurile mai puțin importante ca valoare în oportunități întru propria afirmare, gen politica, și a diminua rostul cunoașterii de lucruri noi chiar dacă contravin cerințelor societății bazată pe știință spre care se îndreaptă și cea moldavă.

Note:

1. Pascaru, A., The Dimension of Communication in Multicultural Societies. A Comparative Study: Moldova, Estonia, Northern Ireland (UK)// From Misunderstanding towards Openness and Collaboration in Multicultural Societies.
2. După Conovan M. Hannah Arendt. A Reinterpretation of Her Political Thought. Cambridge Press University, Cambridge 1992
3. Stare de fapt care trece ca un fir roșu prin tot studiul, dat fiind impactul ei asupra conexiunii dintre valorile naționale și cele general umane; recunoașterea spațiului cultural român care nu poate fi stopat la frontiera de stat și confluentele lui cu spațiile culturale adiacente în care se asigură circuitul și comunicarea în/dintre valori în societate.
4. Drept bază de documentare s-au utilizat cercetările Institutului Național de Sociologie (septembrie 1992) și Barometrul de Opinie Publică a Institutului de Politici Publice (1998-2008)
5. Barometrul de Opinie Publică a Institutului de Politici Publice (2004)
6. Măsurările au fost monitorizate timp de 10 ani în baza datelor Barometrului de Opinie Publică. Republica Moldova, februarie 1998- octombrie 2008.
7. După Râmbu N. Tirania valorilor. Studiu de filosofia culturii și axiologie. Editura didactică și pedagogică, R.A.2006.pp.344-348
8. Vianu T. Filosofia culturii și teoria valorilor. – Ed. Nemira, București, 1998
9. Kluckohn, F.,R.,&Stradtbeck, F., L. Variations in value orientations. II: Row, Peterson, Evanston, 1961; Kohis, L.,R. Developing in awareness. Sietar Press Washington D.C. 1981
10. Vianu T. op.cit.
11. După Râmbu N. Tirania valorilor. Studiu de filosofia culturii și axiologie. pp.345-346
12. Lovinescu E. Mutația valorilor estetice. – București, 1945, p.22
13. Barometrul de Opinie Publică. Noiembrie 1998- 2008
14. Barometrul de Opinie Publică. Noiembrie 2004
15. Barometrul de Opinie Publică. Noiembrie 2004
16. Rezultatele focus-grup-ului realizat de autor în 2008 printre masteranzii Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele RM

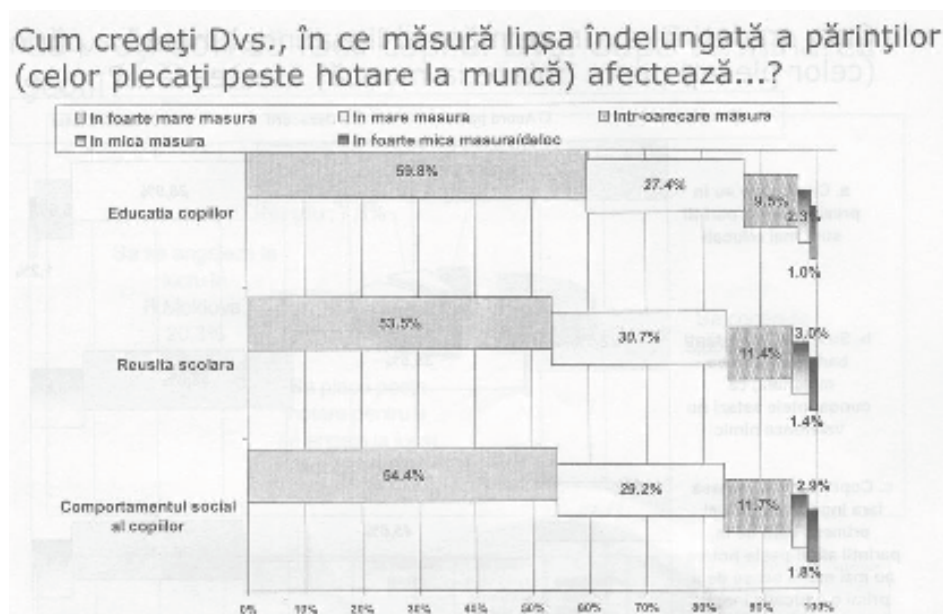
Anexe

Tabelul 1. *Problemele prioritare în viziunea respondenților.*

	Aug. 2000	Feb. 2001	Nov. 2001	Mar. 2002	Nov. 2002	Apr. 2003	Nov. 2003	Mai 2004	Nov. 2004	Feb. 2005	Dec. 2005	Apr. 2006	Nov. 2006	Mai 2007	Nov. 2007	Apr. 2008	Oct. 2008
Care sunt lucrurile ce vă îngrijorează cel mai mult în prezent? (total 3 răspunsuri)																	
Sărăcia	60%	64%	47%	56%	56%	53%	53%	64%	53%	56%	61%	60%	59,5%	54,8%	53,5%	61,4%	53,5%
Prețurile	33%	32%	20%	25%	32%	27%	31%	50%	52%	52%	54%	56%	64,2%	58,1%	67,7%	67,7%	72,1%
Șomajul	30%	39%	25%	28%	31%	28%	22%	35%	36%	37%	41%	40%	36,2%	33,7%	38,8%	35,9%	33,9%
Criminalitatea, Infracțiunile	28%	24%	25%	28%	25%	25%	26%	19%	17%	19%	16%	17%	15,3%	17,1%	10,8%	12,3%	10,3%
Corupția	23%	25%	17%	17%	17%	21%	21%	23%	23%	24%	22%	24%	24,3%	27,0%	28,2%	23,1%	25,5%
Foamea	32%	27%	25%	23%	19%	26%	21%	17%	15%	11%	13%	12%	12,5%	8,0%	8,4%	9,4%	9,7%
Viitorul copiilor	53%	49%	48%	50%	47%	44%	41%	52%	42%	51%	45%	47%	38,3%	50,8%	41,8%	47,6%	49,4%
Relațiile interetnice	2%	3%	*	4%	4%	3%	4%	2%	3%	5%	4%	4%	5,2%	3,9%	3,5%	2,8%	3,2%
Calamitățile naturale (inundații, alunecări de teren și altele)	10%	12%	12%	8%	13%	11%	9%	2%	5%	6%	6%	6%	3,8%	5,8%	5,4%	4,3%	5,9%
Un război în zonă	*	*	34%	29%	17%	24%	15%	9%	14%	9%	6%	10%	6,3%	6,5%	3,5%	6,2%	6,0%
Instaurarea unei dictaturi	*	*	5%	5%	5%	5%	8%	3%	4%	5%	5%	2%	4,2%	3,7%	3,1%	4,2%	4,6%
Boală	29%	29%	36%	26%	29%	27%	28%	17%	18%	17%	14%	15%	12,2%	14,4%	15,6%	16,1%	15,9%
Lipsa încălzirii în perioada rece	*	*	*	*	*	*	10%	5%	8%	7%	9%	7%	13,1%	7,3%	8,5%	4,2%	5,9%

*Barometrul de Opinie Publică Republica Moldova, februarie 1998- octombrie 2008. www.ipp.md

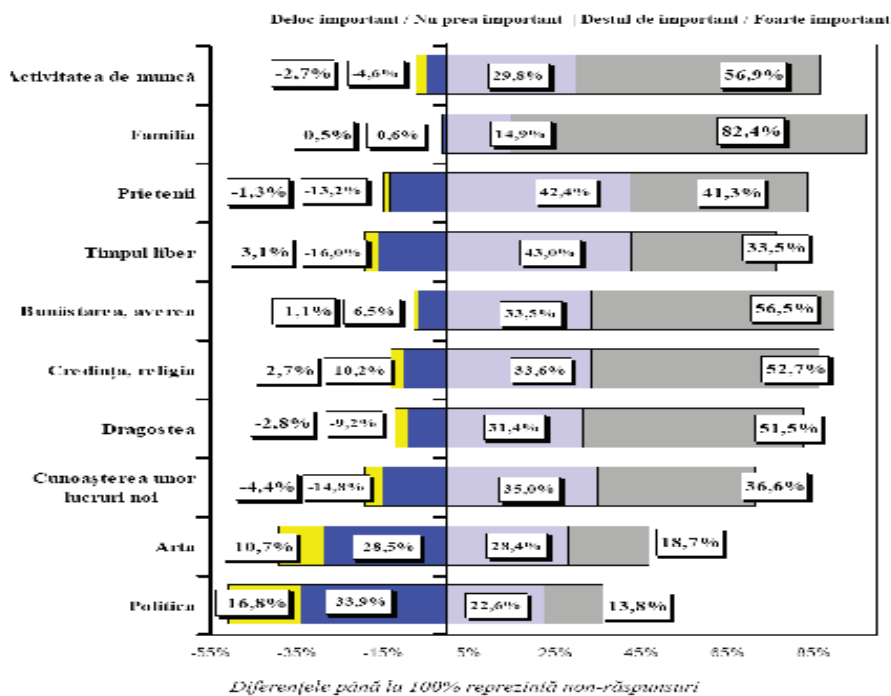
Tabelul 2 *Impactul neprezenței părinților în educația copilului*

* Barometrul de Opinie Publică Republica Moldova, noiembrie 2006, www.ipp.md

Tabelul 3. *Importanța lucrurilor în viața respondenților*

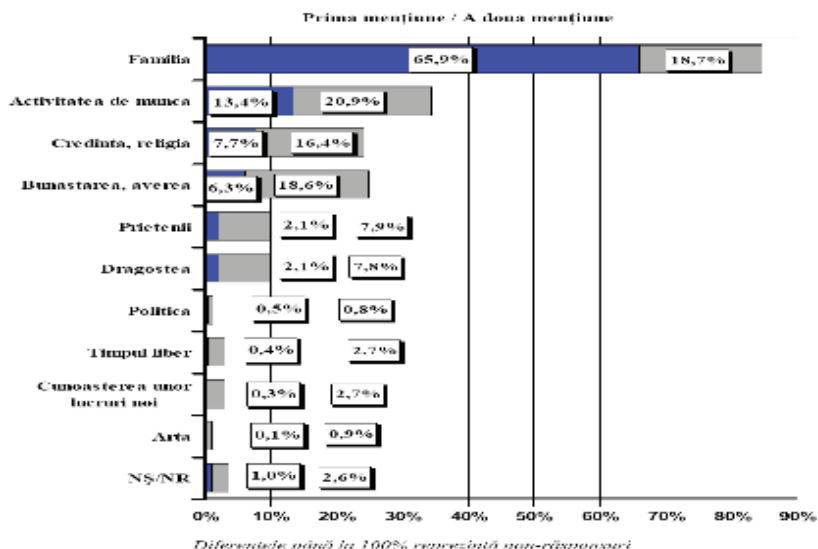
Cât de importante sunt în viața dvs. ...?

* Barometrul de Opinie Publică: aprilie-mai 2004, www.ipp.md

Tabelul 4 *Importanța valorilor în perceperea respondenților*

Care sunt două cele mai importante valori din cele menționate?

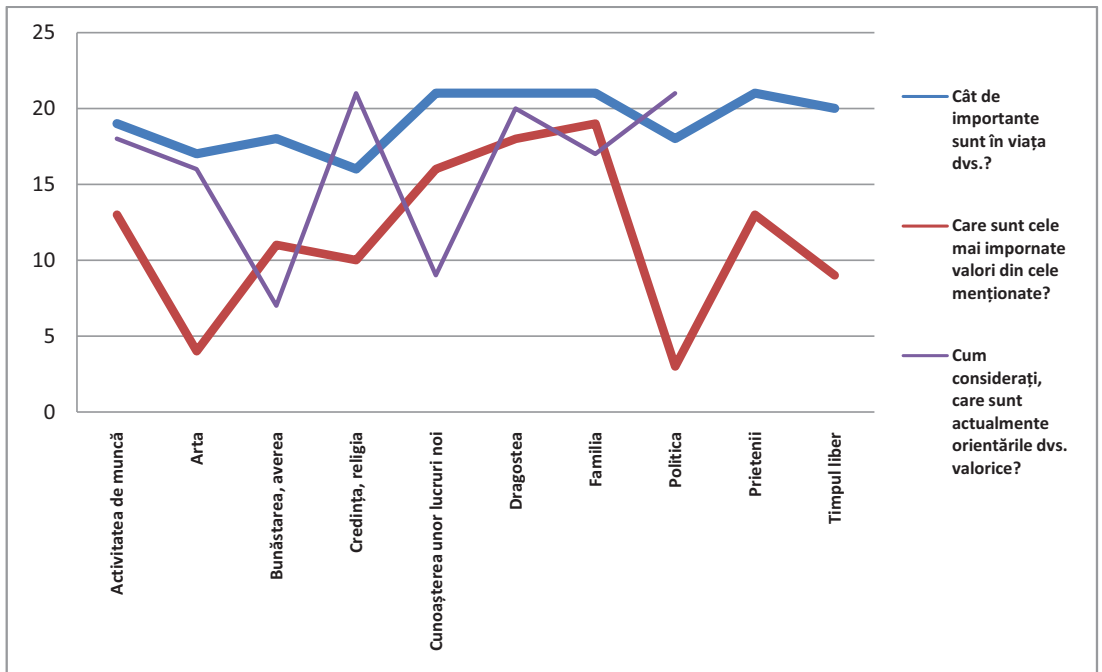

→ Distribuția răspunsurilor «Foarte important» și «Destul de important»

		Activitatea de muncă	Familia	Prieteni	Timput liber	Bunastare averea
Sex	Masculin	91,2%	96,9%	87,8%	79,2%	91,9%
	Feminin	85,3%	97,7%	80,7%	74,3%	88,5%
Mediu de rezidență	Urban	88,1%	96,7%	88,2%	82,5%	90,0%
	Rural	85,5%	97,7%	80,8%	71,6%	86,9%
Vârstă	18-29 ani	91,7%	98,3%	91,8%	88,7%	95,3%
	30-44 ani	93,7%	97,9%	90,7%	84,8%	92,8%
	45-59 ani	93,7%	99,1%	84,1%	77,2%	92,6%
	60+ ani	87,8%	93,8%	70,9%	59,0%	86,8%
Naționalitate	Moldovean/Român	88,6%	97,4%	83,5%	77,4%	86,8%
	Rus	82,3%	95,5%	81,7%	76,9%	87,7%
	Ucrainean	88,3%	100,0%	83,4%	74,3%	94,1%
	Alta	70,0%	94,8%	88,2%	70,0%	90,9%
Educație	Studii medii incomplete	71,3%	96,4%	69,0%	56,7%	85,8%
	Sc. generale sau profes.	91,0%	97,7%	87,8%	80,5%	90,6%
	Licenț. școli postliceale	90,6%	100,0%	88,3%	84,6%	95,1%
	Studii superioare	92,6%	96,2%	89,8%	86,9%	91,6%
Nivel socio-economic	Scazut	75,8%	95,1%	74,8%	62,9%	85,2%
	Mediu	91,1%	98,5%	88,8%	80,9%	91,7%
	ridicat	92,5%	97,2%	92,5%	87,0%	93,1%

		Credința, religia	Dragostea	Cunoașterea unor lucruri noi	Arta	Politica
Sex	Masculin	81,0%	85,8%	76,7%	49,8%	43,9%
	Feminin	90,4%	80,5%	67,6%	45,2%	30,6%
Mediu de rezidență	Urban	82,3%	85,6%	80,1%	57,4%	32,1%
	Rural	80,1%	80,9%	85,8%	39,9%	31,6%
Vârstă	18-29 ani	84,2%	97,2%	91,4%	59,5%	40,6%
	30-44 ani	83,8%	90,1%	78,4%	57,9%	41,4%
	45-59 ani	85,5%	83,1%	72,0%	42,8%	35,3%
	60+ ani	91,1%	65,4%	51,1%	33,1%	29,7%
Naționalitate	Moldovean/Român	88,8%	84,8%	74,1%	48,0%	35,8%
	Rus	67,7%	74,5%	85,8%	46,7%	39,4%
	Ucrainean	88,3%	77,3%	68,0%	41,0%	36,5%
	Alta	79,2%	80,8%	59,8%	45,8%	30,8%
Educație	Studii medii incomplete	69,3%	66,5%	48,8%	27,9%	23,9%
	Sc. generale sau profes.	84,4%	86,3%	75,0%	46,5%	33,7%
	Licenț. șc. postliceale	86,7%	88,2%	82,4%	55,2%	46,5%
	Studii superioare	87,2%	91,8%	91,1%	68,2%	53,5%
Nivel socio-economic	Scazut	86,0%	68,8%	50,1%	29,4%	21,9%
	Mediu	88,0%	88,4%	78,8%	52,1%	41,3%
	ridicat	78,5%	90,8%	88,8%	64,0%	41,8%

Tabelul 5. *Valorile între lucruri și orientări.*

* Rezultatele metodei focus –grup realizată în 2008 printre masteranzii din cadrul Academiei de Administrare Publică din Republica Moldova

Lidia Troianowski,
doctor în estetică, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM

CULTURA DE MASĂ: VERITABIL DERAPAJ DIN SPAȚIUL VALORILOR ESTETICE TRADIȚIONALE

In this paper the author analyzed the pop culture phenomena in the context of globalization, and the role of pop culture tools to generate consistence into the virtual life to young people. At the same time is reflecting how pop culture challenges the space of values.

O retrospectivă asupra istoriei culturii și civilizațiilor ne demonstrează implicit că problema valorilor oricând a stat la ordinea de zi, iar valorile propriu-zis au fost și rămân criterii, principii de măsură, estimare a activității umane în întreaga ei gamă multiaspectuală, or, deși ele în dependență de epoci și ideologii pot să-și modifice statutul și locul în ierarhia valențială, totuși, până la urmă, constituie și o formă majoră de reglare socială. Poziționându-se ca componente indispensabile ale sociumului, valorile în general și cele estetice în particular permit individului uman nu numai să se acomodeze și să-și coreleze activitatea în corespundere cu mediul înconjurător, dar joacă un rol primordial în formarea concepțiilor și principiilor lui de viață.

Intenția de a da o apreciere valorilor proprii epocii contemporane implică necesitatea de a evidenția că dacă replicăm la spațiul autohton, natural, e nevoie să subliniem că depășim o perioadă de tranziție spirituală, economică, politică etc. Totodată, e necesar să ținem cont că anume în perioadele de tranziție sporește tendința ce are în câmpul ideatic importanța dezvoltării estetice a personalității, o premisă a situației în cauză ar fi, probabil, generată de faptul că potențialul util pentru traducerea în viață a reformelor este determinat și de particularitățile, gusturile, idealurile estetice ale societății. Pe de altă parte, remarcăm că un tur de orizont asupra culturii și esteticii contemporane ne demonstrează că situația creatorului impune o hipersensibilitate activizată în vederea actualizării condițiilor favorabile pentru formarea culturii estetice a individului, cât și a conștiinței sociale în general. Cât privește intenția nevoalată de marginalizare a sferei estetice, proprie culturii contemporane, se manifestă prin întreaga ei varietate de forme, cum ar fi: cultura de masă, anticultura, contracultura – o paletă de subculturi care promovează idealuri și principii îndoielnice ca calitate, care, în mod inevitabil, nu numai că compromit valorile tradiționale și fundamentale, dar și deplasează estetica la periferiile intereselor umane. De netăgăduit că încercarea de emancipare a esteticului de celelalte sfere de activitate umană determină sărăcia culturală a societății, înstrăinarea indivizilor de arta adevărată și tradiții, or victoriile de ordin material întotdeauna au fost și vor rămâne net inferioare celor de ordin spiritual.

Inventarierea resorturilor particulare culturii contemporane ne consemnează nu numai criza valorilor estetic-morale și artistice, dar și a emoțiilor, sentimentelor, spiritului. Astfel, ceea ce în ultimul timp se pretinde a fi nominalizat ca artă are capacitatea de a descuraja publicul elevat, educat pe redutabile opere clasice. De exemplu, dacă e să ne referim concret la literatură, gen menit să cultive și să promoveze idealuri, să exalteze emoții și sentimente prin instrumentarul care-l posedă mai mult decât alte genuri, fiind capabilă să implanteze dragostea și respectul față de tradiție, atunci o simplă monitorizare a titlurilor lucrărilor unor prozatori din generația anilor 90 ai sec. XX te plasează într-un disconfort estetic-moral, datorită limbajului indecent, licențios, vulgar. Cam în aceeași manieră s-ar putea vorbi și despre o serie de emisiuni TV din țară

și de peste hotare care cu generozitate și perseverență pun la dispoziția publicului larg seriale, show-uri. ce se caracterizează printr-o prolixitate dublată de pretențiozitate estetică-artistică și socială lipsite însă, de o concepție solidă, care există doar pe baza ratingului obținut în schimbul difuzării și promovării scandalurilor și informațiilor care, în fond, n-au nici o tangențialitate cu adevărul și realitatea.

Un alt moment asupra căruia am vrea să reflectăm, reprezentat de prezența transfrontalității de ordin estetic-valoric și ideatic, propriu contemporaneității, desemnează nu numai experiența încadrării tradiției în spațiul unui gen de spectacol, negarea sau neglijarea ei, dar și faptul că moda la diferite curente, stiluri, acceptate și aplicate la realitatea, identitatea națională, nu întotdeauna au efectul scontat. Fără îndoială, reticenta față de universul estetic-valoric autohton în favoarea celor străine poate compromite, iar rezultatele sunt destul de vizibile – tezaurul cultural național. Notabil, că doar un echilibru armonios, o colaborare fructuoasă cu tradițiile altor țări, culturi, creditarea și importarea a tot ce e mai valoros, valabil pentru spiritualitatea națională, ce nu va afecta elementele specifice autohtone, dar va crea premise oportune pentru a evita situația obedienței tradiției valorilor estetice tradiționale față de cele străine promovate și mediatizate cu succes de cultura de masă la momentul dat ar fi soluția cea mai adecvată.

Rămâne de netăgăduit că *per saecula saecularum* esteticul a fost și rămâne o chestie de gust, gustul – o chestie de prestigiu, iar prestigiul – chestie de demnitate. Există însă, după cum afirmă T. Chelariu, și demnitate, și gust, și prestigiu la modă. Constatăm că filosoful român avea perfectă dreptate când constata cele enunțate mai sus, cel mai regretabil e că dacă în afirmațiile sale sesizăm o evidentă doză de sarcasm îndreptat spre careva cazuri particulare, care la momentul respectiv nici nu constituiau un procent demn de atenție, atunci azi ne convingem în profeția aserțiunilor sale, chiar mai mult, ele au devenit dacă nu o lozincă, atunci cel puțin o normă cotidiană. Normă care, în mod indubitabil, este susținută și alimentată pe toate căile de procesele inevitabile, declanșate de mondializare, prezentă prin proiecte distincte de standardizare și uniformizare a culturilor tradiționale, a identității naționale și spirituale ce mizează pe exportul și impunerea modelelor social – economice și etico-estetice occidentale.

Parte intrinsecă a globalizării, cultura de masă capătă azi dimensiuni planetare, devenind o subcultură a tuturor, și în special a generației tinere. Deși nu putem afirma că cultura de masă este o creație în exclusivitate a mondializării-globalizării, faptul că anume în acest segment temporal identificat cu globalizarea, procesul social în cauză, prin posibilitățile, tehnologiile și strategiile sale a creat premise favorabile de dezvoltare a ei, transformând-o într-o formă cultural-economică, care a invadat și acaparat prin producția ce include în sine nu numai esteticul dar și economicul, politicul, socialul, spații care cu câteva decenii în urmă erau doar tangențiale cu fenomenul de cultură.

Apărută, fundamentată și statornică în rezultatul industrializării și economiei de piață, propunându-și drept scop traducerea în viață a idealurilor umanist-idealiste - „*Totul pentru binele omului*”, orientată spre unificarea relațiilor sociale, economice, spirituale, evoluând în rezultat spre transformarea valorilor în sector de consum – aplatizării vectorului valențial cultura de masă etalează cu perspicacitate și plenitudine valorile unui mod de viață lipsit de griji. În linii mari, valorile estetice ale acestei forme de cultură constituie Glamour-ul, particularitățile, principiile căruia vor fi desemnate ceva mai jos.

O incursiune în lumea principiilor, strategiilor pe care se bazează, cu care operează și cu promptitudine nedisimulată pe care le promovează cultura de masă ne etalează în

fond un set de funcții sociale manifeste și sensibil palpabile pentru contextul spiritualității contemporane de la această intersecție de milenii, și anume:

1. orientarea spre aprofundarea tendințelor distructive proprii societății postinformaționale;
2. manipulare prin intermediul mass-media și Internet a conștiinței individului uman în particular și a societății în general;
3. intervenții strategico-durabile de dereglare a conceptului etic, estetic și psihologic al sociumului;
4. liberul arbitru;
5. responsabilitatea socială ș.a. de asemenea elaborarea unor proiecte și reprezentări referitoare la sesizarea valențial-conceptuală a lumii postpostmoderne și întocmirea unor programe strategice riguros argumentate, direcționate spre consolidarea consumerismului și a marketizării efectiv continue a mărfurilor.

Cantonarea calitativ-cantitativă a prezenței principiilor culturii de masă ne dovedește implicit nu numai un profund atașament față de idealurile umaniste, dar și faptul că readresarea la cotidian a acestor idealuri a finalizat cu niște rezultate dubioase pentru modul tradițional de viață a individului/consumatorului, așa în *lato sensu*, rămâne azi să constatăm arbitrar să orientarea spre muncă, indiferent fizică sau spirituală, a fost înlocuită cu cea a carnavalului, sărbătorii, confortului, or omul în mod necondiționat pretinde a fi stăpânul lumii și tuturor bunurilor. Rămâne să decelăm cu stupeoare că, din an în an, crește numărul acelor care aspiră să fie distrați, să trăiască în confort și să se bucure de toate privilegiile vieții, indiferent de pătura socială pe care o reprezintă, fără însă a da nimic în schimb.

În sens univoc, remarcăm că pentru spațiul autohton această formă de cultură de asemenea nu este improprie, cu excepția că nu s-a înrădăcinat încă destul de serios, dar datorită instrumentarului pe care-l posedă cu perseverență marginalizează tradiționalul din spiritualitatea națională, plus la aceasta ruptă de tangențialitate de realitățile vieții, cultura de masă generează mai ales la categoriile de vârstă medie și tânără o conștiință de masă virtuală. Speculând cu maximum de efecte un caracter fantomatic, cultura de masă proiectează implacabilul, elogiul neadecvat față de valori, tradiție, realitate și prezent. Pentru a nu arunca pe cântarul afirmațiilor raționamente sterile, adică nesprijinite de fapte concrete și adevăruri complementare realității, cât și pentru a fi mai convingători în speculațiile prezentate, desemnăm că negarea sau cel puțin abstractizarea de la realitatea tradițională provocată de expansiunea culturii de masă conduce spre schimbarea accentelor valențiale și spre proliferarea unui nou mod de viață. *Re vera*, acceptarea și încadrarea inoportună a idealurilor culturii de masă nu numai că are drept rezultat final alterarea fondului național, dar, consecutiv, societatea este pusă în imposibilitatea/impasibilitatea de a-și consolida rădăcinile în tradițiile și istoria națională, aspecte care ar constitui un suport solid în sprijinul unui viitor armonios, sau să relaționeze cu lumea reală de pe poziții demne și adecvate.

În această ordine de idei, nu ni se pare discutabil nici faptul că în cadrul culturii de masă principială rămâne a fi tendința spre marketizarea valorilor. Adăuționăm pe parcursul definitivării noțiunii și conceptului de marketizare că procesul în cauză reprezintă coordonarea pluridimensională a relațiilor social-economice și interpersonale ce au în calitate de fundament oferta și prețul de piață, în consecință relațiile marfă-bani excelează spre includerea în segmentul economiei a culturii și a procesului creației artistice. Subliniem, că în aceste dimensiuni alături de procesul creației artistice se înscriu

cu fidelitate și cercetările științifice. *Ut supra*, infiltrându-se rapace și abuziv în marea majoritate a domeniilor de activitate umană, cultura de masă, prin spectaculoasa sa afirmare, devine din ce în ce mai compatibilă și cu procesul comercializării, astfel, în linii mari, constituind nu numai tendința de satisfacere, dar și de formare a necesităților consumatorului. Stimulată de consumerism și axată pe un concept pivot, cultura de masă, poziționându-se ca o formă de organizare manifestă prin brand, avansează o complexitate de factori mențiți a asigura eficacitatea, tirajarea și diversificarea maximă a mărfurilor. Notabil că brand-ul nu este pur și simplu un produs suplimentat de un logo, ci un stil aparte ce înglobează și niște calități respective care datorită tehnologiilor informaționale pe toate căile accesibile este promovat, poziționat și re-poziționat, astfel transformându-se într-un „sindrom rigid de dependență” [1] psihofizică a consumatorului vizavi de produs.

Simptomatic faptul că actualmente înregistrăm o bizară situație când consumatorul își axează atenția nu atât asupra calității produsului, cât asupra firmei producătoare, a imaginii ei pe piață, situație provocată după cum s-a menționat mai sus, de către tehnologiile informaționale, strategiile și tehnicile PR și, bineînțeles, de reclamă. Prin urmare, consumatorului i se oferă nu un serviciu sau un produs de calitate, ci mai degrabă „un mit despre stilul de viață” [2], astfel spus, tradițional un brand este însoțit de „o istorie fantastică despre calitățile de invidiat ale produsului, care este poziționat ca un artefact magic, capabil să satisfacă orice așteptare” [3].

Nu ni se pare discutabil nici faptul că cultura de masă, prin arsenalul propriu, lansează o dublă provocare maselor de consumatori, or industria, arta, piața, chiar și știința sunt orientate spre crearea unor valori simbolice. Produsul, indiferent de gen și menire, constatăm că în egală măsură este rezultatul creației nu numai a artistului, designer-ului, dar și a viitorului posesor, deoarece ultimul îl utilizează în conformitate cu menirea lui, dar și sub influența tehnologiilor rămâne absolut convins că este stăpânul unei valori simbolice. Desemnăm, în aceeași ordine de idei, că dacă societatea tradițională [prin manifestările social-psihologice și estetico-etice] are capacitatea doar de a stimula fantezia, aspirațiile umane care mai târziu sunt traduse în toate domeniile de activitate, atunci utopicul datorită reclamei, mass-media fără nici un fel de dificultăți, prin intermediul TV, internet-ului creează și promovează o tentă iluzie de realitate „procesul simulării a avansat așa de mult, încât s-au estompat orice hotare dintre fantezie și realitate” [4].

Speculând cu maximum de efecte adevărul ascuns în texte sugestive, reclama oferă o imagine „credibilă și coerentă” pentru aspirațiile consumatorului, așezată abisal într-o perspectivă deplasată ea poziționează produsul mai perfect decât acesta este în realitate. Astfel, particularitățile adevărate ale produsului rămân în umbră, calitatea nici ea de multe ori nu mai contează, tradițional se promovează/comercializează mitul despre această marfă. În calitate de exemplu indubitabil ne pot servi spoturile publicitare, pliantele, panourile care fac abstracție de parametrii tehnici ai produsului, axându-și atenția spre mitologizarea sensului „cu acest telefon devii stăpânul lumii”, „lumea la picioarele tale cu telefonul Nokia” etc.

Pe aceeași traiectorie își orientează interesele, năzuințele în cadrul culturii de masă și arta, care, sesizăm, nu-și mai focalizează ca altădată interesul în segmentul frumosului și modelelor ideale, or opera artistului contemporan are în calitate de subiect de predilecție mai curând intenția de a plasa pe aceeași scară valorică frumosul și urâtul, adevărul și minciuna, moralul și amoralul, sublimul și oribilul, cultura și incultura. Propriu-zis, tendința spre o frapantă nediferențiere dintre categorii conduce în mod inevitabil la estetizarea lumii, a obiectelor, cotidianului, astfel ele se virtualizează,

căpătând în rezultat un sens simbolic. Ținem să precizăm că procesul în cauză nu este unilateral, adică devine destul de elocventă nu numai practica de a imprima unui obiect de larg consum calități proprii operei artistice, dar și invers, când o operă este poziționată ca un simplu produs „esteticul azi nu exprimă nimic, el se referă doar la propria esență, manifestându-se ca un mecanism suprasolicitat”[5]. În permanență fragmente din Mozart și Bach însoțesc reclama la automobile, servicii bancare, telefonie mobilă, chiar și a unor produse alimentare ș.a., astfel transformându-se în simpli sateliți pentru așa distracții și mărfuri solide cum ar fi un pachet de popcorn, o cutie de cafea sau un simplu baton de ciocolată, în realitate „valorile sacre ale artei mor...hotarele dintre arta adevărată și distracție se estompează, standardele dispar fiind treptat înlocuite cu criterii false de pseudoartă”[6].

În mod cert, cam în aceeași ordine de idei, se poate vorbi nu numai despre specificul valențial al artei în contextul culturii de masă, dar și despre social, politic „în spațiul lozincilor ce proclamă pacifismul, democrația, ecologia, moralitatea, libera comunicare se voalează forme reactive de rău, în societate persistă deficitul de compasiune”[7].

Analiza unei galerii de aspecte legate de manifestările culturii de masă în contextul spiritualității contemporane ne ilustrează concludent că marketizarea ca un segment indisolubil al ei implică în linii mari nu numai o palpabilă reformare a conținutului valorico-estetic, cât și modalitățile, principiile de manifestare a valențelor estetice. Tradițional, și lucrul acesta istoria ni-l confirmă cu exces de lux - pentru ca valorile estetice sau artistice să devină niște indicii universali, cu caracter reglator al unor principii de viață, era și este nevoie de aportul comun al artiștilor, teoreticienilor, filosofilor, chiar și al ideologilor și politicienilor. O situație contradictorie vizavi de acest aspect ne deconspiră societatea postinformațională, valorile nu numai că depind de ofertă, dar nici nu sunt rezultatul unor concepții, creații comune născute și rezultate din aspirațiile sociale, ci sunt impuse sociumului prin intermediul tehnologiilor avansate. Este de netăgăduit că tendința de marketizare a valorilor, inclusiv a celor estetice, pe lângă unele aspecte pozitive are capacitatea de a manipula foarte deplasat și fără scrupule valorile tradiționale, ultimele fiind utilizate ca niște simple monede de schimb – adevărul, toleranța, binele, dragostea etc. sunt puse în circulație de sistemul de informare în masă în conformitate cu moda la ele sau, mai bine zis, cu oferta. O latură complementară și imanentă a culturii de masă ce derivă din intenția de marketizare a valorilor estetico-artistice este văditul ei caracter absolvit de transcendental. Consumatorul este imposibil față de lumea fantastică, deoarece chiar și dacă este copleșit de o avalanșă de lucrări – romane, filme, în care misticul reprezintă subiectul-cheie al operei, totuși, nematerialul este descris atât de crepuscular și temeinic încât îi imprimă calități de marfă. În cazul invocat, prezența imaterialului, supranaturalului în lucrările de acest gen este destul de argumentată, deoarece menirea lui primordială, în conformitate cu stringențele culturii de masă, rezidă în scopul de a sluji binelui pământesc și necesităților umane.

Adiționăm, pe parcursul definitivării culturii de masă, că acest segment cultural se manifestă și ca o particularitate autonomă ce desemnează o evidentă deviere dintre conținut și formă. Caracterul ei formal, după cum consemnează A. Gofman [8], este esențialmente determinat de perioada de criză socială, manifestă prin procesul de deplasare a tuturor aspectelor ei conceptuale, în rezultat operele inventariate în grila culturii de masă sunt lipsite în mare măsură de subiecte complexe, cât și de morala tradițională. Obiectivitatea evaluării rolului și locului culturii de masă în contextul spiritual universal, considerăm, trebuie să evite capcanele unor judecăți tendențioase, pe

acest temei subliniem că fenomenul dat nu trebuie interpretat doar ca un element negativ de a forma la consumator atitudine pasivă față de realitate, indiferență nevoală față de spațiul sociocultural, egoism. Cele elucidate mai sus ne desemnează probatoriu că cultura de masă poate fi cu ușurință tratată și bineînțeles legată de aspirațiile umane contemporane, care deconspiră implicit abandonul, starea de incertitudine a omului în fața fluxului informațional, incapacitatea lui de a se antrena în niște proiecte de lungă durată, decizia acestuia de depistare a unor căi mai puțin dificile de viață care să aibă hotăr comun cu confortul, fericirea, lipsa de griji cotidiene. Prin urmare, cultura de masă dă naștere „unei noi forme de nihilism – egoismului fundamentat pe orientarea spre fericirea personală, nihilism ce neagă orice valori supraindividuale” [9].

Evitând cantonarea într-o acidă manieră doar a particularităților minus ale valențelor estetice proprii culturii de masă, precizăm că prin intermediul ei auditoriul larg are la dispoziție posibilități nelimitate de a se apropia de creațiile culturii tradiționale și de cele de elită: consumatorul își formează abilități de a utiliza productiv timpul liber; prin instrumentarul ce-l posedă ea creează un spațiu semiotic care, la rândul său, favorizează eficacitatea comunicării dintre membrii societății postinformaționale.

Din punctul de vedere al valorii estetico-artistice, cultura de masă este tradițional privită ca o simplă profanare a culturii datorită caracterului comercial al operelor, la acest capitol nu trebuie să negăm nici faptul că, deși ea utilizează omul ca mijloc de manipulare, pe de altă parte ea îndeplinește funcția de adaptare a acestuia la mediul social. Dacă în cotidianul tradițional viața individului se desfășoară sub semnul normelor morale, sociale, a legilor, atunci în cultura de masă se poate face abstracție de dogme și canoane, aici și viciile pot fi transformate în virtuți. Caracterul compensatoriu al acestui gen de artă occidentală, după cum mai este identificată, are capacitatea de a elibera omul de agresivitate, energie negativă, violență, singurătate, frică în fața forțelor naturii și a legităților sociale. „Fericirea pe care o propune cultura de masă substituie concepția de salvare prin care omul își fructifică disponibilitatea către veșnicie...ea [fericirea] este religia omului contemporan, simbolul credinței lui”[10].

Aserțiunile intens colportate despre cultura de masă ca un sistem de valori estetico-artistice de categorie joasă, orientată doar spre piață și profit pot fi contracarate și prin argumentul că pe lângă aceste particularități deja desemnate în articolul de față ea mai posedă o funcție care se prezintă efectiv mascată – formarea de valori sociale ale personalității. Pentru acoperirea, monopolizarea a cât mai multor segmente ale posibilului auditoriu, cultura de masă este pusă în situația necesității elaborării unor noi strategii, a lărgirii nivelului de originalitate și complexitate al operelor, cât și redirecționarea produselor spre categorii sociale avansate din punct de vedere spiritual. Astfel, e simplu de remarcat că prin depășirea unor forme mai primitive de prezentare/reprezentare, cultura de masă avansează la nivelul superior de popkultură, moment ce ne dă posibilitate să conchidem că arta de tip american nu numai că “a cucerit vertiginos toate domeniile vieții spiritual-artistice și estetice”[11], dar este capabilă să-și coreleze principiile și strategiile în conformitate cu cerințele timpului, evitând a fi rigidă și statică.

Decodificarea semnificațiilor valorice ale culturii de masă ne obligă să evidențiem că influența ei ambivalentă devine ineluctabil majoră din moment ce are în calitate de element secund SIM. Cât privește impactul ei asupra culturii naționale, trebuie de menționat că societatea autohtonă a fost și este completamente neasigurată de expansiunea culturii de masă, mai mult ca atât, ea rămâne absolut impasibilă la tendința de negare a culturii tradiționale și substituirii ei cu elemente străine mentalității, care, însă, sunt asimilate cu ușurință, deoarece sunt poziționate ca părți definitorii pentru

imagine și prestigiu. Dacă în țările dezvoltate sociumul are forme instituționale, bazate pe vechi tradiții religioase, corporativ-profesionale, apte de a-l orienta pe individul uman și de a-l face să respecte cultura neamului, democrația, patriotismul, atunci societatea moldovenească, din cauza mai multor circumstanțe de ordin politic, economic, social, rămâne dispersată, neomogenă, iar grija față de valorile tradiționale rămân doar obligații prevăzute de unele documente de stat. Lipsa unor politici național-culturale, capabile nu să oprească presingul, aversiunea culturii de masă, dar să păstreze fără profanare elementul tradițional, constituie o necesitate stringentă pentru Republica Moldova.

În fine, se impune aserțiunea că numai elaborarea și implementarea unor politici naționale direcționate spre salvagardarea culturii autohtone, artei, literaturii va permite nu numai perpetuarea integrității tezaurului spiritual în formă autentică, dar și consolidarea calităților și realizărilor spirituale ale neamului, or fără cultură, valori estetice tradiționale, folclor, religie, istorie viitorul poporului nostru va fi incert.

Note:

1. Тульчинский Г. Маркетинг и массовая культура // taulchinsky.narod.ru
2. Ibidem .
3. Ibidem .
4. Жарков Б. Предисловие //Жан Бодриар. Америка.- Санкт Петербург , 2001, p. 20
5. Ibidem, p.24.
6. Ibidem, p.7.
7. Сорокин П. Человек, цивилизация, общество.- Москва, 1992, p.452..
8. Гофман А. Мода и люди: новая теория моды и модного поведения. - Москва, 1994.
9. Орнатская Г. Массовая культура и „дух эпохи” // Русская массовая культура конца XX века.- Санкт Петербург, СПб , 2000, p. 131.
10. Ibidem.
11. Массовая культура.- Москва, 2004, p. 12.

SOCIOLOGIE

Victor Mocanu,

doctor în sociologie, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

SOCIETATEA CONTEMPORANĂ MOLDOVENEASCĂ: PROBLEME ȘI PERSPECTIVE ALE TRANSFORMĂRII

This paper is devoted to studying the interdependence of the economic, political and social processes in the Republic of Moldova and the influence of certain socio-demographic characteristics and personal training guidelines on social and political of the population.

The article is composed based on the results of the scientific study, undertaken by the Association of Sociology and Demography of the Republic of Moldova in September 2008 on a selection of the national representative (on the 1586 respondents in 88 municipalities of the margin of error does not exceed 2.6%) and is dedicated to the legitimate radical transformation of the market and democratic development processes. The authors have assembled a rich empirical material, designed to characterize the social situation of what created the new independent states after the disintegration of the USSR.

Anii de independență a Republicii Moldova au condiționat schimbări importante intense, manifestate în toate domeniile vieții cetățenilor. Transformările sociale aveau loc pe fundalul crizei economice, în care produsul social brut s-a redus cu mai bine de jumătate. A crescut brusc nivelul de șomaj, s-a redus considerabil nivelul veniturilor, a avut loc degradarea infrastructurii sociale, s-a înrăutățit starea de lucruri în sistemul învățământului, ocrotirii sănătății, culturii, s-au accentuat problemele legate de securitatea personală. O bună parte din noile probleme apărute erau legate de procesele de globalizare, de deschidere a hotarelor țării (criza financiară, emigrarea ilegală, traficul de persoane etc.). În cadrul structurii sociale s-a intensificat diferențierea, divizarea în bogați și săraci, a devenit caracteristică mobilitatea descendentă masivă a muncitorilor instruiți și calificați. În consecință, s-a produs dezamăgirea populației în reformele sociale, pierderea sentimentului de protecție socială, a încrederii în ziua de mâine și, potrivit cercetărilor noastre, dezamăgirea în idealurile democrației.

Insatisfacția față de situația economică a condus la pasivitatea populației, la dispariția dorinței de participare la viața politică a țării, la refuzul de a vota, la absenteism politic.

La momentul actual, există multe studii sociologice dedicate legităților transformărilor de piață radicale și dezvoltării proceselor democratice; a fost adunat un bogat material empiric, menit să caracterizeze situația socială în cadrul noilor state independente create.

Studiul sociologic întreprins de Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova în luna septembrie 2008 în baza unei selecții naționale reprezentative (au fost chestionați 1586 respondenți în 88 de localități, marja de eroare nu depășește 2,6%), permite într-o oarecare măsură completarea golurilor existente. Articolul de față este dedicată studierii interdependenței proceselor economice, politice și sociale în Moldova, precum și a influenței unor caracteristici social-demografice și personale asupra formării orientărilor sociale și politice ale populației.

Condițiile economice de trai influențează indirect asupra comportamentului uman, în funcție de atitudinea față de ele. În mod special ne-a preocupat evaluarea situației social-economice din țară în baza datelor obținute în urma desfășurării sondajului nostru. Respondenților li s-a propus să estimeze transformările produse în ultimii 5 ani în

localitatea din care fac parte. Aproape 1/3 dintre respondenți (34%) au menționat că au avut loc unele transformări în bine. Este însă mai mare numărul celor care le-au dat o estimare negativă (38%), fiecare a patra persoană interviuată n-a văzut nici un fel de modificări (25%).

Atitudinea populației vizavi de schimbările în viața orașului sau a satului natal se deosebește în funcție de factorii social-demografici. O influență apreciabilă asupra estimării situației o are vârsta. Cea mai optimistă notă este oferită vieții localității de tinerii de vârstă cuprinsă între 18 și 29 de ani. Adevărul este că și în acest grup predomină doar estimările moderat pozitive (38%). Schimbările considerabile în bine sunt sesizate numai de 4% din tineri. Estimările negative ale transformărilor sunt semnalate la persoanele cuprinse în categoria de vârstă 45-59 de ani. Este cunoscut faptul că restructurarea a avut un impact maxim asupra celor care nu mai sunt în stare să concureze pe piața muncii și nu se pot nici pensiona din cauza censului de vârstă.

Respondenții au fost rugați să evalueze condițiile de trai în cadrul localității în general și nu numai condițiile proprii vieții, întrebarea având deci un caracter de expertiză. Cu toate acestea, majoritatea celor chestionați și-au proiectat situația personală asupra estimării vieții în localitatea respectivă. Persoanele cu o situație materială mai bună văd starea de lucruri în localitatea natală într-o lumină mai favorabilă. Printre respondenții cu o situație materială dificilă s-au semnalat mai frecvent schimbări în rău.

Judecând după răspunsurile celor chestionați, situația economică din țară în ultimii 5 ani puțin s-a înrăutățit. Procentul respondenților care au semnalat schimbări negative este mai mare.

Procentul respondenților care au semnalat schimbări negative în situația economică din țară în ultimii 5 ani este mai mare. Astfel, 19% din cei interviuați consideră că situația economică a devenit mai grea, aproximativ tot atâția (20%) - că aceasta s-a înrăutățit considerabil. În același timp, 29% din respondenți sunt de părere că situația economică a devenit mai bună și doar 3% - că ea s-a îmbunătățit considerabil.

Persoanele tinere caracterizează situația creată cu o doză relativ mai mare de optimism.

Aproape jumătate din reprezentanții acestui grup au semnalat schimbări pozitive în economie. În ceea ce privește evaluarea situației economice, opiniile tinerilor din localitățile urbane și rurale nu se deosebesc substanțial.

Evident, schimbările economice sunt estimate mai înalt de către persoanele care duc o viață mai bună. În conformitate cu un nivel sau altul, situația economică este calificată a fi mai bună de către respondenții cu o situație materială prosperă. Dintre persoanele cu o situație materială bună sau medie, 35% din respondenți observă transformările economice pozitive din țară, dintre cele cu situație materială dificilă - doar 23%.

Fiecare al doilea respondent consideră că evenimentele din interiorul țării se desfășoară în direcție incorectă (51%), 23% - în direcție corectă, alte 27% nu știu.. O asemenea distribuție a răspunsurilor denotă mai degrabă o atitudine negativă față de direcția în care se dezvoltă țara. Este mare procentul celor care n-au fost în stare să dea un răspuns concret. Distribuția răspunsurilor la această întrebare semnalează, de asemenea, și frica față de schimbări, nepătrunderea în esența lor, orientările spre vechile forme de dezvoltare economică. Nostalgia pentru stabilitatea precedentă împiedică o parte a populației să accepte modificările pozitive în viața economică a țării. Răspunsurile la această întrebare se deosebesc puțin în dependență de caracteristicile social-demografice. Cel mai mare număr de persoane dintre cele care au indicat că țara se dezvoltă în direcție corectă au peste 60 ani (26%). Bineînțeles, cei a căror situație

materială este mai bună sunt mai des de acord cu direcția în care se dezvoltă țara. Respectiv, 30% dintre persoanele cu situație materială bună, 27% - cu situație materială medie și 12% - cu situație materială dificilă.

Respondenților li s-a propus o întrebare de pronostic cu privire la caracterul modificărilor situației economice din țară în următorii 2 ani. E de la sine înțeles că marea majoritate a respondenților nu posedă studiile și calificarea necesare unui pronostic cât de cât întemeiat față de dezvoltarea economică a Republicii Moldova. În răspunsurile la întrebări, aceștia își proiectează propriile sentimente de încredere sau neîncredere în ziua de mâine. La momentul actual, numărul celor care speră la o îmbunătățire depășește considerabil numărul persoanelor care așteaptă înrăutățirea stării de lucruri. Fiecare a patra persoană interviuată a semnalat că situația trebuie să se schimbe în mai bine, 15% sunt în așteptarea schimbărilor spre rău. Astfel, indicele așteptărilor sociale este pozitiv (+0,08), deși nu atinge cote înalte. Respondenții nu sunt îndeajuns de coerente în gândirea lor: o mare parte dintre aceștia consideră că țara se dezvoltă pe făgaș greșit, cu toate acestea însă speră că se va obține un rezultat bun.

Din răspunsurile la această întrebare, am constatat că cei mai mari optimiști s-au dovedit a fi persoanele de până la 30 de ani, cele cu un venit material relativ înalt, în special reprezentanții populației băștinașe. Nivelul de satisfacție generat de diferite elemente ale situației economice și sociale determină comportamentul persoanei în societate. Respondenții au evaluat diferite condiții ale vieții lor. Sondajul a demonstrat că respondenții sunt satisfăcuți în cea mai mare măsură de familiile și prietenii acestora. 8-9 din 10 locuitori maturi ai Moldovei sunt satisfăcuți într-o măsură mai mare sau mai mică de prietenii sau de familia lor. Astfel, 55% din cei interviuați au indicat că, în fond, sunt mulțumiți de relațiile cu prietenii lor, alte 30% sunt foarte mulțumiți. Elementele situației social-psihologice în care se află persoana puțin depind de condițiile vieții economice și politice a țării; într-o măsură mai mare, comparativ cu alte condiții de viață, ele depind de persoană însăși, de felul în care își creează ambianța. Datele obținute constată un nivel înalt de satisfacție a locuitorului de rând al țării vizavi de ambianța socială directă: familia și prietenii. De aici reiese că, în comparație cu multe țări dezvoltate din Europa și din lume, majorității locuitorilor Moldovei nu le sunt caracteristice singurătatea, ruperea legăturilor social-psihologice.

Este destul de înalt nivelul de satisfacție vizavi de spațiul locativ – 62% din respondenți sunt mulțumiți de condițiile locative. 3-4 din 10 persoane (36%) sunt nemulțumite de studiile pe care le obțin copiii acestora la școală. Într-o măsură mai mare sau mai mică, de activitatea transportului sunt satisfăcuți 43% din cei chestionați. Cercetările sociologice proprii și ale altor servicii au demonstrat creșterea nivelului de satisfacție a populației față de activitatea transportului în ultimii ani.

Doar 32% din respondenți sunt satisfăcuți de serviciul pe care îl au. Numărul atât de mic de persoane mulțumite de propriul loc de muncă poate fi explicat, în primul rând, prin faptul că majoritatea dintre ele nu lucrează, nu sunt antrenate în procesul de producție. Mai mult de jumătate din respondenți (57%) au indicat că sunt nemulțumiți de sănătatea lor. Sunt mici indicii nivelului de satisfacție a populației vizavi de situația sanitară, de curățenia și gradul de îngrijire a localităților. Numai 21% din respondenți sunt mulțumiți de condițiile existente. Doar al cincilea interviu este satisfăcut de deservirea medicală de care beneficiază. Este negativă aprecierea de către respondenți a situației politice din țară. De ea sunt satisfăcuți, într-o măsură mai mare sau mai mică, doar 8% din respondenți. Aprecierea vieții politice din țară depinde într-o mică măsură de caracteristicile social-economice ale respondentului, de acestea sunt nemulțumiți și

locuitorii orașelor, și cei de la sate, și bărbații, și femeile, reprezentanți ai diferitor naționalități. Nivelul satisfacției vizavi de viața politică este mai înalt în rândul persoanelor cu un grad minim de instruire și printre respondenții de vârstă înaintată.

Cea mai joasă estimare dată de către cetățeni este suma de bani pentru folosința personală. Marea majoritate a cetățenilor (83%) sunt nemulțumiți de suma de bani pe care o pot administra, inclusiv 39% din respondenți sunt „totalmente nemulțumiți”. Doar 14% sunt mulțumiți de suma de bani de care dispun. Astfel, indiferent de modalitatea în care este formulată întrebarea din anchetă, sărăcia, nemulțumirea de situația materială ies întotdeauna în prim-plan în răspunsurile celor chestionați.

Caracteristicile social-demografice ale respondenților influențează asupra evaluării diferitor elemente ale situației social-economice și politice din țară. Influența acestor caracteristici nu este identică. Se face imediat remarcată influența condițiilor economice asupra vieții și asigurării materiale a respondenților. În felul acesta, odată cu creșterea nivelului asigurării materiale a respondenților crește și aprecierea dată condițiilor locative ale acestuia.

În spațiul rural, numărul celor satisfăcuți de propriile venituri este mai mic în comparație cu localitățile urbane: indicele respectiv în mediul rural a constituit 11%, iar în cel urban – 17%. Deși interdependența gradului de satisfacție vizavi de venituri și de tipul mediului de trai este sesizabilă, aceasta nu iese explicit în evidență. Asupra indicelui respectiv influențează nu doar suma de bani deținută de respondent, ci și nivelul cerințelor acestuia. Cerințele locuitorilor din mediile urban și rural sunt, de asemenea, neomogene. Persoanele tinere sunt satisfăcute într-o măsură mai mare de veniturile de care dispun în raport cu persoanele de vârstă mai înaintată. Astfel, dintre persoanele cu vârsta de până la 30 ani, numărul persoanelor satisfăcute de suma de bani pe care își pot permite s-o folosească constituie 23%. Dintre persoanele cu vârsta de peste 60 de ani sunt satisfăcute doar 9%. Cauza rezidă în nivelul jos al pensiilor, precum și redistribuirea veniturilor în interiorul familiei de la generațiile mai în vârstă în favoarea celor tineri.

Aprecierea vieții politice din țară depinde într-o mică măsură de caracteristicile social-economice ale respondentului, de acestea fiind nemulțumiți și locuitorii orașelor, și cei de la sate, și bărbații, și femeile, reprezentanți ai diferitor naționalități. Nivelul satisfacției vizavi de viața politică este mai înalt în rândul persoanelor cu un grad minim de instruire și printre respondenții de vârstă înaintată.

Situația materială a respondenților influențează asupra echilibrului social-psihologic în familie. Este sesizabilă interdependența condițiilor economice ale vieții familiale și a relațiilor din interiorul familiei. Dintre persoanele cu situație materială dificilă, 73% sunt mulțumite de familiile lor, dintre cele cu situație materială medie – 86%, iar dintre cele cu situație materială bună – 91%.

În privința relațiilor cu prietenii și cunoscuții, cele mai mulțumite sunt persoanele tinere, deși această interdependență nu este foarte accentuată. Astfel, dintre persoanele de până la 30 de ani sunt satisfăcute de relațiile cu prietenii 89%, în continuare acest indice scade puțin, atingând 81% la persoanele de peste 60 de ani.

Situația materială precară nu împiedică relațiile cu prietenii. Chiar și în rândul persoanelor cu situație materială minimă, 80% sunt mulțumite de relațiile lor cu prietenii. Dintre persoanele mai asigurate material, indicii respectivi sunt mai înalți: dintre cele cu situație materială medie – 86%, dintre cele cu situație materială prosperă – 93%. Prin urmare, putem conchide că în Republica Moldova sărăcia nu influențează foarte mult asupra adaptării social-psihologice a populației.

De starea sanitară în localitatea natală sunt mulțumite, în cea mai mare măsură, persoanele cu un nivel jos de instruire. În felul acesta, dintre cei care nu au studii medii complete, nivelul de satisfacție față de acest indice a constituit 26%, dintre cei cu studii superioare – doar 18%. Paralel cu creșterea nivelului de instruire crește și atitudinea critică a respondenților. Locuitorii din zonele rurale apreciază mai înalt situația sanitară a localităților natale. 24% dintre aceștia sunt mulțumiți de felul în care este menținută curățenia în localitatea lor. În orașe același nivel de satisfacție este atestat doar la 19% din respondenți. Prin urmare, situația sanitar-ecologică la moment este deosebit de nefavorabilă în orașe, fapt reflectat în indicii de satisfacție scăzuți ai orașenilor față de condițiile create.

De asistența medicală sunt, cel mai des, nemulțumiți cei cu o situație materială grea, care nu pot achita serviciile medicale cu plată. Dintre aceștia, 84% nu sunt mulțumiți de această deservire. Dintre persoanele cu situație materială medie – 75%, iar dintre persoanele cu situație materială prosperă – 61%. Concomitent cu creșterea nivelului asigurării materiale a respondentului crește și nivelul aprecierii situației materiale. Altfel spus, respondenții mai asigurați material beneficiază de un ajutor medical mai calificat, fapt ce influențează asupra nivelului de satisfacție față de deservirea medicală.

Ca întotdeauna, bărbații sunt satisfăcuți într-o măsură mai mare de sănătatea lor în comparație cu femeile. Dintre bărbați, sunt satisfăcuți de sănătate, într-o măsură sau alta, 47%, dintre femei – doar 34%. Și de această dată constatăm prezența unei dependențe considerabile: mai des sunt satisfăcute de propria sănătate persoanele cu o situație materială mai bună (respectiv: cu o situație materială precară – 24%, cu situație materială medie – 44%, cu situație materială bună – 57%). Interdependența aici poate fi interpretată în două feluri: cei sănătoși reușesc să câștige mai mult, iar cei care au o situație materială bună își pot permite servicii mai calitative. S-au constatat cu exactitate următoarele: asemenea caracteristici precum sunt asigurarea materială joasă și insatisfacția față de propria sănătate se combină adesea.

Un număr considerabil de respondenți nu sunt în stare să afirme dacă sunt sau nu mulțumiți de modul lor de viață – 37%. Din rândul celorlalți, prevalează puțin cei, care nu sunt satisfăcuți de acesta (39%) și doar aproximativ fiecare a patra persoană intervievată (24%) a opinat că este mai mult sau mai puțin mulțumită de felul în care trăiește.

Persoanele tinere instruite, cele cu o situație materială bună apreciază mai înalt nivelul propriu de viață. Deosebit de mult influențează asupra nivelului de viață situația materială a respondenților. Dintre persoanele cu situație materială dificilă și-au manifestat satisfacția față de modul lor de trai 6%, dintre cele cu situație materială medie – 27%, iar dintre cele cu situație materială bună – 59%. Este firească influența vârstei: tinerii sunt mai satisfăcuți de modul lor de viață. Indicele satisfacției este mai mare la orașe în comparație cu zonele rurale.

O doză relativ mai mare de optimism au denotat-o respondenții atunci când s-a ajuns la schimbările vieții familiilor acestora. Deși mai bine de jumătate din respondenți (56%) n-au fost în stare să dea un răspuns clar la întrebarea privind modul în care se va schimba viața familiei lor în următorii 2 ani, în numărul celor care au răspuns cu certitudine se observă o parte considerabilă de persoane care speră la mai bine. Astfel, 28% din respondenți consideră că peste doi ani familia lor va trăi mai bine, 4% - mult mai bine. Doar 8% sunt de părere că familia o va duce mai rău, 4% - foarte rău.

Speranțele de viață mai bună a familiei lor în viitor sunt proprii mai mult bărbaților, persoanelor cu studii superioare, tinerilor și, bineînțeles, celor cu situație

materială bună în prezent. Un indice deosebit de important al calității vieții populației îl constituie starea sănătății acesteia. Potrivit autoestimărilor obținute în urma sondajului, doar circa jumătate din respondenți califică sănătatea lor ca fiind bună (49%) și 3% - ca fiind foarte bună. Numărul respondenților care își califică sănătatea ca fiind nu foarte bună (38%) sau rea (9%) este foarte înalt. Prin urmare, problemele legate de sănătate sunt caracteristice pentru fiecare al doilea locuitor al țării.

Sănătatea bărbaților este un pic mai bună decât cea a femeilor. Astfel, au constatat o sănătate bună sau foarte bună 59% între bărbați și doar 46% între femei. Așa cum am menționat anterior, bărbații sunt mai mulțumiți de propria sănătate. Trebuie să menționăm că asupra aprecierii mai înalte a sănătății bărbaților a influențat, de asemenea, și atitudinea puțin superficială a acestora față de sănătate în comparație cu femeile. Acest fenomen s-a făcut simțit de nenumărate ori în procesul cercetărilor noastre.

Se observă iarăși tendința sesizată de noi anterior: persoanele mai instruite dispun de o stare a sănătății în mediu mai bună. Astfel, dintre persoanele cu studii superioare, au declarat o stare a sănătății bună sau foarte bună 61%, dintre persoanele cu studii de liceu, colegiu – 58%, cu studii medii – 52%, cu studii medii incomplete – 41%. Sănătatea este mai bună și la cei a căror situație materială este mai favorabilă. Respectiv, o sănătate bună sau foarte bună au constatat-o 57% dintre persoanele cu situație materială medie și doar 34% - cu o situație materială precară. Din acest motiv, după cum am menționat și în rândurile de mai sus, persoanele mai asigurate material au fost mai satisfăcute de starea sănătății lor.

Circa 3/4 din respondenți dispun de poliță de asigurare medicală obligatorie (74%). Existența poliței depinde de nivelul de instruire. Persoanele mai instruite se îngrijesc de procurarea poliței de asigurare. Dintre persoanele cu studii superioare dispun de o asemenea poliță 84%, dintre alte grupuri de populație – de la 56 până la 78%. Persoanele cu studii superioare sunt angajate mai des în servicii de stat sau în cadrul întreprinderilor particulare în care conducerea manifestă disciplină în asigurarea cu polițe a angajaților ei.

Femeile sunt asigurate mai des decât bărbații (respectiv 78% și 70%), fapt ce denotă iarăși o atitudine mai serioasă față de propria sănătate din partea femeilor. Locuitorii de la orașe sunt mai des asigurați decât cei de la sate (respectiv 79% și 70%). Nivelul de acoperire cu asigurare depinde de vârstă. Din rândul persoanelor cu vârsta de peste 60 de ani, sunt asigurate 91%. Dintre tinerii de până la 30 de ani – doar 58%.

Sondajul arată că doar la 2,5% din respondenți asigurarea de sănătate acoperă toate cheltuielile de tratament, doar la 5% aceasta acoperă cea mai mare parte, la 8% - jumătate. Cea mai răspândită (23%) s-a dovedit a fi opinia potrivit căreia asigurarea de sănătate acoperă doar o mică parte din cheltuielile de tratament, iar 14% au semnalat că polița le este complet inutilă.

Altfel spus, existența asigurării de sănătate nu soluționează problema accesibilității serviciilor medicale pentru majoritatea populației.

Unul dintre cei mai importanți indici ai modului de viață al populației îl reprezintă sentimentul subiectiv al fericirii. Se știe că acesta nu corespunde nici pe departe situației economice din țară. Mai mult decât atât, adesea țările cu un nivel scăzut al dezvoltării economice depășesc, în ceea ce privește indicele respectiv, țările economic dezvoltate. Cu toate acestea, indicele respectiv reflectă cele mai importante caracteristici calitative ale vieții în interiorul țării. În Moldova mai mult de jumătate din populație (51%) se consideră fericită, alte 3% - foarte fericită, 36% - mai puțin fericită și doar 3% - foarte nefericită. Deci, nivelul sentimentului fericirii la populația țării este destul de înalt.

La fel ca și în alte țări, în Moldova se observă următoarele tendințe:

- tinerii sunt, în medie, mai fericiți decât bătrânii; dintre persoanele de până la 30 de ani, fericite sau foarte fericite sunt 69%, iar dintre persoanele care depășesc vârsta de 60 de ani – doar 38%;
- persoanele mai bine asigurate material sunt mai fericite decât cele mai puțin asigurate, iar dintre persoanele cu situație materială prosperă, 74% sunt fericite sau foarte fericite, dintre cele cu situație materială medie – 63%, dintre cele cu situație materială dificilă – doar 32%;
- bărbații sunt mai fericiți decât femeile (respectiv 57% dintre bărbați și 52% dintre femei);
- locuitorii de la oraș sunt mai fericiți decât cei de la sat (dintre locuitorii urbelor 60%, dintre locuitorii zonelor rurale – 48%);
- persoanele mai instruite sunt mai fericite decât cele mai puțin instruite (dintre cele cu studii superioare sunt fericite sau foarte fericite 69%, dintre persoanele cu studii la nivel de liceu sau colegiu – 62%, dintre cele aflate la nivelul școlii medii – 51%, dintre cele cu studii medii incomplete – 40%).

Astfel, cele mai fericite persoane din Moldova sunt bărbații tineri cu studii superioare și venituri substanțiale care locuiesc în orașe. Care sunt problemele care îi împiedică pe ceilalți să fie fericiți?

La momentul actual, populația este îngrijorată de aceleași probleme care au existat și în toți anii de independență. Problemele de care cel mai des populația este îngrijorată sunt: creșterea prețurilor la produsele alimentare și resurse energetice, viitorul copiilor și șomajul. Aceste probleme s-au postat pe primele trei poziții conform numărului de respondenți care le-au menționat. Astfel, 52% din respondenți au semnalat că prețurile mari constituie cea mai importantă problemă a acestora. Pentru încă 14% această problemă se află pe poziția secundă, pentru 8% - pe poziția a treia. Prin urmare, aproape 7 respondenți din 10 au menționat că problema dată este actuală (într-o măsură mai mare sau mai mică) pentru ei. Cercetarea demonstrează din nou că, oricare ar fi modalitatea de formulare a întrebărilor ce țin de problemele care îngrijorează populația, mereu în prim-plan iese problema sărăciei, asigurării materiale insuficiente.

Prețurile la mărfuri îi preocupă într-o măsură mai mare pe locuitorii de la sate decât pe cei de la oraș (respectiv 78% și 70%), precum și pe cei cu un nivel scăzut de instruire. În felul acesta, din rândul persoanelor cu studii medii incomplete și-au exprimat o asemenea îngrijorare 84%, din rândul celor cu studii medii – 75%, din rândul celor cu studii medii speciale – 72%, iar cu studii superioare – 63%. Această stare de lucruri denotă că persoanele mai instruite din țara noastră sunt mai înstărite, prin urmare instruirea reprezintă un factor al bunăstării materiale. Moldovenii și rușii sunt aproape în aceeași măsură preocupați de prețurile înalte la mărfuri și servicii (76-75%).

Pe poziția a doua conform răspândirii se află viitorul copiilor, mai mult de jumătate din cei chestionați (54%) au numit-o în calitate de problemă.

La fel, o problemă de prim rang este șomajul. Mai bine de 1/3 din persoanele chestionate (36%) sunt preocupate, într-o anumită măsură, de dificultățile căutării unui loc de muncă sau posibilitatea pierderii acestuia. Pentru 13% din respondenți această problemă este de primă importanță.

Problema șomajului este un pic mai actuală în rândul bărbaților decât în rândul femeilor (respectiv 40% și 33%). Nivelul de instruire practic nu influențează asupra stării de îngrijorare în ceea ce privește nivelul mare de șomaj în țară. Persoanele mai instruite nu se consideră a fi mai protejate. Deși persoanele cu studii sunt angajate mai ușor la

diferite locuri de muncă, problema se înrăutățește din cauza tendinței lor de a munci în baza specialității și a nivelului de remunerare. Aproximativ fiecare al treilea respondent vorbea despre emigrarea în masă peste hotare, fiecare al patrulea - despre corupția în organele de drept, fiecare a cincea persoană - despre criminalitate, încălcarea drepturilor omului. Toate celelalte probleme erau amintite mult mai rar. 16% din populație sunt preocupate de calamitățile naturale, de relațiile interetnice și de funcționarea limbilor, 15 % - de boli și posibilele epidemii, 10%- de posibilitatea apariției unui focar de conflict armat în regiune.

Practic nimeni nu este îngrijorat de instituirea unui regim dictatorial în țară. Doar 6% din populație sunt preocupate de problema dată. Deși acest pericol este real pentru țările cu un înalt nivel al sărăciei și cu o criminalitate sporită, el este conștientizat foarte rar de populație. Cercetarea noastră demonstrează: îngrijorarea privind probabilitatea instituirii unei dictaturi în țară aproape că lipsește.

Reieșind din problemele care îi preocupă pe locuitorii țării, respondenților li s-a propus să se pronunțe pe marginea acțiunilor care urmează a fi întreprinse în scopul îmbunătățirii situației.

Majoritatea respondenților consideră necesar a fi eradicată sărăcia: 54% din respondenți sunt de părere că este necesară ridicarea nivelului de trai în țară, iar 21% din respondenți cred că acest lucru trebuie întreprins în primul rând. 45% din respondenți au indicat asupra necesității dezvoltării economiei (17% au menționat acest moment în primul rând). La fel de mulți respondenți au semnalat mărirea pensiilor, salariilor (32%). Această măsură a fost amintită ca fiind de primă importanță în 13% din cazuri.

Celelalte variante de răspuns au fost menționate mai rar: necesitatea consolidării ordinii în țară – 30% din respondenți, combaterea corupției – 28%, menținerea păcii și bune înțelegeri între oameni – 23%, îmbunătățirea situației în domeniul învățământului, științei, culturii, medicinei 23%, aderarea la Uniunea Europeană (13%), restabilirea integrității teritoriale a țării, soluționarea conflictului transnistrean (12%), să restabilească relațiile bune cu Rusia (11%).

Distribuirea răspunsurilor la întrebarea despre măsurile necesare care se cer întreprinse, populația pledează univoc în favoarea dezvoltării economiei și ridicării, în baza acesteia, a bunăstării cetățenilor. În mod analogic, pledând în favoarea dezvoltării economiei și ridicării nivelului material de trai, mulți respondenți sunt indiferenți la acțiunile guvernului în acest sens, nu au o poziție clară în multe probleme sau nu le acordă atenție. Astfel, doar puțini respondenți (9%) au menționat necesitatea colaborării cu organizațiile internaționale în sfera economiei și finanțelor.

Analiza sociologică întreprinsă asupra proceselor politice și economice din țară a demonstrat că, în pofida unor eventuali indici de stabilizare, situația în general rămâne a fi critică. Modificarea metodelor de gospodărire, tentativa de efectuare a unor reforme economice radicale au condus nu doar la scăderea nivelului de trai și la înrăutățirea calității lui pentru majoritatea populației. Drept rezultat a apărut o neîncredere evidentă față de aproape toate instituțiile sociale (cu excepția bisericii), dezintegrarea societății, gradul sporit de neliniște a populației, răspândirea disperării și a predispozițiilor protestatate. Nimeni din primele persoane în stat nu se bucură de încrederea majorității alegătorilor. Neîncrederea totală din partea populației față de toate verigile puterii denotă atât funcționarea imperfectă a acestora, cât și nivelul scăzut de dezvoltare a proceselor democratice. În pofida nivelului înalt de nemulțumire, nu s-a semnalat încă o autoorganizare eficientă a populației. Oamenii nu încearcă însă să ia sub propriul control activitatea instituțiilor sociale, să realizeze libertățile democratice declarate, majoritatea

populației este convinsă că nu va fi în stare sub nici o formă să influențeze asupra desfășurării evenimentelor în stat. Marii majorități a cetățenilor le sunt practic străine căile juridic legale de autoorganizare, pârgurile de influență asupra puterii. Starea de insatisfacție față de conducere și instituțiile sociale este sporită de delegarea anumitor împuterniciri organizațiilor internaționale. Pentru o asemenea țară mică și slab dezvoltată economic precum este Moldova, procesul globalizării înseamnă că multe lucruri în destinul ei se rezolvă nu atât în interiorul țării, cât în cadrul anumitor organizații internaționale. După cum a demonstrat cercetarea noastră, locuitorii țării cunosc puțin despre aceste organizații, ele se bucură de încrederea unei părți infime a populației. Informarea slabă cu privire la activitatea organizațiilor internaționale sporește, la rândul său, neîncrederea populației față de putere.

Predispozițiile protestatare nu se exprimă, în general, în tentativa de a-și spune cuvântul, de a pleda pentru propriile interese, de a cere soluționarea problemelor proprii. De cele mai multe ori ele se manifestă sub forme pasive – prin refuzul de a participa la vot în general. Rezolvarea problemei privind activizarea rezidă, în principiu, nu doar în schimbarea și perfecționarea procedurii alegerilor, cât mai degrabă în stabilirea unei gestionări reale a puterii de către populație.

Neîncrederea populației în ziua de mâine a condiționat pasivitatea politică și, într-o anumită măsură, pasivitatea electorală. Pasivitatea locuitorilor țării, refuzul de a-și folosi drepturile democratice pot fi explicate, în multe privințe, prin sărăcia cumplită, prin situația tensionată pe piața locurilor de muncă. Schimbările instituționale care au avut loc în domeniul proprietății au condus, în final, la o mare izolare a muncitorilor de mijloacele de producție. În consecință – refuzul de a încerca să influențeze în vreun oarecare mod asupra situației nemijlocit la locul de muncă. Frica de a rămâne fără mijloace de existență paralizează formarea societății civice în țară.

Cercetarea noastră a demonstrat că sărăcia populației afectează toate laturile vieții sociale. În condițiile sărăciei mari a majorității, multe dintre procesele sociale nu decurg în felul în care, potrivit opiniei organizațiilor sociale de prestigiu, ar trebui să decurgă. Cercetările au stabilit că, la moment, în țara noastră, stratificarea patrimonială reprezintă cel mai puternic factor care diferențiază comportamentul. Situația materială a respondenților determină în cea mai mare măsură modul lor de viață. În țările democratice dezvoltate, situația patrimonială determină doar consumul persoanei, accesul la obiectele de lux, dar nu exercită o influență decisivă asupra tuturor laturilor vieții, după cum se întâmplă astăzi în Moldova.

Cetățenii săraci din Moldova nu numai că consumă mai puțin, ci, potrivit cercetărilor noastre anterioare, nu-și pot organiza nici alimentarea echilibrată, acești cetățeni se caracterizează și printr-o serie de alte particularități care reflectă situația economică precară a acestora.

În special:

- cei mai săraci cetățeni manifestă o neîncredere sporită față de toate instituțiile sociale, pasivitate socială, convingere în imposibilitatea principială de apărare, sub vreo oarecare formă, a propriilor interese; au pierdut speranța față de ajutorul de sus și față de faptul că puterea va lua în considerare „interesele poporului”;
- cei mai săraci au o sănătate mai șubredă decât cei bogați; aceștia confruntându-se mai des cu lipsa unei asistențe medicale adecvate, manifestă o insatisfacție permanentă față de medicina asigurată;
- cei mai puțin asigurați se confruntă foarte des cu problema obținerii informației; aceștia au mai rar posibilitatea de a citi cărți, ziare, de a privi

televizorul și a audia radioul, utilizează mai rar rețeaua Internet, din care cauză posibilitatea activității lor culturale este limitată;

- predispozițiile protestatate la un asemenea grup de populație sunt deosebit de puternice; deși în realitate acestea nu sunt canalizate în direcția acțiunilor sociale energice, adesea luând doar o formă pasivă, protestul lor manifestându-se prin refuzul de participare la vot, prin activism electoral scăzut;
- chiar și satisfacția de propria familie este mai mică la populația mai săracă în comparație cu cetățenii mai înstăriți; așa cum asigurarea materială joasă influențează asupra relațiilor din interiorul familiei;
- persoanele mai sărace se simt mai puțin fericite;
- persoanele sărace își pun speranțe sociale deosebit de joase; majoritatea acestora privesc în viitor fără optimism, manifestând astfel neîncredere în ziua de mâine și fiindu-le proprii și alte trăsături sociale nefavorabile.

Acest lucru nu înseamnă că bunăstarea materială poate fi obținută întotdeauna grație specialității pe care o are omul. Se știe că mulți tineri nu-și pot găsi astăzi un serviciu în conformitate cu specialitatea obținută. Cu toate acestea, nivelul înalt de instruire ridică șansele persoanei pe piața muncii, aceasta devine un pretendent cu mai mult succes în obținerea unei funcții bine remunerate (chiar dacă ea nu are legătură cu specialitatea obținută).

Spre regret, în Moldova neîncrederea față de toate instituțiile sociale, răspândirea predispozițiilor protestatate crește odată cu ridicarea nivelului de instruire a populației. Nivelul de instruire influențează asupra modului de viață a grupului social, iar prin acesta - asupra stării sănătății. Cei mai instruiți cetățeni ai Moldovei sunt mai sănătoși. Cercetarea respectivă, la fel și o serie de alte cercetări anterioare ale noastre, a demonstrat o atenuare a relațiilor interetnice și a problemelor lingvistice în țară. La momentul actual, acestea îi îngrijorează în cea mai mică măsură pe locuitori în comparație cu problemele sărăciei, șomajului etc. În același timp, se păstrează diferența în orientările sociale în rândul persoanelor de diferite naționalități. Minoritățile etnice au manifestat un nivel mai înalt de insatisfacție față de diferite elemente ale situației social-politice în țară, acestea se încred mai puțin în putere, iar în rândurile lor au fost atestate mai frecvent predispoziții protestatate și activism electoral scăzut. În linii generale, populația țării este caracterizată printr-o stare de neliniște sporită, neîncredere în ziua de mâine, îngrijorare pentru multe probleme nesoluționate. Nu există unitate nici în privința celor mai importante procese politice din țară și a evenimentelor care au loc pe mapamond. Sondajul a demonstrat că în relațiile cu Rusia și cu Uniunea Europeană prevalează totuși orientările spre integrare și apropiere. Referitor la subiectul posibilei alianțe cu NATO, acesta își află ecouri diametral opuse în rândul diferitor pături sociale ale populației. Populația se divizează într-un număr aproximativ egal de adepți și oponenți ai acestei virtualități politice. Încercarea de soluționare a problemei privind intrarea în NATO este capabilă să dezbină societatea și să contribuie la o mai mare dezintegrare. Orientarea spre Uniunea Europeană și NATO este caracteristică pentru cei mai înstăriți cetățeni ai țării.

În structura relațiilor sociale din interiorul țării rămâne a fi pozitivă dezvoltarea largă a rețelei de rubedenie, de prietenie și vecinătate. Populația se caracterizează printr-o satisfacție destul de înaltă vizavi de relațiile interpersonale. Majoritatea respondenților sunt mulțumiți de caracterul relațiilor lor cu alte persoane. Din fericire, la momentul actual în Moldova problema singurătății nu este atât de acută ca în multe din țările dezvoltate. În condițiile actuale, reglarea relațiilor sociale în Moldova trebuie să aibă loc, potrivit opiniei noastre, pe calea micșorării diferențierii acute a păturilor sociale, în

primul rând, după nivelul asigurării materiale. Este absolut necesară asigurarea posibilității păturilor largi ale populației de a-și ridica, pe cale legală, situația materială, de a obține un nivel mai înalt de viață. O inegalitate economică atât de evidentă nu este în stare să devină pârghia progresului economic

Este necesară formarea unei structuri sociale durabile, reducerea inegalității sociale existente la momentul actual și, în baza acestora, la crearea unei clase mijlocii reale, capabile să devină contrabalanta monopolului puterii. Bineînțeles, este un proces dificil și îndelungat, care depinde de situația economică din țară în general.

În ceea ce privește însă creșterea posibilității de acces la informație a păturilor mai puțin asigurate, acest lucru, după părerea noastră, poate fi realizat deja astăzi. Este necesar să fie ajutate persoanele care nu au posibilitate să procure cărți și chiar ziare, să citească aceste ediții în bibliotecile publice, să fie lichidat analfabetismul computațional, să fie lărgit accesul cetățenilor mai puțin asigurați la rețeaua Internet. Potrivit rezultatelor cercetării noastre, nivelul înalt de instruire, de cultură, de informare în condițiile țării poate contribui astăzi la ridicarea nivelului bunăstării economice a cetățenilor.

Inegalitatea socială a existat dintotdeauna și, se pare, va exista și de acum înainte. Nu se discută despre tentativa de creare a unei societăți unilaterale din punct de vedere social, precum s-a încercat în perioada socialismului. Este necesară depășirea sărăciei cumplite, remunerarea echitabilă a diferitor categorii de muncitori. Ridicarea nivelului și calității vieții la rândul ei reprezintă cel mai important factor al reușitei transformărilor economice, politice și sociale în societate. Numai în acest fel poate fi depășită și orientarea unei părți considerabile a populației spre metodele drastice ale conducerii „de vârf”, poate fi evitată instaurarea unui regim totalitar în țară.

Note:

1. Health A., Evans G., Mărginean I. Politici și clase sociale în Europa de Est. //Revista de Cercetări Sociale, 1994, nr. 2, p.29-40.
2. George A.Kourvetaris. Political Sociology: Structure and progress. - Boston, London 1999, p.134.
3. Dmitrenco Sv., Mocanu V., Rusandu I. Societatea contemporană: aspecte social-economice și politice. – Chișinău, Ed. Știința, 2007.
4. Lepset, Seymour M. Political Man: The Social Basis of Politics, updates, ed. Baltimore: Johns Hopkins University Press 2000, p.191.
5. Bernard Denni, Patrick Lecomte. Sociologie du politique. Presses Universitaires de Grenoble, 1999.
6. Statul, Societatea, Omul: realizări și probleme ale tranziției. (Sub redacția membrului corespondent al AȘM Roșca Al.). - Chișinău, 1998.
7. Timuș A. Interesele, binele omului – problema – cheie a reformelor sinteze sociologice. - Chișinău, Editura “Paragon”, 2006.
8. Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu. Dicționar de sociologie. – București, Ed. Babel, 1998.
9. Cătălin Zamfir. Spre o paradigmă a gândirii sociologice. – Iași, Ed. Cantes, 1998.
10. Cătălin Zamfir, Simona Stănescu. Enciclopedia dezvoltării sociale. - Ed. Polirom, 2007
11. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание и управление. – Москва, Политиздат, 1981. – 432 с.
12. Бурдые П. Социология политики. – Москва, Socio-Logos, 1993. – 336 с.
13. Гельман В. Я. Постсоветские политические трансформации: наброски к теории. // Общественные науки и современность, 2001, № 1, p. 55-69.

14. Жуков В.И. Модернизация социальных отношений в России: замыслы, итоги, возможности. // Социологические исследования, 2005, №6, р. 27.
15. Левада Ю. А. Homo Post-Soveticus // Общественные науки и современность, 2000, № 6, р.5-24.
16. Тощенко Ж. Т. Социология труда. - Москва, 2008 г.
17. Тузиков А.Р. Идеи демократии: социологическая интерпретация // Социологические исследования, 2005, №3, р.38.
18. Цыганков А. П. Национальная идентичность и политико-экономические стратегии в постсоветском пространстве // Вопросы философии, 2001, № 11.

CRIZA REPRODUCERII POPULAȚIEI ȘI TRANSFORMAREA FAMILIEI

In the article, the problems of decrease in natality, changes of reproductive behavior and crisis of population reproduction are considered. Fertility indicators by place (rural and urban areas) and by territorial-administrative units are analyzed. The problem of extremely low natality in the Republic of Moldova is considered in a context of the European tendencies of natality. The basic approaches to the elaboration of a demographic policy are formulated.

În ultimele decenii factorii sociali și economici tot mai mult influențează viața unor țări, comunități și familii. Tendințele globale, astfel ca modernizarea, migrația, modificarea structurii de vîrstă a populației, îmbătrînirea demografică, pandemia HIV/SIDA în continuare vor avea un impact considerabil asupra familiilor. Fiecare din problemele numite într-o anumită măsură ating interesele familiilor în toate țările lumii. În legătură cu integrarea economică, extinderea transformărilor socioeconomice, intensificarea proceselor migraționale, familiile tot mai mult resimt presiunea acestora, structura familială suportînd schimbări importante. Modificarea comportamentului reproductiv al familiei și ca rezultat scăderea drastică a natalității reprezintă una din cele mai dificile probleme demografice ale secolului XXI, în special pentru țările europene.

În Republica Moldova dereglările în regimul de reproducere a populației au atins un nivel care nu asigură stabilitatea demografică și prezintă un pericol pentru dezvoltarea durabilă a țării. O contribuție decisivă în instalarea și perpetuarea depopulării a avut-o și o are scăderea natalității din primii ani ai deceniului trecut și menținerea ei continuu în valori reduse. Dacă reculul populației ar fi provenit din migrația negativă ori din recrudescența a mortalității, efectele sale nu s-ar transmite asupra viitorului demografic al țării prin dinamica internă a proceselor demografice. Populația încetează să se reproducă cînd rata netă de reproducere se coboară mai jos de unu (numărul mediu de fete pe care le-ar naște o femeie dacă s-ar conforma ratelor specifice de fertilitate și de mortalitate dintr-un anumit an). În Republica Moldova hotarul înlocuirii simple a generațiilor a fost trecut în anul 1993. De atunci acest indicator s-a coborît pînă la 0,59 (în 2007), ceea ce constată că înlocuirea generațiilor se asigură numai cu 59%. Pînă acum scăderea populației în Republica Moldova nu a avut efecte economice negative semnificative și vizibile, ci invers, într-o societate aflată în profundă transformare economică și socială scăderea numerică a populației a contribuit la diminuarea cheltuielilor ce țin de învățămînt, sănătate, protecția socială a familiilor cu copii, asistența socială etc. Migrația masivă a populației pe lîngă efectele negative (separarea familiilor, diferite riscuri pentru copii din familiile migranților, nivelul scăzut de protecție a migranților în țările gazdă etc.) a contribuit la creșterea calității vieții familiilor, puterii de cumpărare a populației, acumularea experienței economice pozitive etc. Însă avantajele economice ale declinului demografic sunt temporare atunci cînd acesta provine, în mod esențial, din reducerea natalității și menținerea ei în valori scăzute. Consecințele scăderii nivelului natalității sunt grave și de lungă durată, din cauza deteriorării structurii pe vîrste a populației și amprentei pe care o lasă această deteriorare asupra evoluției viitoare a natalității și procesului de îmbătrînire a populației.

Totalitatea schimbărilor demografice, care s-au produs în secolul XX și se derulează în continuare la începutul secolului XXI în literatura de specialitate sunt unite sub termenul „modernizare demografică” (Vișnevski A., 2006, p.9). Acest proces este specific pentru toate țările europene, inclusiv Republica Moldova, evident avînd unele

particularității proprii, diferența în ritmurile de desfășurare fiind determinată de multe aspecte: situația socioeconomică, contextul sociocultural, politic etc. În ceea ce privește familia, modernizarea constă în deplasarea controlului social asupra comportamentelor demografic și familial de la nivelul instituțional la cel individual: controlul „extern” din partea statului, bisericii și a comunității fiind înlocuit cu controlul „intern” sau cu autocontrolul. Totodată, libertatea alegerii individuale devine o dominantă care determină valorile și comportamentul oamenilor în viața privată ((Vișnevski A., 2006, p.67).

Specialiștii în materie, analizând situația actuală în sfera familiei și căsătoriei, subliniază că în lumea contemporană toate aspirațiile omului se concentrează asupra autorealizării, dezvoltării personale, stilului individual de viață, emancipării, găsindu-și reflectare în atitudinile față de formarea familiei, nașterea copiilor, paternitate, precum și față de motivele acestora (Van de Kaa, 1987).

Republica Moldova, ca și majoritatea țărilor europene, trece prin etapa de modernizare demografică, inclusiv modernizare familială, care se manifestă prin scăderea indicilor de intensitate a nupțialității, creșterea lentă a vârstei la prima căsătorie, extinderea modelelor familiale alternative, printre care cele mai răspândite sânt coabitările informale și celibatul, creșterea numărului de copii născuți în afara căsătoriei, divorțurilor și, ca urmare, majorarea numărului de familii incomplete.

Cea mai mare schimbare care s-a produs în sînul familiei este cea de reducere a natalității, micșorarea dimensiunilor familiei și orientarea la un model familial cu un număr redus de copii (un singur copil sau cel mai mult doi copii). Modificările acestea provoacă un șir de probleme atât în interiorul familiei, cât și la nivel social, afectînd formarea forței de muncă, educația, protecția socială, dezvoltarea infrastructurii etc. Evident că un șir de factori care determină dimensiunile reduse ale familiei contemporane sunt ireversibile, printre care putem numi: amploarea activității de producere a femeilor, creșterea cerințelor față de educația copiilor, modificarea caracterului muncii și modului de viață a familiei, creșterea nivelului de studii al părinților și posibilităților pentru învățămînt, schimbarea orientărilor valorice ale familiilor și creșterea necesităților lor etc. Influența acestor procese istorice este agravată de situația socio-economică nefavorabilă în Republica Moldova: șomaj, deteriorarea standardelor de viață, posibilități limitate pentru majoritatea familiilor de a rezolva problemele locative, migrația de muncă în masă.

Modificarea comportamentului reproductiv al familiilor și prăbușirea natalității în mare măsură au fost influențate de scăderea esențială a efectivului populației tinere din mediul rural care, strămutîndu-se masiv în urban, treptat a trecut la un nou comportament demografic bazat pe o planificare riguroasă a nașterilor. Analiza evoluției ratei totale de fertilitate pe medii sociale din ultimii ani demonstrează că nivelul actual de fertilitate pe republică, care se înregistrează în valori foarte

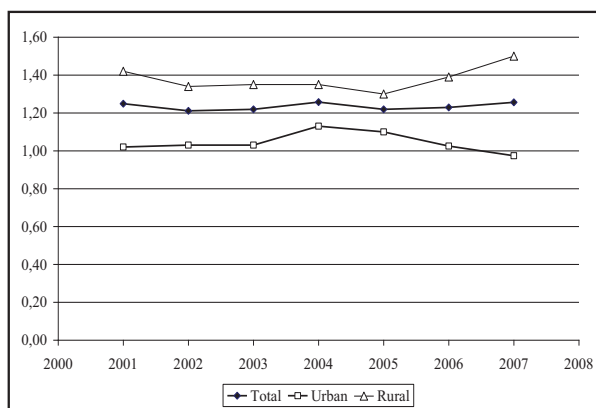

Fig.1. Dinamica ratei totale de fertilitate pe medii sociale
Sursa: BNS

săzute, oscilundu-se în limitele de 1,3-1,2 copii per femeie de vîrstă fertilă, se datorează nivelului fertilității mai înalt în mediul rural (1,5 în anul 2007), pe cînd în mediul urban acest indicator s-a coborît mai jos de 1,0 (fig.1).

Analiza ratei totale de fertilitate în profil administrativ-teritorial demonstrează că cea mai scăzută rată de fertilitate se înregistrează în două municipii: Chișinău și Bălți. De menționat că în aceste două urbe se concentrează potențialul reproductiv al țării, ponderea populației de vîrstă reproductivă (15-49 ani) constituind respectiv: 62,2% și 58,9%. Însă în aceste două localități rata fertilității este cu mult mai redusă decît media pe țară. Pe parcursul de mai mult de cinci ani rata totală de fertilitate în mun. Chișinău se înregistrează în valori sub unu, în municipiul Bălți fiind de 1,1 (fig.2).

În continuare potențialul reproductiv al țării se menține datorită nivelului de fertilitate mai înalt în mediul rural. Cei mai înalți indicatori ai fertilității se înregistrează în raioanele Ștefan Vodă (1,64), Telenești (1,65) și Șoldănești (1,74).

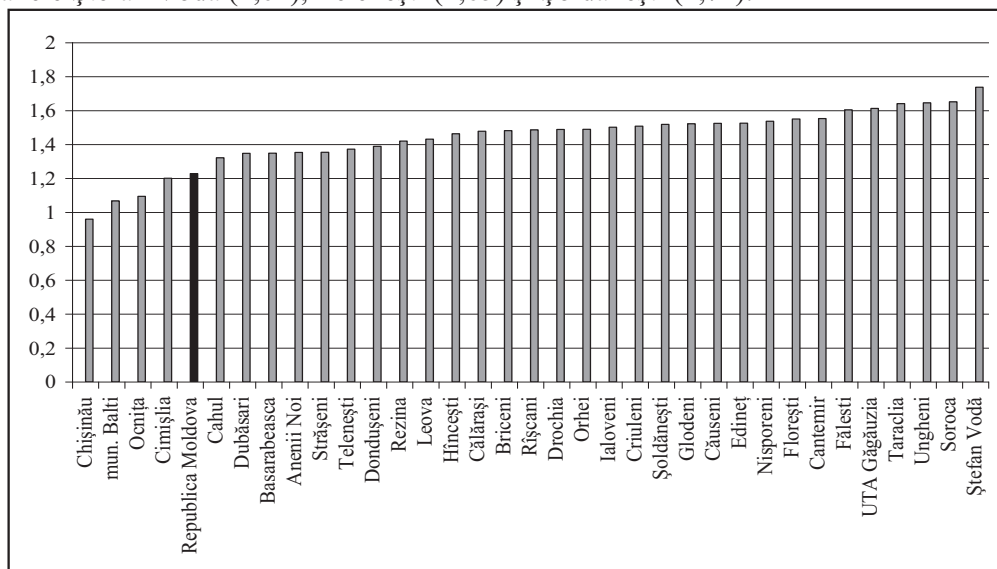

Fig.2. Rata totală de fertilitate în profil administrativ-teritorial, anul 2007

Dat fiind faptul că în Chișinău și Bălți locuiesc 24,8% din populația țării (Recensămîntul populației, 2004), ratele natalității din aceste două localități determină valoarea ratei medii de natalitate pe țară. Cu avansarea fenomenului de îmbătrînire a populației, care într-o măsură mai mare este specific mediului rural și se datorează atît reducerii natalității, cît și migrației sat-oraș, treptat, satele moldovenești vor pierde potențialul reproductiv și atunci redresarea fertilității va fi cu mult mai dificilă.

Analizînd fenomenul scăderii natalității, majoritatea cercetătorilor pun următoarea întrebare: „Aceasta este cantitatea (numărul)” sau „timpul”? Întrebarea apare datorită faptului că nivelurile și tendințele indicatorilor fertilității, astfel ca RTF, pot fi determinate prin două mecanisme: schimbarea numărului de copii și schimbarea alegerii în ceea ce privește timpul nașterilor. Adică o reducere ireversibilă a nivelului fertilității poate fi rezultat al impactului unui mare număr de factori economici, sociali, culturali, medicali și de altă natură, specifici procesului de modernizare a societății, sau ca rezultat al tendinței de amînare a nașterii copilului (începînd cu primul și transmisă apoi, în mod automat, la rangurile superioare). Amînarea duce la creșterea generală a vîrstei medii a mamei la nașterea copiilor sau poate provoca renunțarea de a mai avea copil (primul sau cel care ar urma). Ultima prezintă o altă componentă a declinului fertilității. Felul în care

s-a produs scăderea fertilității în Republica Moldova în ultimele două decenii ne orientează să luăm în calcul fenomenul amânării nașterilor în aprecierea nivelului actual al fertilității și evoluția viitoare a fenomenului.

Analiza dinamicii fertilității pe grupe de vîrstă (tab.1) din ultimii ani demonstrează existența schimbărilor structurale ale fertilității, care s-au început la mijlocul anilor '90 ai secolului trecut și după cum ne arată experiența țărilor economic dezvoltate, poate dura mai multe decenii.

Tabelul 1.

Dinamica fertilității pe grupe de vîrstă (născuți-vii la 1000 de femei de vîrstă respectivă), anii 2001-2007

Vîrsta mamei	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Mediul urban							
15-19	21,5	19,8	18,9	18,7	18,6	16,9	14,4
20-24	84,1	79,7	76,9	82,2	75,3	61,1	51,2
25-29	57,6	60,9	62,6	72,3	71,8	68,8	65,3
30-34	29,2	33,4	34,4	37,3	36,2	40,0	43,5
35-39	9,7	11,2	12,2	14,0	14,4	16,1	17,7
40-44	2,0	2,0	2,2	2,3	2,2	2,2	2,5
45-49	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0	0,1
Mediul rural							
15-19	41,0	36,7	35,5	35,8	35,4	36,8	33,6
20-24	107,3	99,0	97,8	96,8	94,6	107,7	131,3
25-29	75,4	70,3	71,3	71,0	70,0	73,8	81,7
30-34	42,7	43,8	47,1	45,2	40,0	40,0	42,8
35-39	14,1	14,6	15,2	16,1	17,3	16,0	16,4
40-44	3,2	2,9	3,1	3,3	2,7	3,1	2,9
45-49	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Datele prezentate în tabelul de mai sus constată modificarea fertilității feminine pe grupe de vîrstă, deplasarea nașterilor spre vîrstele mai mature, în special în mediul urban. Se observă reducerea fertilității la vîrstele de 15-19 și 20-24 de ani și creșterea acesteia la vîrstele de 25-29, 30-34 și 35-39 de ani. Aceeași tendință se înregistrează și în mediul rural, care se derulează cu ritmuri mai lente, cea mai pronunțată schimbare fiind cea de reducere a fertilității în grupa de vîrstă de 15-19 ani și majorarea ei în vîrstră de 20-24 de ani.

Cauzele amînării nașterilor deseori reprezintă o reacție a tinerilor la situația de astăzi, care se caracterizează cu nivelul înalt de neîncredere în ziua de mîne, nivelul înalt al șomajului, perspectivele limitate pe piața muncii, schimbările socioeconomice rapide. În aceste condiții tinerii optează pentru obținerea studiilor și experienței pe piața muncii, însă astfel de reacții raționale nu dau o explicație deplină în ceea ce privește modificarea comportamentului reproductiv al familiilor. Mai mult de atît, întrarea în acțiune a mecanismelor sociale apărute ca consecința modificării normelor sociale în ceea ce privește timpul apariției primului copil, repartizarea în timp a nașterilor, comportamentul premarital și vîrsta de formare a familiei agravează situația, contribuind la deplasarea nașterilor spre vîrstele mai mature. La factorii numiți se asociază problema nivelului scăzut al protecției sociale a familiilor cu copii, dezvoltarea insuficientă a serviciilor de creștere și educare a copiilor, ceea ce favorizează scăderea ratei totale de fertilitate, precum și indicatorii fertilității epuizate, care cauzal este legată cu amînarea timpului nașterilor.

Prin amînarea nașterilor rata fertilității totale este subestimată, iar această distorsiune, denumită „efectul tempo”, poate avea dimensiuni diferite și în unele cazuri destul de mari. Conform calculelor Institutului de Demografie din Viena, valoarea ratei

totale de fertilitate ajustată cu efectul tempo (adjusted TFR) pentru anii 2003-2005 în Republica Moldova a constituit 1,36 copii per femeie, ceva puțin mai mult decât rata totală de fertilitate înregistrată pentru anul 2006 – 1,22 [3].

Specialiștii în demografie consideră că dacă rata totală de fertilitate este mai mică decât 1,5, astfel de situație este una de nivel critic, care provoacă reprimarea natalității și în viitor obținerea unei creșteri a natalității va fi foarte dificilă. Pentru determinarea acestei situații, demograful renumit W. Lutz a introdus noțiunea „capcana natalității reduse” (Lutz W. 2005, p.670).

În afară de aceasta, se consideră că dacă nivelul ratei totale de fertilitate se stabilește în limitele de 1,3-1,5, este vorba de „natalitatea extrem de redusă” [5, p.12; 6, p.4]. Evident că Republica Moldova, ca și alte țări europene, a nimerit în „capcana natalității reduse”, mai mult decât atât, rata totală de fertilitate înregistrată în ultimii ani (1,2-1,26) nici nu se încadrează în valorile „natalității extrem de reduse”. Menținerea constantă a ratei totale de fertilitate la nivelul mai jos de 1,3 provoacă reducerea drastică a numărului populației în timp de 50 de ani circa în jumătate. Totodată, dacă nivelul natalității se menține la un nivel mai jos decât nivelul de înlocuire a generațiilor (2,1) aceasta provoacă inerția demografică negativă, dat fiind faptul că se micșorează numărul potențial al părinților ca rezultat al natalității reduse în perioada precedentă. Păstrarea acestei tendințe în perspectivă poate urgenta îmbătrânirea populației, scăderea efectivului populației, va limita eficiența măsurilor de stimulare a natalității.

Scăderea continuă a natalității în perioada de aproape două decenii deja a afectat serios structura de vîrstă a populației Republicii Moldova, dat fiind că numărul anual de copii născuți se formează în urma natalității în toate grupurile de vîrstă. Menținerea unui nivel scăzut al fertilității poate genera în viitorul apropiat un dezechilibru demografic grav al țării, care, la rîndul său, va determina dezechilibrele economice și sociale grave.

Proгноza numărului și structurii pe vîrste a populației Republicii Moldova pentru prima jumătate a secolului actual [7] demonstrează că numărul populației țării va fi în scădere continuă, chiar dacă rata fertilității va atinge către anul 2051 valoarea de 2,1 copii per femeie de vîrstă fertilă (tab.2).

Tabelul 2. Evoluția proiectată a numărului populației Republicii Moldova, trei scenarii

	2006	2011	2016	2021	2026	2031	2036	2041	2046	2051
1	3585523	3557658	3518746	3451891	3350504	3222337	3075582	2918230	2752908	2580822
2	3585523	3564526	3538967	3489754	3408496	3303794	3186138	3064387	2940029	2812841
3	3585523	3569677	3554132	3518151	3452035	3365263	3270494	3177618	3087471	2998973

1,2,3 – scenariile. 1- RTF se menține la nivelul 1,3 pînă în anul 2026 și se majorează pînă la 1,4 în 2051; 2 - RTF se majorează pînă la 1,5 în anul 2026 și 1,8 în 2051;

3 - RTF se majorează pînă la 1,8 în anul 2026 și 2,1 în 2051.

Această evoluție va fi determinată de intrarea în perioada reproductivă a generațiilor puțin numeroase născute după anul 1990, care vor determina efectivul populației feminine de vîrstă fertilă și, implicit, numărul de copii născuți în următoarele decenii (tab.3).

Tabelul 3. Evoluția proiectată a numărului total de născuți vii, trei scenarii (mii)

	2007	2011	2016	2021	2026	2031	2036	2041	2046	2051
1	37,9	38,9	38,5	34,5	29,6	26,3	24,9	23,9	22,5	20,6
2	37,9	40,2	41,2	38,0	33,7	31,1	30,8	31,2	30,9	29,9
3	37,9	41,2	43,2	40,	36,7	34,7	35,5	37,1	37,9	37,9

Paralel cu scăderea natalității se va aprofunda procesul de îmbătrânire demografică, structura de vîrstă a populației fiind dezechilibrată. Dacă fertilitatea se va menține la nivelul de 1,3-1,4 (scenariul I) către anul 2051 (sfîrșitul perioadei de prognozare), raportul între cele trei grupe mari de vîrstă (copii, adulți și vîrstnici) se va modifica semnificativ, ponderea persoanelor în etate ajungînd la valoare de 30 la sută în structura generală a populației, ponderea copiilor micșorîndu-se pînă la 12,8%.

În acest context, elaborarea unei strategii de redresare a situației și stopare a declinului demografic devine un imperativ al timpului pentru Republica Moldova. Obiectivul major al acesteia nu poate fi decît pe termen lung și foarte lung, redresarea natalității fiind unul din cele mai importante obiective, dat fiind faptul că atît declinul demografic, cît și deteriorarea structurii pe vîrste își au originea principală în scăderea natalității. Totodată, complexitatea acestui fenomen, precum și a factorilor care îl determină, necesită o abordare științific întemeiată și argumentată. Experiența altor țări demonstrează că politica familială, chiar dacă nu este direct orientată spre stimularea natalității, poate avea rezultate atît predicabile și dezirabile, cît și incidente și nedorite, care, după consecințele sale sociale, pot provoca pentru societate modificări nefavorabile. În unele cazuri pot provoca numai schimbarea calendarului de nașteri, ci nu creșterea nivelului de natalitate [8]. De exemplu, mulți cercetători ruși consideră că scăderea bruscă a natalității în anii '90 ai secolului trecut a fost determinată nu atît de influența crizei economice, cît de încetarea acțiunii măsurilor de stimulare a natalității din anii 1980. Înlesnirile oferite la naștere și pentru îngrijirea copiilor au contribuit la faptul că multe familii „s-au grăbit” să aducă pe lume copii mai înainte decît ar fi făcut-o în mod obișnuit. Însă, deoarece intențiile soților privind numărul de copii în familie nu s-au schimbat, numărul părinților potențiali către începutul anului 1990 a fost practic epuizat. Anume acest fapt a provocat reducerea semnificativă a numărului de copii născuți în anii ulteriori [9]. Același lucru se referă și la Republica Moldova, care în perioada numită a fost în componența URSS, măsurile respective fiind implementate și în țara noastră.

În Europa atitudinea față de politici pronataliste, experiența și tradițiile ce țin de implicarea statului în stimularea creșterii natalității sunt diferite. În acest context este demonstrativ exemplul Franței, care pe parcursul a mai multor decenii promovează o politică pronatalistă bazată pe programe diferite ce țin de susținerea familiilor cu copii. Experiența Franței demonstrează că îmbinarea dintre stimulente financiare directe și servicii adresate copilului și familiei cu copii este mai eficientă decît utilizarea exclusivă a stimulentele financiare. Specialiștii sunt unanimi că succesul Franței în stimularea natalității într-o măsură hotărîtoare este determinat de faptul că promovarea politicilor pronataliste a fost consecutivă și a cuprins cîteva decenii.

În țările Europei Centrale și de Est în perioada socialistă a fost practică politica de stimulare a natalității prin înlesniri fiscale, îndemnizații pentru copii, limitarea avorturilor etc. În restul Europei guvernele implementau politici de neimplicare în viața privată, considerînd că determinarea liberă privind numărul de copii în familie este unul din drepturile fundamentale ale omului. Totodată se înainta ideea că unele măsuri pronataliste pot fi un obstacol în obținerea egalității gender, dat fiind faptul că creșterea fertilității poate împiedica educația profesională, cariera femeilor și limitarea lor cu roluri tradiționale familiale.

Însă scăderea drastică a natalității și indicatorilor de creștere a populației în majoritatea țărilor europene au influențat revizuirea pozițiilor multor state privind politici pronataliste și tot mai multe guverne se pronunță pentru elaborarea măsurilor de stimulare a natalității, deși există multe discuții în acest aspect.

În ceea ce privește situația demografică în Republica Moldova, este necesar de a menționa unele momente importante: evident că măsurile îndreptate numai pentru creșterea natalității nu vor fi eficiente. Politicile demografice trebuie să includă strategii complexe, coerente, de lungă durată, luând în calcul diferențele administrativ-teritoriale ale proceselor demografice, care ar cuprinde toate problemele-cheie în domeniul populației (natalitatea, mortalitatea, migrația), și, la rândul său, să devină o parte componentă a politicii de stat în domeniul dezvoltării sociale.

Un component important al politicilor demografice trebuie să se refere la integrarea socială a tinerilor, prin asigurarea cu locuri de muncă și crearea posibilităților de îmbinare a rolurilor profesionale și celor părintești. Altă componentă ar trebui să vizeze statutul copilului și al familiei cu copii în societate. Rolul școlii, al mass-media, al societății civile, al bisericii și al cercetării științifice ar trebui să fie major în crearea acestei componente.

Or toate măsurile trebuie să se bazeze pe respectarea drepturilor omului, fiecare familie păstrându-și autonomia în ceea ce privește numărul de copii în familie și alegerea timpului potrivit pentru apariția acestora pe lume.

Și ultimul moment, care are o importanță majoră, măsurile elaborate trebuie să fie rentabile din punct de vedere financiar, să fie întemeiate din punctul de vedere al bugetului statului de perspectivă, altfel obligațiunile fără durabilitatea financiară pot pune în pericol creșterea economică, contribuind la înrăutățirea situației demografice în țară. Obiectivele în domeniul populației trebuie să fie cu priorități și obiective în alte sfere sociale, astfel ca piața muncii și ocupația, învățământul, ocrotirea sănătății etc.

Resursele pe care statul le poate asigura pentru aplicarea strategiilor astăzi sunt limitate, dar această situație nu poate fi argument pentru ne-elaborarea unei strategii în domeniul populației. Strategia vizează termenul lung și foarte lung, iar măsurile care vor compune strategia vor putea fi aplicate în timp, pe măsura creșterii posibilităților economiei naționale.

Note:

1. Демографическая модернизация России 1900-2000 / Под ред. А. Вишневого. – М., 2006, 550 с.
2. Van de Kaa D.J. Europe' Second Demographic Transition //Population Bulletin, vol.41, №1. Population Reference Bureau, Washington D.C., 1987.
3. Vienna Institute of Demography . www.populationeurope.org
4. Lutz W., Skirbekk V. Policies Addressing the Tempo Effect in Low-Fertility Countries. // Population and development review, 2005, p. 699-720.
5. Кохлер Г-П. Детерминанты низкой рождаемости в Европе // Entre Nous. Европейский журнал по сексуальному и репродуктивному здоровью, 2006, № 63, p.12-14
6. Ботев Н. Европа в ловушке низкой рождаемости? // Entre Nous. Европейский журнал по сексуальному и репродуктивному здоровью, 2006, № 63, p. 4-6.
7. Paladi Gh., Gagauz O., Penina O. Prognoza evoluției populației Republicii Moldova în prima jumătate a secolului XXI //Akademos. Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă, Chișinău, 2009, №1(12), p.71-76.
8. Захаров С. Демографический анализ эффекта мер семейной политики в России в 1980-х годах. <http://www.demoscope.ru/weekly/2007/0309/analit01.php>
9. Клупт М.А. Экономическое измерение демографической динамики. – Л., 1990, p.35-39; Борисов В.А., Синельников А.Б. Брачность и рождаемость в России: демографический анализ. М., 1996; Захарова О.Д. Эволюция рождаемости в России в XX веке. – М., 1993. p.60

Владимир Блажко,
док.хаб. социологии, Институт Европейской Интеграции и Политических Наук АНМ

МОРАЛЬ И ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА: ИЗМЕНЕНИЯ И ВЗАИМОВЛИЯНИЯ

In this paper is analyzing the moral place into values system and orientations to the Youth education. The author try to reflect the impact of social reforms to their moral values system.

В период коренных социально-экономических и политических реформ, которые переживают многие страны постсоветского пространства, особо остро встают проблемы духовного переустройства общества. В общественном сознании, основу которого составляют традиционные ценности и идеалы, нормы и правила поведения сложно и весьма противоречиво формируется новая система ценностей и ценностных ориентаций людей. В периоды социальных потрясений, по мнению Э.Дюркгейма, возникают новые идеалы, которые люди стремятся воплотить и реализовать. Совокупность этих коллективных идеалов составляет душу общества и становится движущей силой его изменения, т.к. за ними стоят движущие силы социальных групп. Э.Дюркгейм показал, что появление новых социальных групп (т.е. процесс стратификации) тесно связано с зарождением новых идеалов и формированием новой системы общественных ценностей и ценностных ориентаций, что их основой становится материальная жизнь. [1] Отсюда следует, что мир духовных ценностей (потребностей, интересов, идеалов и т.д.) неограничен в смысле потенциальной возможности развития, но он ограничен реально общественно-экономическими и духовными условиями времени и среды, в которой живет данная личность или общность людей. В этом заключен общий принцип детерминизма и историзма общественного развития, который касается и исследуемой нами проблемы.

В общефилософском смысле категория «ценность» отражает социальное и культурное значение определенных явлений действительности. По существу все многообразие предметов человеческой деятельности, общественных отношений и включенных в их круг природных явлений может выступать в качестве «предметных ценностей», как объектов ценностного отношения, т.е. оцениваться в плане добра и зла, истины и неистинны, красоты или безобразия, допустимого или запрещенного, справедливого или несправедливого и т.д. [2]

Процедуры оценивания соответствующих явлений закрепляются в общественном сознании и культуре, как «субъективные ценности» (установки и оценки, императивы и запреты, цели и проекты, выраженные в форме нормативных представлений) и выступают ориентирами деятельности человека.

Именно в таком ракурсе рассматриваются ценности и в социологии. «Ценности социальные – в широком смысле – значимость предметов и явлений реальной действительности с точки зрения их соответствия или несоответствия потребностям общества, социальных групп и личности; в более узком – нравственные и эстетические императивы (требования), выработанные человеческой культурой и являющиеся продуктами общественного сознания»[3]. Они выступают главным образом в функции социально-нормативных регуляторов общественной жизни и поведения людей, их социальному взаимодействию и интеграции.

Классификация ценностей в социологии имеет различные базисные основания и поэтому охватывает широкий диапазон сферы человеческих взаимоотношений и деятельности. Так, например, М.Рокич делит ценности на терминальные (идеалы и цели жизни, воплощающие и в понятиях материального благополучия, свободы, счастья и т.д.) и инструментальные (средства, качества людей, обеспечивающие достижения целей: инициативность, ответственность и т.д.)[4]. Р.Инглехарт выделяет материалистические и постматериалистические ценности, которые присущи индустриальному и постиндустриальному обществу. Материалистические ценности отражают экономическую и физическую безопасность, дисциплину личности и т.п. а постматериалистические – ценности индивидуального самовыражения (демократия, права человека и т.п.). Российский социолог Н.Лапин исследует систему ценностей через их смысловые и ролевые значения, т.е. какую роль играют они в интеграционных и дезинтеграционных процессах в обществе[5].

Как видим, все определения ценностей так или иначе отмечают их функциональную роль, которая реализуется не только в формировании «Я – концепции» личности (субъективная сторона), но и в интеграции и развитии общества (объективная сторона). На взаимоотношениях категорий «ценность» и «ценностные ориентации», трансформации их моральной основы в современном обществе нам хотелось бы остановиться более подробно.

Ценностные ориентации – это важнейшие элементы внутренней структуры личности, закрепленные жизненным опытом индивида, всей совокупностью его переживаний и отграничивающие значимое, существенное для данного человека от незначимого, несущественного. Совокупность сложившихся, устоявшихся ценностных ориентаций образует своего рода ось сознания, обеспечивающую устойчивость личности, преобладание определенного типа поведения и деятельности, выраженную в направленности потребностей и интересов. В силу этого ценностные ориентации выступают важнейшим фактором, регулирующим, детерминирующим мотивацию поведения и деятельности личности. Ведь в них закрепляется процесс освоения общественно-политических, нравственных, эстетических идеалов и непреложных нормативных требований, предъявляемых к личности, как к определенной части социальной структуры (члену общества). Ценностные ориентации, по мнению некоторых исследователей, представляют собой разделяемые личностью социальные ценности, выступающие в качестве целей жизни и основных средств достижения этих целей и в силу этого приобретающие функцию важнейших регуляторов социального поведения индивидов.

В таком понимании взаимоотношения категорий «ценность» и «ценностные ориентации» следует особо отметить, что в каждой конкретной ситуации реально активизируются одна или несколько ценностей. Единственного для всех случаев механизма, формирующего степень активизации ценности, не существует. Ведь ценностные ориентации мотивируют социальные поступки не непосредственно и не всегда. Социальные психологи справедливо отмечают частое рассогласование ценностных ориентаций и поведения личности. Американский психолог Л.Фестигер (развивая мысль З.Фрейда) назвал такое явление «когнитивным диссонансом», расхождением между желаемым и вынужденным поступком. Конфликт расхождения, в современном обществе на наш взгляд, порождается двумя факторами: во-первых, нормативной неопределенностью ценностной системы социума, которая переживает процесс реструктуризации. Во-вторых, не

всегда адекватным осознанием субъектом требований, новых идеалов, норм, форм отношений транзитивного общества.

Сложность разрешения этого противоречия заключается в том, что эти отношения опосредованы множеством как объективных, так и субъективных факторов. Среди них следует назвать наиболее значимые, на наш взгляд. Например, социальную стратификацию и дезинтеграцию общества. Как показывают социологические исследования, смена форм собственности, социальное расслоение резко снизило уровень доверия к власти, к закону, к людям и общественным организациям. Особенно болезненно переживается «престижное банкротство» целых социальных групп. «Героями» дня сегодняшнего стали не трудолюбивые, добросовестные старательные люди (высокопрофессиональные специалисты: рабочие, крестьяне, инженеры и т.п.) а «ударники капиталистического труда»: предприимчивые дилеры (ранее именовавшиеся спекулянтами), олигархи, дельцы теневого бизнеса и т.п. В такой ситуации целым поколениям выросшим в советский период, усвоившим антиэлитизм, принципы уравниловки и «незаинтересованную зависть» к более способным и успешным воспринимать новые ценности (или антиценности) весьма проблематично.

С другой стороны, качественно и количественно перестраивается не только ценностная система общества, но и ее потребители, т.е. люди. В современном обществе духовные ценности становятся товаром, приносящим прибыль его владельцам (например, коммерциализация искусства). Ценности утрачивают свою главную и естественную функцию – быть средством удовлетворения духовных потребностей не только одного человека, но и общества в целом. А сами люди, в массе своей, перестают быть активными участниками духовного производства. В результате таких процессов в обществе все интенсивнее развивается система манипулирования общественным сознанием, навязывание ценностей и ориентаций личности конформистского и приспособленческого характера. И как следствие у значительной части социума формируется престижно-потребительское «ритуальное» поведение. В его основу кладутся принципы «потребительской морали» неогедонизма - с присущей ему мотивацией поведения, средств самоконтроля, оправдания и обоснования максимальных наслаждений, независимых от моральных последствий. Такое поведение расширяет свои границы до социальных практик общества, т.е. «пронизывает» все социальные структуры, формируя на всех уровнях социума упрощение «версий жизни», образцы конкретно-социального, стандартизированного поведения. Все это приводит к тому, что моральные императивы, лежащие в основе социальных духовных ценностей, приобретают релятивистский характер, а сама мораль становится «ситуативной», способствуя мимикрии поведения человека. В нашем обществе появляется «расщепленный человек» (Ж.Тощенко), т.е. личность у которой «разрушены духовные корни», утрачено родство с землей, на которой родился и вырос, с традициями и обычаями предков, с моральным опытом предыдущих поколений. Как справедливо, на наш взгляд, отмечает писатель С.Белкин, сегодня трудно принять в качестве социальных ориентаций такие постулаты современного общества как «свобода – это защита прав, но не обязанностей», «богатство – мерило успеха», «прогресс – это рост потребления», «секс – простое и доступное удовольствие», «патриотизм – прибежище негодяев» и т.п. И совсем уж безнравственно, по мнению автора, утверждать, что «счастье – это удовольствие», «хитрость и беспринципность – это ум», «цинизм и распушенность воспринимать

как сокровенные знания и внутреннюю свободу», «рассматривать эгоизм как источник развития и средство достижения благоденствия» и т.п. [6]

Вместе с тем, проведенные социологические исследования в молодежной среде, показали, что именно такие моральные императивы внедряются всеми возможными средствами (СМИ, искусство, литература, кино) в сознание современных поколений, причем на всем постсоветском пространстве. Так, например, за последние 15 лет социологические опросы россиян показывают, что 54% опрошенных считают, что люди стали более циничными, менее честными – 66%, менее душевными – 62%, менее доброжелательными – 63%, менее бескорыстными – 67% и т.д. А в Молдове, молодежь отмечает, что люди стали менее альтруистическими – 24,7%, менее дружелюбными – 39,5%, менее целеустремленными – 21,5% и т.д. [7].

Изменяется не только рейтинговая шкала ценностей, но и их смысловое значение. Например, в Молдове семья всегда числилась в самых приоритетных ценностях людей. Сегодня ее значимость отодвинулась на 4-5 место в ценностных ориентациях молодежи, а более 24% респондентов считают, что «брак – устаревший способ организации семьи». «Труд» – как ценность, также переместился на периферию рейтинговой шкалы и в значительной мере потерял характеристику «содержательная и интересная работа», которую заменила «любая высокооплачиваемая работа, удовлетворяющая материальные потребности». (52,3%)

Интересен, в социальном смысле, «двойственный характер» отношений людей к религии. Верующими себя считают более половина опрошенных (54,3%), а следуют канонам, обрядам и ритуалам религии, посещают храмы всего 5-6% респондентов. В такой ситуации возникает вопрос: «Вера – это эмоционально-экспрессивная практика сознания или формальная символика мимикрирующего поведения людей?» [7].

Кризис ценностей является особым дестабилизирующим фактором в обществе. Он высвобождает самые низменные помыслы и страсти, ведет к быстрому росту в обществе потенциала зависти, эгоизма, злобы, ненависти, жестокости, агрессивности. Ведь все социальные конфликты начинаются в умах и душах людей, а психический потенциал, как показали недавние события в Кишиневе, имеет свою «критическую массу».

Анализ противоречий системы ценностей и ценностных ориентаций можно продолжить, но уже из приведенных примеров можно сделать вывод, что новая социально-экономическая система коренным образом изменяет и ценностные ориентации людей. Трудно согласиться с успокоительным утверждением некоторых политиков, что рынок и демократия стихийно, автоматически сформируют социально-правовое государство и духовно развитое общество. Ведь под влиянием глобализации в современном обществе появляется много деструктивных для формирования ценностной системы и духовного развития человека процессов: создается многомерное неконтролируемое информационное пространство, идет коммерциализация искусства и образования, ведется пропаганда прагматизма, индивидуализма, потребительского поведения в межличностных отношениях, развивается недобросовестная конкуренция в экономике, в политике, социальной сфере и т.д. Это приводит к тому, что социальные ценности и ценностные ориентации личности «теряют» моральную основу. «Современное общество, рассмотренное сквозь призму этики, характеризуется тем, что здесь социальный эффект и в этом смысле (поскольку

общее благо есть моральная ценность) нравственно значимый результат не зависят от моральных мотивов, меры добродетельности и порочности индивидов в классическом значении этих понятий»[8]. Значит сегодня общество должно определить новые формы и методы духовного развития человека, формирования ценностной системы социума. Главное внимание, на наш взгляд, в этом процессе должно уделяться обучению личности навыкам морально правильного выбора ценностей, умению критического восприятия и оценивания манипулятивных влияний различных идеологических систем, стремлению к творческому саморазвитию. Социальные потрясения и кризисы приходят и уходят, остается человек, моральный (и духовный в целом), уровень развития которого и будет определять состояние общества и его социальный прогресс.

Библиография:

1. Философский энциклопедический словарь - М., 1983, с.291-304.
2. Энциклопедический социологический словарь - М., ИСПИ, 1995, с. 765.
3. Inglehart R. The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles. Princeton, 1977, с.442
4. Rokeach M. The Nature of Human Values / The Free Press. N.Y.L.: The Free Press, 1973, с.51
5. Лапин Н.И. Пути России: социокультурные трансформации - М., 2000, с.108
6. Белкин С. Общественная нравственность сегодня: куда и почему движутся нормы? // в ж. Политический класс, 2008, № 5-6, с.168
7. Отчет о социологическом исследовании «Ценностные ориентации учащейся молодежи». г. Кишинев, май, 2008 г.
8. Пресс – выпуск ВЦИОМ, 2007, № 638; Гусейнов А. Мораль и цивилизация // Философия культуры, 97, Самара, 1997; Его же – Этика и мораль в современном мире // Этическая мысль. Ежегодник, М., 2000.

Iurie Caraman,
doctor în sociologie, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

ETAPA DE TRANZIȚIE ȘI IMPACTUL ASUPRA VALORILOR TRADIȚIONALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

In this paper, the author analyzed the crisis influence on the traditional values in the Moldovan society through the history. In addition, we try to demonstrate through the value survey the impact of globalization concerning values, including traditional once.

Perioadele de criză ce au loc în istoria popoarelor și statelor se caracterizează prin acutizarea interesului față de problemele conștiinței naționale, la baza căreia stă un strat adânc de cultură spirituală – sistemul valorilor tradiționale, care nu numai că se păstrează de-a lungul istoriei, dar și suferă anumite schimbări.

Procesele sociale ce s-au desfășurat pe întreg arealul ex-sovietic în anii '90 ai sec. XX, criza politică și economică, adâncirea ulterioară a situației de criză în care au fost implicate toate fostele republici socialiste, inclusiv și Republica Moldova. Toate aceste state, datorită situației de criză au nimerit într-un nou sistem de relații determinate de încadrarea lor în comunitatea mondială în condițiile globalizării, care, la rândul lor, au dictat necesitatea schimbării postulatelor obișnuite și devenite neadecvate timpului.

Schimbările ce au survenit în sferile sociopolitice și economice la finele anilor 90 au adus schimbări cardinale și în sistemul valorilor culturale. Anume în această perioadă se fac tentative de a găsi noi chipuri și portrete sociale (în locul idolilor învechiți și defăimați), noi stereotipuri comportamentale și relaționare.

Valorile tradiționale nu sunt altceva decât totalitatea valorilor care au fost selectate și transmise prin căi directe ori intermediere, de la om la om, de la o generație de oameni la alta, a experienței social-istorice, acumulate sub formă de mostre, chipuri, norme, principii ca despre ceva mai bun, mai perfect, autoritar în cultură. Aceste valori și structurile corespunzătoare comportamentale se reproduc aproape într-o formă identică de-a lungul câtorva generații a unei societăți, regiuni și care au același spațiu cultural. Valorile tradiționale pot fi apreciate drept baza unei identități sociale, a caracterului național, a culturii.

Realizăm că astăzi nu mai suntem în tranziție spre civilizația industrială din perioada interbelică, nu suntem în trecere nici de la economia planificată la economia de piață și nici spre însușirea tehnologiilor de vârf cum se mai crede. O trăsătură specifică a tranziției pe care o parcurgem de la prăbușirea regimurilor comuniste în fostele țări socialiste europene este că ea se înscrie într-o nouă tranziție intercivilizațională, care a început în țările occidentale pe la mijlocul sec. XX. Vorba e de un nou tip de civilizație pe care unii specialiști în domeniu o numesc postindustrială/postmodernă (A.Toffler, A.King, B.Schneider, M.Călinescu, M.Cărtărescu etc.).

În istoria civilizației umane epocile de tranziție intercivilizaționale (de la Antichitatea greacă clasică la elenism, de la Evul Mediu târziu la Renaștere, de la societatea feudală la societatea capitalistă etc.) reprezintă epoci de căutare, de dezechilibru social-politic, economic, cultural etc., căci sunt însoțite nu numai de o „mutație a valorilor estetice” [5], ci și de perturbarea tuturor valorilor morale și culturale fundamentale, dătătoare de sensul vieții omului. Se produce o răsturnare tragică a vechii ierarhii de valori tradiționale și o constituire latentă, anevoioasă a uneia noi.

Principala trăsătură a tranziției este modernizarea. Trecerea la noile valori și modele ale modernității nu se produc imediat, dar lent, prin tensiuni și conflicte atât la

nivelul conștiinței individuale, cât și la nivelul conștiinței de grup, în care reminiscențele vechii societăți coexistă cu elementele embrionare valorice, culturale, economice etc. ale noii societăți.

Deși semnifică tendința de modernizare a vieții umane, dintr-un alt unghi, tranziția constituie terenul de luptă dintre valoare și non-valoare, dintre nevoia de organizare, ordine și haos, dezordine, dintre muncă și parazitism, cinste și minciună, onestitate și corupție etc. Ea poate fi considerată fenomenul social-istoric care provoacă cele mai profunde mutații în gândirea și comportamentul oamenilor, unele pozitive, altele negative. Cu părere de rău, aspectele negative par să domine drept consecință a înțelegerii, uneori deformată, a libertății, ce urmează a fi obținută odată cu instaurarea perioadei moderne.

Este deja arhicunoscută afirmația precum că societatea noastră devine din ce în ce mai pluriculturală. De asemenea, se știe că educația este, în principiu, o activitate de transmitere și difuzare a culturii. Grație acesteia, cultura se propagă de la o generație la alta, îmbogățindu-se și diversificându-se continuu.

După aproape două decenii ce s-au scurs de la începutul etape de criză, care a afectat întreg spațiul ex-sovietic, inclusiv Republica Moldova, putem afirma că etapa de criză a introdus schimbări radicale și în spațiul existenței individuale. Întâlnirea și dialogul culturilor, în pofida distanțelor care ne separă în timp și spațiu, au dat naștere unor efecte disfuncționale – neadaptarea la noile schimbări socio-economice, frustrări identitare sau comportamentale, percepția slabă a alterității. Persoana nimerită într-un alt orizont cultural s-a văzut confruntată de un alt sistem de percepție a realului, cu un alt mod de relaționare sociocultural și economic.

În rezultat, apare întrebarea: încorporarea noilor valori s-a produs printr-o „devalorizare” a altora? Răspunsul se cere a fi nuanțat și atent, deoarece este necesară realizarea unui continuum valoric și nicidecum a unei rupturi sau negări a unor valori preexistente. Unele răspunsuri le găsim la Pascaru A., printre care „... nimic nu rămâne intact, la fel și cultura, perpetuarea căreia depinde de nivelul valoric prezent în acțiunile și activitățile desfășurate în cadrul procesului de dezvoltare. Or, transformările societale modifică spațiul cultural, caracterul sistemului de valori devine extracadru, societatea îndepărtându-se tot mai mult spre multiculturalism, care în condițiile schimbărilor profunde înseamnă starea raportului dintre factorul intern vs. Factorul extern, adică ce predomină echilibrul / dezechilibrul sau supremația unuia dintre ei. De aici și gradul de penetrare a sistemului de valori prin valori comunitare responsabile de asigurarea conexiunii dintre cele naționale și general – umane.” [3]

Mecanismul transformării valorilor tradiționale în diferite faze ale perioadei de criză are loc sub o anumită schemă:

1. faza dezintegrării sociale caracteristică suspiciunilor existente în sistemul de valori, procesele anomice, actualizarea valorilor tradiționale, predominarea nonconformismului;
2. în faza bifurcației se deschid variantele selectării sistemului de valori; întoarcerea către sistemul tradițional; renunțarea de la sistemul tradițională, alegerea altuia; tipul combinat; fiecare în parte va conține efecte transformaționale;
3. pentru faza mobilizării puterilor este caracteristic activismul în formatul „alegerii” sistemului de valori dominante, predominarea pozițiilor de individualizare, autodeterminarea.

În rezultatul unor asemenea „mișcări” are loc transformarea valorilor, se formează o balanță nouă a valorilor tradiționale și de inovare a lor, ce contribuie la nivelarea contradicțiilor existente, a adaptării actorilor la noile condiții sociale.

La finele transformării valorilor tradiționale ele pot căpăta diferite forme:

- Schimbări de conținut al valorilor (concretizarea și generalizarea lor; schimbarea sensului larg al contextului prin păstrarea formei verbale etc.);
- Schimbări în sistemul valorilor conștiinței sociale;
- Schimbarea componenței sistemului de valori din contul apariției unora și a dispariției altor valori;
- Schimbarea corelației valorilor, restructurizarea lor în forma mișcării lor de la periferia sistemului spre centru și invers.

Politicile educative și culturale se cer a fi deschise nu numai în ceea ce privește valorile naționale, ci și cele internaționale, căci cooperarea economică și politică va deveni imposibilă dacă nu se va alia cu spiritul de comprehensiune și cooperare în domeniile culturii și educației. Câteva valori – cheie trebuie să-și găsească loc în procesul de învățământ, cum ar fi: aspirația spre democratizare, respectul drepturilor omului, al drepturilor copiilor, justiția socială, echilibrul ecologic, toleranța și pacea, tradițiile culturale etc.

În primii ani ai proclamării restructurării gorbacioviste ratingul multor valori spirituale tradiționale în calitate de dominante în condițiile acutizării crizei au crescut simțitor. Anume în acești ani are loc o trezire a conștiinței naționale, manifestată prin adâncirea interesului unor forțe progresiste (cenaclurile „A.Mateevici”, „Ștefan Vodă”, „Baștina”) față de rădăcinile istorice și tradițiile culturale ale neamului, față de simboluri, alfabet, imn etc. Aceasta ne-o demonstrează datele studiului sociologic „Probleme socio-culturale ale vieții noastre, efectuat în primăvara anului 1990, unde în contextul schimbărilor dinamicii valorilor culturale, se relatea: „...până în 1990 preponderența esențială aparținea intereselor de conținut spiritual”.[2]

Rezultatele aceluiași sondaj sociologic denotă despre reorientările valorice survenite în rezultatul schimbărilor socioeconomice din societate. Astfel, 66% din respondenți au dat o apreciere înaltă unei munci asidui, dar bine plătită, 40% au optat pentru inițiativă și riscuri proprii în schimbul obținerii unui nivel mai înalt al vieții, iar 56% s-au pronunțat pentru un nivel de viață mai scăzut, dar cu un viitor garantat.

După aproape două decenii a fost efectuat un studiu sociologic repetat, a căror date au relatat că după un asemenea interval de timp, în conglomeratul schimbărilor socioeconomice și culturale, se observă o atenție vădită pentru valorile specifice vieții personale private. Respectiv, în ierarhia de vârf a orientărilor valorice se află: sănătatea (77,3%); viața familială și copiii (61,3%); libertatea (53,4%); banii și bunăstarea materială (48,6%); munca (39,2%); cinstea și cumsecădenia (53,5%).

Opțiunile date indică o creștere a interesului față de viața personală privată, adică accentul vieții obștești, colectiviste se deplasează spre viața privată. Nedispunând de niște garanții economice și sociale privind viitorul său (studii, locuri de muncă și de trai, siguranța zilei de mâine etc.), generațiile de toate vârstele antrenate în câmpul muncii, acordă o atenție sporită aspectelor materiale.

Datele aceluiași studiu denotă că în topul problemelor ce-i îngrijorează pe reprezentanții generației tinere se află, în primul rând, problemele determinate de condițiile socioeconomice ale țării: 54,3% din respondenți se îngrijorează pentru viitorul său și al familiei; urmează sărăcia – 52%; șomajul – 34,6%; corupția – 33,5%; creșterea prețurilor – 29,4%.

Societatea noastră a devenit (și mai continuă să devină) din ce în ce mai complexă. Migrația, multiplicarea contactelor, dispariția frontierelor sunt realități evidente. Pentru cei plecați din țară în contextul valorilor tradiționale există două soluții: prima – asimilaționismul, care reclamă din partea populației care sosește în mediul de primire să fie asimilată, să se topească până la dispariția ei în noua cultură. A doua modalitate este o altă perspectivă – multiculturalismul, care înseamnă afirmarea notelor specifice fiecărei

culturi, dar în chip izolat, fără contaminări reciproce. Hannoun Hubert propune o soluție într-un fel convenabilă de situare la nivelul unei atitudini interculturale, ce implică, simultan, afirmarea fiecărei culturi, cu normele sale specifice, dar și deschiderea spre alte culturi, în perspectiva construirii unei noi civilizații comune. „Nu numai că școala trebuie să-i învețe pe elevi să trăiască împreună, în același univers mobilat de valori diferite, dar, mai mult, ea trebuie să le ofere ocazia să descopere că acest univers este hrănit prin mii de fire ce converg, se întretaie și se completează în același timp, construind astfel un mediu nou în care toți sunt chemați să trăiască”[6].

Pluralismul cultural european este produsul unei istorii lungi și continue ce implică acceptarea celuilalt, toleranță, coexistența plurală, dar și șansa afirmării pozițiilor proprii. Pluralismul spiritual se explică prin diferite elemente fundamentale ale culturii: curentele religioase, care au fost întotdeauna transformatoriale, gândirea științifică, ce a circulat liberă din zorii epocii moderne, modelele și curentele artistice, ideologice, tehnicile de producție.

Pluralismul cultural impune și anumite cerințe față de sistemul educațional – învățarea simultană a două și mai multor limbi străine, difuziunea simbolurilor general-umane, accentuarea valorilor care mai degrabă unesc oamenii decât îi divizează, participarea tineretului la gestionarea comunității, integrarea instituțiilor de învățământ în relații de apropiere, înfrățire la nivel european și alte mijloace de sporire a valențelor culturale ale activităților educative.

În final, generalizând cele expuse anterior, putem afirma că în structura valorilor conștiinței sociale se conturează un model complex al valorilor culturale, în care persistă atât tradiționalul și inovația, cât și valorile altoite de perioada sovietică. E necesar de a sublinia schimbările ce au loc în diverse direcții: diferențierea, agravarea sistemelor valorice au loc prin construirea problematică a individului multidimensional; creșterea răspunderii solidarității organice nu permite prosperarea individualității; valorile relațiilor colectiviste în cea mai mare parte se păstrează în sectorul rural; atingerea unui înalt indice motivațional este caracteristic sectorului urbanistic. În toată paleta de vârstă a indivizilor are loc reorganizarea semantică a semnificațiilor tradiționale. Are loc un proces activ al autodeterminării, a elaborării unor noi orientări valorice conceptuale, a integrării unor chipuri și simboluri noi, adecvate timpului.

Note:

1. Calitatea creșterii economice și impactul ei asupra dezvoltării umane / Republica Moldova; Raport Național de Dezvoltare Umană. Chișinău, 2006.
2. Vianu, T. Filosofia culturii și teoria valorilor. – Nemira, București, 1998.
3. Pascaru A. Semnificația condiționării valorilor pentru Republica Moldova. Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. Nr.2, 2008, p.23
4. Caraman Iu., Buciuțianu M. Unele considerațiuni privind devianța juvenilă. Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. Nr.2, 2008, p.63
5. Lovinescu E. Mutația valorilor estetice. Istoria civilizației române. Vol. VI. București, 1986, p.92.
6. Hannoun, Hubert. Paradoxes sur l'enseignement. - ESF, Paris, 1988, p. 113

ASPECTE SOCIODEMOGRAFICE ALE INTEGRĂRII TINERILOR ÎN CÂMPUL MUNCII: VALORI, INTENȚII ȘI AUTOAPRECIERI

This article makes an analytical synthesis of social-demographical aspects of youth's labor activity in Republic of Moldova. The author has used the official data and the results of sociological studies carried out in the Republic of Moldova at the regional and national level. In this article is treated the image of the local youth reflected throughout the adequate characteristics, the general tendencies and existing problems of those at the actual level.

Din perspectiva contextului socioprofesional și economic specific vârstei tinere, care generează, de obicei, o serie de particularități și modele de comportament, demersul de față presupune că *tinerețea* constituie o perioadă de tranziție de la copilărie la preluarea treptată de roluri sociale și cristalizarea unui status în ierarhia socială. În societatea moldovenească, tinerii reprezintă cea mai mare categorie de vârstă, persoanele cu vârsta între 15 și 29 de ani, constituind 27% din populația țării. (Tabelul 1).

Tabelul 1. **Structura populației tinere pe grupe socio-demografice (mii persoane, %)**

Populația RM în vârstă de 15-29 ani*	La 01 ianuarie 2008		
	<i>ambele sexe</i>	<i>masculin</i>	<i>feminin</i>
TOTAL dintre care din:	977124 (27,3%)**	496186 (50,7%)	480938 (49,3%)
Mediul urban	441808 (45,2%)	216729 (49%)	225079 (51%)
Mediul rural	535316 (54,8%)	279457 (52,2%)	255859 (47,8%)

Sursa: Biroul Național de Statistică, *Structura populației stabile, 2007-2008*, www.statistica.md

* Informația este prezentată fără datele localităților din stânga Nistrului și mun. Bender

** Din totalul populației stabile a Republicii Moldova

În această ordine de idei, este evident că tineretul ca grup social se încadrează în totalitate și în categoria populației apte de muncă, or *populația aptă de muncă* cuprinde toate persoanele cu vârsta legală de muncă (între 15 și 64 ani) care au capacitatea fizică și intelectuală de a desfășura o activitate economică. Astfel, tinerii pe piața muncii reprezintă persoanele în vârstă de 15-24 de ani sau 15-29 ani [1].

Importanța crescândă a tineretului ca grup social și ocupațional se leagă de schimbarea socială, economică și culturală rapidă, iar Moldova, preluând statutul de cea mai tânără țară din Europa, trebuie să-și asume mari responsabilități pentru a îndreptăți așteptările tinerilor. Deși nu putem omite prezența unor noi șanse de afirmare, tinerii din Moldova sunt mai vulnerabili și susceptibili la mult mai multe riscuri decât cei din alte țări europene: riscuri economice, fizice și psihologice. Situația tinerilor din Moldova se cere a fi reflectată prin prisma unui complex amplu de dimensiuni interdependente ce compromit oportunitățile și potențialul lor de dezvoltare. Menționăm aici: sărăcia, inechitatea oportunităților educaționale, de instruire și acces la informație; oportunități economice; starea sănătății și deprinderile nocive; incidența conduitei predelincente și delincente etc.

Condițiile sociale au determinat reducerea sporului demografic natural și accentuarea emigrației, care au promovat, la rândul lor, și scăderea constantă a principalilor indicatori ocupaționali (Tabelul 2), atestând și o descreștere simțitoare a ponderii populației ocupate tinere în totalul populației ocupate, în timp ce șomajul tineretului ia proporții îngrijorătoare. Tinerii se confruntă nu numai cu un risc mai mare de a deveni șomeri, comparativ cu alte grupuri ocupaționale de pe piața muncii, dar și cu alte probleme legate de: plasarea în câmpul muncii; formarea profesională neadecvată

exigențelor pieței muncii; salarizarea indecentă; de oportunitățile de angajare neatractive; migrația internațională de muncă în masă etc.

Tabelul 2 Dinamica principalilor indicatori ocupaționali referitori la populația tânără (în vârstă de 15-29 ani)

	2000				2007			
	Total 15-29ani	15-19 ani	20-24 ani	25-29 ani	Total 15-29 ani	15-19 ani	20-24 ani	25-29 ani
Populația totală (mii persoane)	857,2	363	280	214,1	925,5	344,1	333,9	247,4
Populația economic activă	388,4	88,8	145,1	154,4	266,5	34,5	105,9	126,0
Populația ocupată	334,3	73,4	123,6	137,3	238,7	28,3	91,8	118,5
Șomeri	54,1	15,5	21,5	17,1	27,8	6,2	14,1	7,5
Populația inactivă	468,8	274,2	134,9	59,7	659,1	309,6	228,0	121,4
Rata de activitate, %	45,3	24,5	51,8	72,1	28,8	10,0	31,7	50,9
Rata de ocupare, %	39,0	20,2	44,2	64,1	25,8	8,2	27,5	47,9
Rata șomajului, %	13,9	17,4	14,8	11,1	10,4	17,9	13,3	5,9

Sursa: Biroul Național de Statistică. *Ancheta forței de Muncă, 2007*. Chișinău, 2007

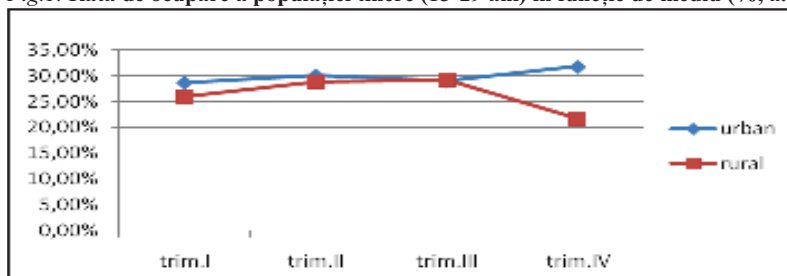
Rata de activitate a populației de vârstă 15-29 ani, în trimestrul IV 2008, a avut valoarea 28,5% din populația totală în vârstă aptă de muncă, micșorându-se cu 0,8 p.p. față de nivelul trimestrului IV 2007. Datele Anchetei Forței de Muncă arată că în trimestrul IV 2008 populația ocupată în vârstă de 15-29 ani a constituit 26,2% din totalul populației ocupate din republică, din care 27,5% bărbați și 24,9% femei. Distribuția populației ocupate tinere în funcție de mediul de reședință arată că cea mai mare concentrație a acesteia se observă în mediul urban – 133,7 mii persoane comparativ cu 110,1 mii persoane în mediul rural, fapt determinat și de concentrația mare a populației din această categorie de vârstă în mediul urban comparativ cu mediul rural.

Totodată, informația privind relația tinerilor cu piața muncii din republică arată că o mare parte din populația tânără (grupele de vârstă 15-19 ani și 20-24 ani) atât din mediul rural, cât și din mediul urban este încadrată în alte activități decât cele legate de muncă, aceasta fiind, de regulă, procesul de formare profesională. Constatăm prezența unei „confuzii a secvențelor de viață”, or însăși tinerii evidențiază [2] că este posibil să fii în mod simultan student, să ai responsabilități de familie, să lucrezi, să cauți o slujbă, să locuiești cu părinții, iar interpătrunderea acestor roluri sau statute distincte devine din ce în ce mai frecventă.

Evoluția populației ocupate tinere înregistrează aproape aceleași tendințe ca și întreaga populație ocupată a republicii, fiind influențată de criteriul de sezonabilitate. Se observă că activismul pe piața muncii, inclusiv și pentru populația ocupată tânără, se manifestă în trimestrul II și III al anului, adică în acele perioade ale anului când pot fi efectuate lucrări agricole sau de construcții. Astfel, în 2008, dacă în primul trimestru numărul persoanelor ocupate tinere (15-29 ani) a înregistrat 246 mii persoane, în trimestrele următoare numărul populației ocupate tinere a fost, respectiv, de 265 mii persoane (trimestrul II), 286,7 mii persoane (trimestrul III) și 243,8 mii persoane (trimestrul IV).

Evaluarea implicării tineretului în câmpul muncii în funcție de mediu delimitează că pentru grupele de vârstă tinere ratele de ocupare din mediul rural sunt mai mici decât ratele de ocupare din mediul urban (*Fig.1.*), fapt determinat, în primul rând, de oportunitățile mici de angajare în mediul rural, care determină nu numai un nivel modest al ocupării pentru populația tânără, dar și un șomaj al tineretului destul de impunător – o caracteristică definitorie a pieței muncii din mediul rural din Republica Moldova, precum și o migrațiune masivă a populației tinere în căutarea unui loc de muncă.

Fig.1. Rata de ocupare a populației tinere (15-29 ani) în funcție de mediu (% , a.2008)

Sursa: Biroul Național de Statistica, *Ancheta forței de muncă, 2008* (evaluare trimestrială). Chișinău, 2008

Unitatea tineretului ca grup sociodemografic a devenit deja un mit, or astăzi este evidentă în special diferența dintre *tineretul urban* și *tineretul rural*: diversitatea problemelor și a necesităților, opiniilor și a valorilor acestor subcategorii. În evantaiul schimbărilor sociale, tineretul rural este afectat cel mai mult, satul fiind văzut astăzi ca un obstacol în realizarea viselor, un loc uitat de toți, un loc care nu inspiră încredere.

După principiul vulnerabilității, constatăm că tineretul rural, indiferent de particularitățile sociodemografice, se autoapreciază ca fiind puternic marginalizat în raport cu tineretul urban, justificându-și astfel motivele „evadării” din țară. Studiile naționale și regionale din țară evidențiază că, în prezent, multor sate din republică le este specific lipsa forței de muncă tinere. Tinerii rămași în mediile rurale din țară încearcă să facă față situației deseori muncind ocazional, de la o gospodărie la alta, îndeosebi în sezonul lucrărilor agricole, fiindu-le imposibil să adune ceva capital financiar pentru ulterioara investire, fie chiar și în propria dezvoltare. Doar o mică parte din tinerii rurali sunt proprietari de pământ, de regulă primit de la familia de origine.

În cadrul autoaprecierilor, tinerii, indiferent de mediul de reședință, evidențiază frustrarea provocată de condițiile vieții de la sat, de lipsa oportunităților de muncă, informare, dezvoltare, integrare, implicare etc. Raportându-se, în general, la starea dezastruoasă a satelor din Republica Moldova, la specificul vieții în sat, începând cu lipsa transportului, a drumurilor stricate și finisând cu posibilitățile extrem de sporadice de dezvoltare personală și petrecere a timpului liber (lipsa localurilor de cultură, a sălilor de sport, a unor centre de creație etc.), tineretul rural se arată profund îngrijorat de „calitatea” generației sale, care nu are puncte de reper spre un viitor mai bun în propria țară.

Întrucât a nu avea un loc de muncă înseamnă a nu te bucura de recunoaștere socială și a pierde posibilitatea de a stabili relații sociale, tinerii, în special din mediul rural, suferă modificări serioase în structura lor de personalitate. Criza instituțiilor tradiționale care favorizau socializarea tinerei generații – în special *familia* și *școala* – au determinat o îndepărtare a tinerilor de viața publică și culturală, schimbând radical valorile tinerilor în domeniul *muncii*. În ciuda faptului că banul se câștigă prin muncă, tinerii (în special mai în vârstă, cu un nivel mai înalt de studii și cu propria familie întemeiată) au evidențiat că tânărul de astăzi „*vrea să obțină bani mulți, dar să lucreze puțin*”, aceasta presupunând că puțini conștientizează faptul că pentru a reuși ceva în viață trebuie să muncești.

Din studiile cercetătorilor autohtoni [3, p.107-124] se delimitează că tendința spre *devalorizarea socială a muncii*, aflată în dinamică în ultimii zece ani, este o condiție atât a deformărilor distructive în sistemul societate-personalitate, cât și a lipsei unor posibilități reale pentru dezvoltarea capacităților creatoare ale indivizilor, autoafirmarea lui în procesul de producție. Conform opiniilor exprimate în studiile cantitativ-calitative[4], este evident că *viața economic activă* nu este prioritară pentru tineri, o cauză

fiind lipsa experienței individuale de succes. Tinerii apreciază că sunt fără susținere când vor să înceapă o carieră, să progreseze, iar la inițierea unei afaceri li se creează multe piedici, de cele mai dese ori fără a li se cere opinia.

Șomajul, ce astăzi a obținut un caracter cronic, răpește tineretului capacitatea de a mai avea încredere în sine sau în societatea sa. Caracterizată printr-o avansare continuă, *problema șomajului în rândul tineretului* rămâne destul de acută în Republica Moldova, chiar și în perioada creșterii economice din ultimii ani.

Raportându-ne la statistica oficială [5], evidențiem că în anul 2007 rata șomajului în rândul persoanelor cu vârsta cuprinsă între 15-29 ani a constituit 10,4%, fiind de două ori mai mare decât rata șomajului în general pe țară – 5,1%. În trimestrul IV 2008 rata șomajului la nivel de țară a înregistrat valoarea de 3,9%, fiind mai joasă față de trimestrul IV a. 2007 (5,4%). În rândurile tinerilor (15-24 ani) rata șomajului a suferit schimbări nesemnificative, constituind 10,3%. În categoria de vârstă 15-29 ani acest indicator a avut valoarea 8,0%. Observăm că și în anul 2008 șomajul în rândul contingentului activ tânăr rămâne a fi considerabil mai mare în raport cu indicatorul general pe țară. Totodată, ponderea șomerilor în vârstă de 15-24 ani cu o durată de 6 luni și peste a constituit 30,5% din totalul șomerilor din aceeași grupă. Șomajul de lungă durată afectează fiecare al doilea șomer în vârstă de 15-29 ani. Acest fapt califică tineretul drept un grup ocupațional social-vulnerabil care necesită măsuri suplimentare de protecție socială.

Tinerii, în special cei care încă nu au lucrat niciodată, se confruntă cu probleme majore în legătură cu plasarea lor în câmpul muncii. Acest fapt are loc din cauza că majoritatea angajatorilor preferă să angajeze persoane care au deja o careva experiență de muncă și o anumită calificare profesională, ceea ce reduce esențial șansele de integrare profesională a tinerilor. Pe de altă parte, persoanele tinere nu acceptă salariile propuse de angajatori la începutul carierei lor profesionale, considerându-le ca fiind extrem de mici.

Descreșterea numărului de șomeri în ultimii ani (*Tabelul 2*) nu se datorează atât implementării unor noi locuri de muncă, cât *exodului masiv al populației tinere peste hotarele țării*. Or, începînd cu anul 1993, migrația moldovenilor spre Europa, dar și în Est, în Federația Rusă și alte state ale CSI, a căpătat proporții din ce în ce mai mari. De regulă, această migrație poartă un caracter de muncă. Criza social-economică, dar și lipsa unor programe de stat bine articulate privind politica internă de ocupare a forței de muncă, a accentuat și mai mult tendințele migraționiste ale unei bune părți din populația țării, în special ale tineretului. În același timp, migrația clandestină de muncă este o consecință directă a pronunțatelor disparități existente între nivelul de trai și remunerare din R. Moldova, Europa Occidentală sau Centrală.

Datele oficiale privind forța de muncă sugerează că numărul total al moldovenilor care lucrează peste hotare, dar care mai aparțin unei gospodării casnice din Moldova, a crescut până la aproximativ 340 mii până la mijlocul anului 2007 și era cam la același nivel pe parcursul trimestrului IV din 2008. În această ordine de idei, destul de relevante sunt și datele [6] privind numărul persoanelor tinere în vârstă de 15-29 ani declarate plecate peste hotare, care, fiind în componența populației inactive, au constituit în 2007 139,1 mii persoane sau 41,5% din totalul persoanelor din republică declarate plecate peste hotare, din care 103,4 mii persoane sunt din mediul rural și numai 35,7 mii persoane sunt din mediul urban.

Studiile autohtone [7] evidențiază perceperea profundă a fenomenului în cauză și a dimensiunilor sale de către contingentul tânăr. Conform opiniilor exprimate de diverse categorii de tineret, principalele motive care determină plecarea peste hotare a forței de muncă tinere sunt:

- sărăcia (salariile foarte mici);
- criza economică acută în care se află Republica Moldova;
- oportunitățile scăzute de angajare a tinerilor, de dezvoltare profesională și antreprenorială;
- obstacolele create de către instituțiile de stat: impozite împovărătoare, credite nerentabile, control excesiv al agenților economici, corupția excesivă;
- lipsa unei politici „de facto” orientată spre evoluția și dezvoltarea satului, dar și a unei politici de tineret;
- stereotipul eronat existent în societatea moldovenească conform căreia persoanele mai în vârstă și cu stagiul de muncă au prioritate față de tinerii specialiști etc.

Constatăm că, în cadrul cercetărilor sociologice, în evaluarea propriilor atitudini și percepți, o mare parte a tinerilor verbalizează intenția ori marea probabilitate de a pleca din țară, fie și pe o perioadă scurtă, cu scopul de a-și „reabilita” starea financiară, sperând la un nivel de trai net superior celui prezent. Raportându-ne, totuși, la caracteristicile sociodemografice ale tinerilor, o incidență acută a dorinței de a pleca este evidentă, în special la tinerii din mediul rural, indiferent de sex, vârstă, ocupație, naționalitate. Tinerii inactivi din mediul rural, din cauza lipsei unor oportunități de angajare reale, precum și a lipsei unor instituții de învățământ profesional sunt motivați fie să plece în localitățile din mediul urban, în scopul formării lor profesionale, fie să părăsească țara în căutarea unui loc de muncă mai atractiv și mai bine remunerat.

Conchidem, deci, că sunt orientați spre a pleca și nemijlocit pleacă, într-o măsură mai mare, tinerii care și-au finisat deja stagiul de formare profesională (indiferent de nivel) și încă nu și-au întemeiat o familie sau o gospodărie proprie. Astăzi, problema migrației, fie doar la nivel apreciativ sau ca intenție stă în atenția fiecărui tânăr. Tinerii deliberează asupra acestui fenomen, evidențiind *consecințele negative ale exodului de forțe active*, în special asupra familiei și copiilor, generația în creștere devenind *nestatornică, izolată, frustrată, marginalizată, pasivă, indiferentă, iresponsabilă și demoralizată* asupra tineretului celibatar (necăsătorit) consecințele sunt considerate a fi mai puțin critice.

Conform performanțelor educative, în autoaprecierile tinerilor cu un nivel de studii mai înalt și, în special, din mediul urban, migrația își găsește și unele aspecte pozitive, orientate spre: (1) susținerea economică a rudelor rămase în țară, (2) circuitul capitalului valutar și respectiv prevenirea unei inflații mari, (3) dezvoltarea investițiilor și afacerilor mici etc. Constatăm că, în cazul Republicii Moldova *remitențele* de pe urma migrației devin, pe de o parte, cel mai extins și efectiv mecanism de asistență și protecție socioeconomică, iar pe de altă parte, instrument de reducere a sărăciei, în special a celei temporale. În conformitate cu datele Băncii Mondiale, Moldova se află pe primele locuri după mărimea remitențelor în raport cu PIB, constituind mai mult de 38% în 2007. Totodată, un studiu recent al OIM [8] demonstrează că peste 35% din populație locuiește în gospodării care beneficiază de remitențe.

Fațeta demografică a declinului determinat de migrație îmbracă două dimensiuni: pierderea directă și, mult mai important, efectele în timp ale deteriorării structurii pe vârste. Ponderea populației tinere de 15-29 de ani este de 27 la sută în întreaga populație a țării, iar în populația care a emigrat legal aceeași categorie de populație reprezintă aproape 41,5 la sută. Odată cu plecarea acestei populații tinere „au plecat” și copiii pe care această populație i-ar fi avut. Afirmația este valabilă și pentru acei tineri care, în mod cert nu vor mai reveni definitiv în țară, obținând, prin diverse modalități, statut de rezident permanent ori similar.

Constatăm că, deși tinerii percep și evaluează riscurile majore ale migrației pentru comunitate, ei nu văd mijloace reale ce ar schimba urgent realitatea în favoarea tineretului autohton, indicând o serie de doleanțe legate în special de: (1) crearea locurilor de muncă în țară; (2) creșterea oportunităților egale de angajare a populației republicii și inclusiv oportunități de afirmare a tinerilor; (3) un salariu „normal, care să-ți permită întreținerea cel puțin a 80% din dorințele și necesitățile reale ale omului”; (4) „scăderea prețurilor care sunt exagerate pentru Republica Moldova”, cei mai afectați menționând chiar „să se interzică migrația la lucru peste hotare”.

Analiza structurii veniturilor generației tinere vorbește despre intensificarea contradicției dintre tendința firească a tinerilor spre independența economică și creșterea dependenței materiale a acestora față de părinți. Această dependență se adaugă ca un handicap la statutul social defavorizat al tinerilor. În avalanșa evenimentelor critice, statul, practic, a transferat toate preocupările pentru tineri pe seama părinților, lipsindu-i de condiția materială proprie stabilă. Studiile de juventologie [9, p.143-156] arată că 80% din tinerii în vârstă de 15-29 ani sunt susținuți de ajutorul material al părinților, indiferent dacă tânărul trăiește cu părinții sau nu, dacă are sau nu propria familie, dacă este încadrat în câmpul muncii sau învață. În aceeași situație se află și tinerii din Moldova. Astfel, indiferent de statutul marital, mediul de rezidență, nivelul de studii, sex, naționalitate, tinerii nu ezită să afirme că fără ajutorul părinților nu s-ar fi descurcat cu evantaiul de piedici și greutăți create de propriul stat. Mulți dintre ei prezintă o *coeziune puternică cu părinții*, venerându-i și apreciindu-le rolul în dezvoltarea sa, eforturile depuse (având în vedere „timpurile grele”) și sacrificiile pentru a le asigura strictul necesar și șansa de a studia.

O concluzie generală extrasă din opiniile și (auto)evaluările diferitor categorii de tineri, în cadrul diverselor studii sociologice, permite să evidențiem multitudinea preocupărilor cu care se confruntă tinerii în prezent, știrbind din viziunea clară asupra posibilităților de integrare în viața socială a comunității. Astfel, tînăra generație:

- se confruntă cu o *insecuritate materială* acută;
- este privată de vaste oportunități de angajare în câmpul muncii, de accesul și calitatea învățământului;
- simte *lipsa spațiului locativ* personal atât în perioada studiilor, cât și în general;
- este îngrijorată pentru *sănătatea* sa și a membrilor familiei sale, o treime din tinerii implicații în studiile sociologice confruntându-se cu probleme serioase de sănătate. Marea majoritate plasează sănătatea personală și a părinților în topul dorințelor: „Sănătatea este comoara fiecărui om, fără ea nu vei putea merge mai departe”;
- își dorește *independență* financiară față de părinți. Deși importanța *banilor* este percepută diferit, totuși dorința de a-i avea „mai mulți” pentru a-și „asigura o viață normală” este evidentă pentru marea majoritate;
- optează pentru *mărirea semnificativă a salariului* în cazul lucrătorului și/sau specialistului tânăr, argumentând importanța și necesitatea acută de a fi asigurați stabil cu un venit lunar. Raportându-ne la cele solicitate de tineri, în mediu, salariul nu trebuie să fie mai mic de 4000 mii lei, fapt care, după părerea lor, ar preveni și „exodul” tinerilor din țară;
- afectată de problema migrației, resimte (unii tineri chiar foarte puternic și cu urmări grave asupra stării psihice personale) efectele negative ale acesteia: despărțire, singurătate, acutizarea sentimentului de frustrare, „...neavând susținere permanentă în depășirea problemelor care îi frământă, nefiind supravegheați, unii tineri, de regulă, preiau un comportament parazit...”.

Dezvoltarea socială a tineretului îmbină o serie de particularități dependente de poziția specifică atribuită acestui grup sociodemografic în societate. Adaptarea socială a tinerilor este determinată direct de sistemul de valori, de aprecierea perspectivelor de viață și de felul în care percep problemele. Astfel, din evaluările recente ale *Barometrului de Opinie Publică* [10], constatăm că circa 60,4% din totalul respondenților tineri, în vârstă de 18-29 ani, consideră că societatea moldovenească merge într-o direcție greșită; 30,6% din tineri enunță că sunt nici mulțumiți, nici nemulțumiți de felul în care trăiesc, iar 31,4% - nu prea mulțumiți. Totodată, circa 41,1% afirmă că nu sunt prea mulțumiți cu referire la situația economică actuală din țară.

În altă ordine de idei, vorbind anterior despre diferențele ce se fac resimțite de tineri în funcție de mediul de rezidență, trebuie să evidențiem că pentru tineretul rural problemele generale specifice tuturor se completează cu cele ce țin și de particularitățile vieții de la sat: prelucrarea terenului agricol, lipsa tehnicii și utilajului necesar de lucru, grija pentru gospodărie etc. În funcție de nivelul de studii și mediul de rezidență, intensitatea alarmei pentru problema prospectivă, sărăcie, creșterea prețurilor și lipsa oportunităților de muncă, apare diferit la tineri, aceasta fiind mai acută pentru tinerii de la țară, dar și pentru cei cu studii medii și profesionale. Presupunem că distribuția diferită a preocupărilor se raportează la specificul activităților și a particularităților de viață a acestor două subcategorii demografice.

Marcată în ansamblu de o viziune imobilistă, generația tânără nu se așteaptă la schimbări favorabile în societatea moldovenească în viitorul apropiat. Specific tinerilor din Moldova este viziunea lor sumbră asupra viitorului. De altfel, din studiile autohtone aflăm că doar o treime din tinerii Moldovei speră că viitorul le va aduce o viață mai bună decât în prezent, restul rămânând sceptici, nesiguri și neîncredători față de viitor. Polarizând asupra discuțiilor din cadrul interviurilor, deși tinerii încearcă o reformulare pozitivă a răspunsurilor, constatăm totuși nivelul înalt al nesiguranței în ziua de mâine. Poziția prospectivă a tinerilor se orientează spre intervale îndepărtate de timp, nu mai puțin de 20 de ani, în care s-ar face resimțite schimbările concret orientate spre o viață „mai bună”, un „viitor mai frumos”.

Proiectarea propriei vieți în funcție de dorințe și orientări valorice nu a lăsat pe nimeni, din tineri, subiecți ai cercetărilor empirice, în umbra pesimismului categoric, or rezultatele studiilor ne face să constatăm că pe *plan individual optimismul tinerilor este mai pronunțat decât pe plan social*. Cu mici excepții în funcție de statutul marital, tinerii optează pentru: (1) o viață fericită în familie, (2) copii sănătoși (cu promptitudine în cazul tinerilor căsătoriți), (3) un loc de muncă plăcut și bine plătit, (4) prieteni adevărați.

Planurile de viitor ale tinerilor ne face să constatăm că puțini dintre ei se orientează spre o carieră profesională sau prestigiu social, aceste finalități fiind evidente, în special, tinerilor cu nivel superior de studii și/sau tineretului studios de preferință din mediul urban. Faptul că tânăra generație nu dispune de garanții economice privind viitorul său, asigurarea cu un loc de muncă și de trai, îi face să dea o atenție deosebită aspectelor materiale. Aceasta indică tendința tinerilor de a se integra mai degrabă, printr-un *comportament consumatorist*, specific, de altfel, pentru vârsta acestui grup sociodemografic.

În opțiunile lor, tinerii plasează comunitatea în care locuiesc pe plan secund. Viața politică și participarea la ea este pentru ei puțin importantă, aceasta proiectând o atitudine critică neparticipativă, pasivă și defensivă, evitând asumarea responsabilității civice. Patriotismul nu este o caracteristică a tineretului contemporan autohton.

Vidul legislativ existent în momentul de față face ca intervenția societății și a statului în general să nu fie doar ineficientă, ci și ineficace. De aici apar o serie de clișee în peisajul cotidian, cum ar fi:

- marginalizarea și, chiar mai grav, automarginalizarea tinerilor;
- scăderea dramatică în rândul tinerilor a încrederii în instituțiile statului;
- rata migrației ajunsă la cote minime cu consecințe dramatice în evoluția întregii societăți moldovenești;
- lipsa de participare a tinerilor la viața civică și politică etc.

Constatăm că, deși fără o implicare proprie activă, o parte considerabilă din tineri se orientează spre *necesitatea continuării reformelor socioeconomice și politice* care ar ameliora în primul rând situația grupului său de vârstă. Indiferent de mediul de rezidență, dar eterogenizat pe categorii în funcție de vârstă și nivel de studii, generalizăm că *dezvoltarea politicilor de tineret* devine imperioasă în viziunea tinerilor.

Pe o notă finală în evaluarea noastră, deși majoritatea apreciază viața tineretului din Republica Moldova ca fiind extrem de dificilă, tinerii totuși prezintă o stare de spirit plină de speranță, indetificată ca un simbol al tineretului, fiecare al doilea fiind deschis spre cei din jur, dornic de a se încadra în aspectele vieții sociale: educațională, profesională, familială, culturală și arareori politică.

Note:

1. De regulă, statisticile internaționale califică grupul ocupațional dat în vârstă de 15-24 ani. Totodată, persoanele aflate în vizorul politicilor de ocupare axate pe tineret din Republica Moldova sunt considerate în vârstă de 15-29 ani.
2. Studiul sociologic Tranziții ale Copilăriei și Tineretului într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova, Proiectul INTAS, Facultatea Asistență Socială, Sociologie și Filosofie, Uiversitatea de Stat din Moldova și SISI Opinia, 2007-2008.
3. Danii T. Republica Moldova în spațiul tranziției și costul social al reformelor: analiză și evaluare sociologică a calității vieții populației. – Chișinău, Pontos, 2004.
4. Orientările valorice și percepția tineretului privind problematica delincvenței. (Studiul autorului: N=635 respondenți tineri de 18-30 ani) // Buciuceanu M., Probleme sociale ale comportamentului delincvent în rândul tineretului (în baza investigațiilor sociologice efectuate în Republica Moldova). Teza de doctor în sociologie, Chișinău, 2007; Studiul sociologic Tranziții ale Copilăriei și Tineretului într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova, Proiectul INTAS, Facultatea Asistență Socială, Sociologie și Filosofie, Uiversitatea de Stat din Moldova și SISI Opinia, 2007-2008.
5. Ancheta forței de Muncă, Biroul Național de Statistică. - Chișinău 2007.
6. Situația tinerilor pe piața muncii. ASEM. ANOFM, Chișinău, 2008
7. Tinerii pe Piața Muncii, 2006, Biroul Național de Statistică; Tranziții ale Copilăriei și Tineretului într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova, Studiul sociologic, Proiectul INTAS, Facultatea Asistență Socială, Sociologie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova și SISI Opinia, 2007-2008; Buciuceanu M. Probleme sociale ale comportamentului delincvent în rândul tineretului (în baza investigațiilor sociologice efectuate în Republica Moldova). Teza de doctor în sociologie, Chișinău, 2007.
8. Migrația forței de muncă și remitențele în Moldova în perioada 2007-2008, studiu realizat de CBS-AXA în cadrul Proiectului OIM în Moldova „Dincolo de reducerea sărăciei: Elaborarea unui cadru legislativ, regulator și instituțional pentru orientarea remitențele migranților spre creșterea activității antreprenoriale în Moldova Migrația forței de muncă și remitențele în Moldova în perioada 2006-2008”
9. Mărginean I. (coordonator) Tineretul deceniului unu. Provocările anilor 90. - Editura Expert, București, 1996.
10. Barometrul de Opinie Publică, aprilie, 2008 – IPP, Republica Moldova.

Lucia Gaşper

doctor în psihologie, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

ASPECTE SOCIOPSIHOLOGICE ALE PREFERINȚELOR VALORICE LA MIGRANȚII DE MUNCĂ

The research dates upon 57 values using Swartz's method are analyzed. The subjects were 69 migrants and 71 nonmigrants of age 21-60. Psychological peculiarities of values of migrants and nonmigrants were distinguished.

Transformările de ordin socio-economic și politic din țara noastră au generat un fenomen de amploare și anume migrația populației peste hotare la muncă cu implicații în domenii multiple. În diferite forme, în migrația contemporană globală sunt implicate sute de mii, milioane de oameni de diferite vârste, rasă, religie, apartenență etnoculturală, pregătire profesională și de instruire. În procesul migrației de muncă sunt incluse 600 de mii de persoane, adică fiecare al treilea locuitor apt de muncă al țării [1, p.76]. 130 de mii de persoane au lipsit din țară câte 3-4 ani, iar fiecare al zecelea - și mai mulți ani, menționează sociologul Subbotina I. [2, p.127], iar tendințele de "întinerire" a procesului migrațional sunt în creștere.

Influența fenomenului migrației asupra dezvoltării personalității, asupra familiei, precum și alte probleme asociate migrației de muncă rămân a fi în continuare obiecte de cercetare pentru mulți specialiști din diferite domenii: sociologie, psihologie, filosofie, demografie, politologie. Problematika psihologică actuală este axată pe problemele influenței migrației de muncă asupra familiei, relațiilor copii-părinți și a celor conjugale, asupra institutului familiei în general; asupra particularităților aculturației personalității în situațiile dificile de viață [3, p.129].

Problema migrației se află și în atenția etnopsihologilor, care și-au consacrat studiile în mod special problemelor de adaptare și integrare a migranților în societatea rusă, dar menționăm numărul redus al acestora și uniaspectualitatea descrierii proceselor de adaptare a migranților la condițiile noi [4].

Aflarea de scurtă durată sau pe o perioadă mai îndelungată de timp peste hotare la muncă presupune, în foarte multe cazuri, criza imediată sau ulterioară a personalității, afectând viziunea asupra lumii, asupra valorilor, comportamentului și chiar a caracterului. De aceea din punct de vedere psihologic una dintre cele mai complicate probleme pe care le prezintă procesul migrației de muncă este cea a impactului asupra personalității migrantului. Înțelegerea transformării personalității în condițiile migrației este direct proporțională cu înțelegerea valorilor acestora. Prin noțiunea de „valori” se înțelege reprezentările oamenilor despre scopuri, care sînt orientări de bază în viață. Valorile au rolul de criterii în alegerea și aprecierea acțiunilor personale, de asemenea și în estimarea altor persoane și evenimente [5, p.120].

Scopul cercetării noastre a fost să identificăm valorile migranților de muncă și a nonmigranților. Studiul a fost efectuat în anul 2008 împreună cu dr. Caunenco I. și dr. Caunova N. Eșantionul a fost alcătuit din 69 migranți și 71 nonmigranți. Vârsta ambelor grupe a fost cuprinsă între 21-60 ani, care apoi au fost divizate în subgrupe de 21-35 ani și 36-60 ani.

Studiul s-a efectuat în Chișinău, Bălți, Glodeni, Comrat, satul Kirsovo (RM) și Moscova (Rusia). Testarea migranților a avut loc atît peste hotare (în or.Moscova), cît și în Republica Moldova (în orașele și satele menționate), cînd migranții reveneau pentru o anumită perioadă acasă. Pentru prelucrarea statistică a datelor a fost utilizat criteriul Fhișer.

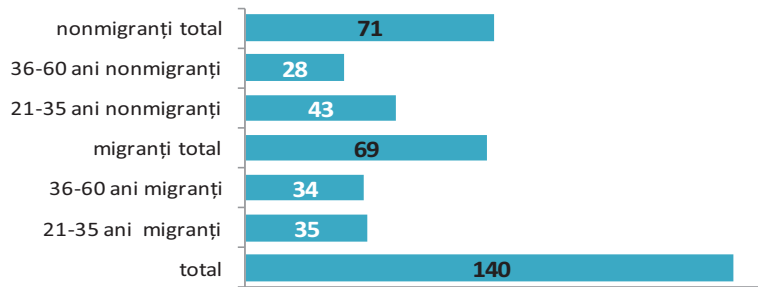

Fig. 1 Componența eșantionului

Ca metodă de cercetare am utilizat testul psihologului S.Șvarț [6, p.4]. Respondenților li s-a propus să aprecieze importanța fiecărei valori ca fiind principiu de ghidare al vieții sale. Metodica studierii valorilor personalității este orientată către studierea valorilor universale, generale, care există în fiecare cultură. Metodica dată a fost utilizată cu succes atât de psihologii din spațiul postsovietic, cât și de psihologii ruși. Unul dintre primii psihologi care a aplicat testul Șvarț a fost psihologul rus Lebedeva N.M., care împreună cu colaboratorii săi au studiat structura valorică-motivațională a personalității și valorile de bază ale rușilor [7, 134]. Autorul a aplicat acest test în anul 1999, pe un eșantion de 244 studenți și 180 de învățători din diferite orașe ale Rusiei. Analiza primară a evidențiat valori preferate și mai puțin preferate de către respondenți. În ambele grupuri s-au înregistrat valori comune, și anume: *protecția familiei, sănătatea, prietenia adevărată, fidelitatea, intelectul, sensul vieții, armonia interioară*. Grupul învățătorilor a preferat valorile: *pacea pe pământ, responsabilitatea, ordinea socială, siguranța națională, sinceritatea, respectul maturilor*. Grupul studenților a ales *autorespectul, independența, realizarea succesului, libertatea, dragostea matură, alegerea scopurilor personale*. Observăm că grupul învățătorilor preferă valori cu tendințe colectiviste, care consolidează unitatea și armonia grupală (valorile *conservatism* și *egalitate* după Șvarț). Pentru studenți sunt mai preferate valorile cu tendințe individualiste, ce contribuie la dezvoltarea personalității (*autonomie, măiestrie și egalitate* după Șvarț) [8, p.79].

Această metodică este utilizată în variate cercetări din diferite țări atât la nivel de analiză a valorilor personalității, cât și la nivel de analiză a valorilor culturii. Fiind bine structurată din punct de vedere metodologic și teoretic, testul prezintă interes pentru cercetătorii din diferite domenii, permițând înregistrarea diferențelor în valorile oamenilor, ce aparțin diferitor culturi sociale, precum și asemănările în valorile fundamentale din diferite țări [6, p.40].

S.Șvarț a clasificat anumite valori în tipuri de valori în corespundere cu conținutul lor comun. Autorul a evidențiat 10 tipuri motivaționale, și anume: *puterea, realizarea, hedonismul, stimularea, independența, universalismul, bunătatea, tradiția, conformismul, securitatea*. Fiecărui tip îi corespunde un scop motivațional. S.Șvarț a reieșit din faptul că valorile fundamentale umane reprezintă necesitățile universale ale existenței umane – necesitățile biologice, necesitatea coordonării interacțiunii sociale, supraviețuirea și bunăstarea grupului propriu. Pentru verificarea reperelor teoretice, S.Șvarț a efectuat un studiu empiric în 20 de țări, mai apoi în 48. Conform teoriei cercetătorului, valorile personalității există în două nivele: la nivelul idealului normativ și la nivelul de priorități individuale.

Primul nivel este mai stabil și reflectă reprezentările omului despre aceea cum ar trebui de procedat într-o situație sau alta, în acest mod determinând principiile comportamentale în viață.

Al doilea nivel este mai dependent de mediul extern și corelează cu faptele concrete ale omului. Studiul nostru a presupus cercetarea primului nivel de valori.

Analiza variabilelor medii ale valorilor a determinat că valorile cele mai preferate ale migranților și nonmigranților au fost *siguranța*, *bunătatea*, *conformismul*, *realizarea*, *universalismul*.

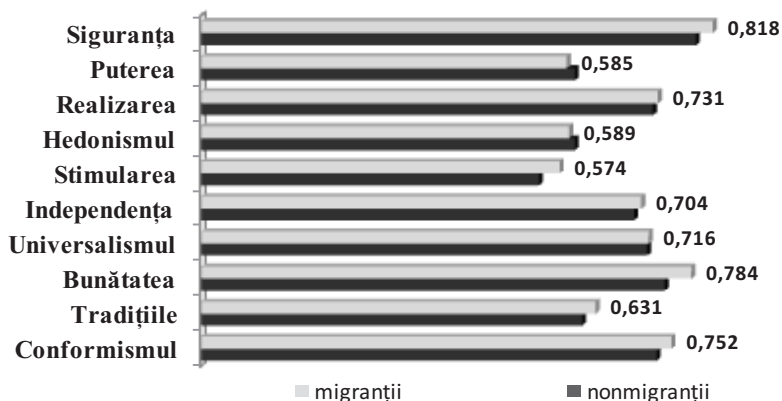

Fig.2 Valorile medii după tipul motivațional

Prioritatea tipului de valori *siguranța* se explică când persoana se află în situație de supraviețuire, iar scopul motivațional al acestui tip este stabilitatea, securitatea și armonia societății, a familiei și a însuși individului. La baza acestui tip stă necesitatea în adaptare și în caracterul prezicător al lumii, reducerea incertitudinii.

Menționăm că în studiile realizate de Caunenco I., în 2006, pe grupul tinerilor, la fel s-a determinat prioritatea acestui tip motivațional, indiferent de apartenența culturală [9, p.335]. Aici se poate doar de presupus că aceste valori sunt transmise de către părinți, însă există și influența situației de incertitudine socială.

Autorul menționează și prezența unui număr impunător de „oscilanți” (aproximativ 60%) în ceea ce privește perceperea situației sociale de către tineri, adică ei balansează în aprecierea situației sociale. Acest lucru poate duce la dezvoltarea unei „neuroze sociale”, marginalizări, căutarea unor locuri și situații stabile, cu alte cuvinte, încurajarea spre a lua decizii în ceea ce privește plecarea la muncă peste hotare ca o metodă de satisfacere a necesității de securitate și protecție proprie și a familiei sale. De aici și alegerea de către tinerii respondenți a valorii *siguranța* pe primul plan. Adică necesitatea în stabilitate, securitate și armonie a societății, familiei și a însuși individului, a reducerii incertitudinii este fundamentală.

Rezultate asemănătoare s-au obținut în cadrul studiului valorilor realizat pe un eșantion de 3504 respondenți din diferite zone ale Republicii Moldova, de diferite vârste, de gen masculin și feminin, realizat în cadrul proiectului „Studierea capacităților, atitudinilor și practicilor ale tinerilor din Republica Moldova”, UNICEF, 2003 [10, p.133].

Printre obiectivele acestui studiu vom enumera: studierea formării sistemului de valori al adolescenților și tinerilor la etapa contemporană; determinarea faptului cum apreciază adolescenții și tinerii perspectivele de viață, stabilirea dorințelor, aspirațiilor și posibilităților lor, evidențierea factorilor și cauzelor ce denaturează socializarea adolescenților și a tinerilor contemporani, a factorilor care facilitează formarea unei identități pozitive a adolescenților în familie.

Primele poziții le-au ocupat valorile *viață de familie fericită, sănătate, prezența prietenilor buni și fideli*. Aceste valori reflectă necesitatea adolescentului în protecție, siguranță, stabilitate – componente de bază ale valorii *siguranța*. Cunoscând sistemul de valori al adolescenților la etapa contemporană, putem înțelege cum apreciază adolescenții perspectivele proprii de viață, aspirațiile și posibilitățile lor, evidenția zonele problematice în socializarea adolescenților, tendințele în ceea ce privește hotărârile de a rămâne în țară sau de a pleca la muncă, care valori sunt preluate de la părinți [10, p.145]. Prioritatea tipului *bunătate* își are explicația sa. La baza acestui tip stă susținerea și protejarea bunăstării persoanelor apropiate. Scopul motivațional constă în păstrarea bunăstării oamenilor, cu care individul comunică personal (utilitatea, loialitatea, sinceritatea etc.), necesitatea în afiliere individuală. După S.Șvarț, acest bloc motivațional exprimă interesele grupului.

Valorile înalte ale acestui tip se explică prin situația socială în care se află migranții de muncă. Atunci când persoana se află un timp îndelungat departe de familie, se actualizează necesitatea în bunăstarea emoțională, în susținere, în interacțiune pozitivă a membrilor săi. La întrebarea: „Ce Vă dă putere ca să depășiți dificultățile timpului de azi”, respondenții au răspuns asemănător – copiii, familia, oamenii apropiați.

Valori înalte a obținut și tipul valoric *conformismul*. Scopul motivațional al acestui tip – limitarea în acțiuni ce ar afecta pe alții sau care ar încălca armonia socială. Acest scop reiese din necesitatea grupului – în autoprotejare și supraviețuire, în necesitatea personalității de a interacționa armonios cu alți oameni, refulând înclinațiile social-distrugătoare.

Aflându-se într-un mediu cultural străin pentru migranți, este important să interacționeze armonios și pașnic, deoarece acolo ei sunt foarte neprotejați. De aici și loialitatea sporită către mediul în care se află, tendința de a evita situațiile conflictuale și problematice. Analiza preferințelor valorice la fel a determinat prioritatea valorilor ce reflectă tendințe către *siguranță* și *armonie interioară*.

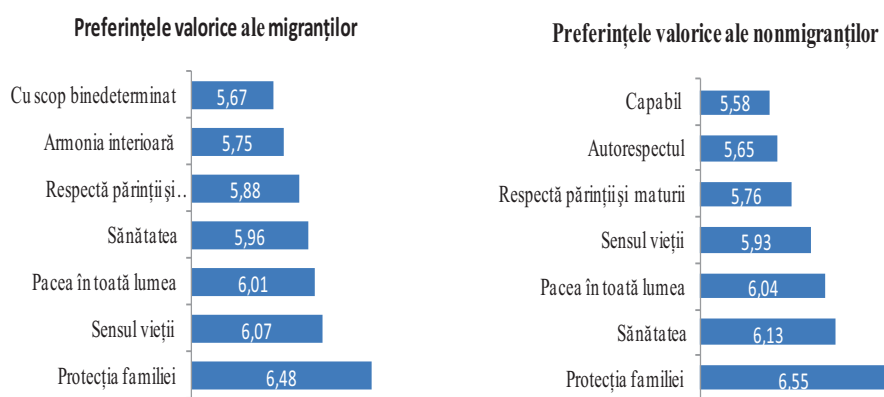

Fig. 3 Preferințele valorice ale migranților și nonmigranților

Și la respondenții divizați în subgrupuri de vîrstă, și la migranți și nonmigranți familia ocupă primul loc în ierarhia valorilor. După cum afirmă sociologul V.Blajco, familia este una din valorile importante din viața omului [11, p.36]. Din interviul realizat cu migranții de muncă, motivul principal de a pleca peste hotare la lucru a fost tendința de a susține material familia.

Tabelul 1. Preferinţele valorice ale migranţilor și nonmigranţilor în funcţie de grupul de vîrstă

Migranţii 21-35 ani	valoarea medie	rangul	Migranţii 36-60 ani	valoarea medie	rangul
Protecţia familiei	6,66	1	Protecţia familiei	6,29	1
Sensul vieţii	6,43	2	Sănătos	5,88	2
Pacea în toată lumea	6,17	3	Pacea în toată lumea	5,85	3
Sănătos	6,03	4	Respectă părinţii și maturii	5,85	4
Respectă părinţii și maturii	5,91	5	Sensul vieţii	5,71	5
Armonia interioară	5,86	6	Armonia interioară	5,65	6
Cu scop bine determinat	5,83	7	Prietenia adevărată	5,62	7

Nonmigranţii 21-35 ani	valoarea medie	rangul
Protecţia familiei	6,58	1
Sănătos	6,16	2
Pacea în toată lumea	6,14	3
Sensul vieţii	6,05	4
Autorespectul	5,77	5
Capabil	5,65	6
Armonia interioară	5,56	7

Nonmigranţii 36-60 ani	valoarea medie	rangul
Protecţia familiei	6,50	1
Respectă părinţii și maturii	6,14	2
Sănătos	6,07	3
Pacea în toată lumea	5,89	4
Sensul vieţii	5,75	5
Respectul	5,57	6
Fidel	5,54	7

La migranţii de 21-35 ani apare valoarea *cu scop bine determinat*, iar la migranţii de 36-60 ani – valoarea *prietenie adevărată*. Presupunem că pentru acest grup de vîrstă este importantă încrederea și susținerea umană – valori care sunt necesare în stabilirea unor relații benefice în procesul de migrație. Respondenții deseori răspundeau că găseau de lucru sau loc de trai cu ajutorul prietenilor. Însă în linii generale preferințele valorice ale migranților coincid (*protecția familiei, sănătatea, pacea în toată lumea, sensul vieții, respectarea părinților și a maturilor*), deoarece caracterul activității la migranții de muncă necesită actualizarea valorilor ca bază a relațiilor umane.

Tabelul 2. Valori cu apreciere redusă de migranți și nonmigranți

Migranți	Valoarea medie	Rangul
Curajos	3,86	50
Acceptă viața	3,78	51
Savurează viața	3,55	52
Își satisface dorințele	3,46	53
Evlavios	3,45	54
Cu influență	3,41	55
Viață schimbătoare	1,90	56
Putere socială	1,70	57

Nonmigranți	Valoarea medie	Rangul
Acceptă viața	3,68	50
Autoritate	3,56	51
Savurează viața	3,44	52
Cu influență	3,39	53
Curajos	3,37	54
Evlavios	3,23	55
Putere socială	2,34	56
Viață schimbătoare	2,14	57

Cum vedem din tabel, ierarhia valorilor mai puțin preferate de migranți și nonmigranți este contraversată. Medii reduse au căpătat valorile *savurează viața, își satisface dorințele*, adică tendința către plăceri este mai puțin exprimată.

Tabelul 3. Valori cu apreciere redusă de migranți în funcție de grupul de vîrstă

Migranții 21-35 ani	Valoarea medie	Rangul	Migranții 36-60 ani	Valoarea medie	Rangul
Ascultător	3,83	50	Cu influență	3,76	50
Modest	3,74	51	Plăcere	3,65	51
Își satisface dorințele	3,63	52	Curajos	3,62	52
Acceptă viața	3,26	53	Creativitate	3,41	53
Cu influență	3,06	54	Își satisface dorințele	3,29	54
Evlavios	2,97	55	Savurează viața	3,00	55
Viață schimbătoare	2,11	56	Putere socială	2,03	56
Putere socială	1,37	57	Viață schimbătoare	1,68	57

La migrații de 21-35 ani mai puțin preferate sunt valorile ce reprezintă tendințele de a fi lider, de a domina, de a se supune transformărilor sociale, competența socială – adică valori ce stau la baza activității sociale. Presupunem că aceste rezultate reprezintă situația privind statutul pe care îl au respondenții noștri în afară de țară. Doar foarte mulți, mai ales femeile lucrează nelegal, lucru care nu necesită abilități de creativitate și inițiativă. Însuși statutul lor social cere starea de a nu se evidenția. La grupul migraților de 36-60 ani în ierarhia valorilor mai puțin preferate sunt înregistrate valori cu orientare către activitate socială. Nu prezintă interes pentru respondenți valorile creativitate, curaj – valori necesare pentru adaptarea eficientă la situația de incertitudine socială.

Remarcăm că activitățile în care sunt încadrați migrații de muncă poartă un caracter deseori mecanic, monoton și acest lucru se reflectă în ierarhia valorică. Aflându-se într-un mediu incultural, se actualizează necesitatea de a fi susținut de grup, adică de familie, sporirea necesității de stabilitate, de precizie a zilei de mîine.

Pentru a înțelege mai profund care sunt transformările din sfera valorică a migraților, este necesar de a ține cont de mai mulți factori, și anume: sfera de muncă, durata migrației de muncă, factorul vârstei etc. De aceea în acest articol au fost descrise doar unele tendințe ale sferei valorice a migraților de muncă.

Studiind sfera valorică la migrații de muncă, a fost determinată importanța tipurilor motivaționale – *siguranța, bunătaea, conformismul*, fapt ce ne oferă posibilitate să descriem particularitățile transformării sferei lor valorice: orientarea către cercul apropiat, evitarea instabilității și a situațiilor controversate, pasivității sociale.

Diferențe s-au înregistrat conform criteriului de vîrstă în ierarhia tipurilor motivaționale valorice: *bunătaea, conformism*. La generația mai în vîrstă ele sunt mai exprimate, deci și cercul de apropiați este mai important, care satisface necesitatea în stabilitatea și armonia lumii.

În cadrul studiului realizat ne-am pus un șir de întrebări care au ramas a fi deschise pînă în prezent: cum influențează migrația asupra personalității, care sunt transformările de ordin personal, cum se schimbă imaginea despre lume, care sunt valorile și aspirațiile migraților, prin ce se deosebesc familiile migraților de muncă de familiile nonmigraților și dacă există asemenea diferențe, care este impactul absenței părinților plecați la munca în străinătate asupra copiilor ramași în țară etc.

Pentru a răspunde complet la aceste întrebări sunt necesare studii multidisciplinare, dar sunt binevenite și studiile specializate, orientate către anumite părți ale proceselor migratorii, cu scopul de a evidenția rolul lor în fenomenul migrației la general. Aici accentuăm studierea fenomenului migrației de muncă din perspectiva personalității omului. Rezultatele unor asemenea studii pot servi drept bază în elaborarea programelor consultative de lucru cu familiile migraților de muncă.

Note:

1. Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В., Завтур А. Эффекты трудовой миграции молдавского населения в европейском контексте // Cooperare regională și integrare europeană în Sud-Estul Europei: studii de caz. – Chișinău, CE USM, 2006, p.76-99.
2. Subbotina I.A., 2007, Субботина И.А. Гагаузы: расселение, миграция, адаптация // Отв.ред.М.Н.Губогло. Москва. 2007. 280 с.
3. Солдатова Г.У. Психологическая помощь мигрантам. Москва. Изд. Смысл 2002
4. N.M.Lebedeva, 1993, 1997; G.U.Soldatova, 1998; E.I.Șleaghina, I.V.Bardina, L.A.Șaigherova, A.B. Șcerbakova, 1997; G.U.Soldatova, 1998; G.U.Soldatova, P.A.Cerkasov, L.A.Șaigherova, 2000

5. Тихомандрицкая О.А., Ценности и самоотношение на этапе юношеской социализации. Дис. канд. психол. наук, Москва, 2000, 160 с.
6. Карандашев В.Н., Методика изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство.- СПб.: Речь, 2004
7. Lebedeva N.M., Tatarko A.N., Ценности культуры и развитие общества. М . 2007, 527 с.
8. Лебедева Н.М. Базовые ценности русских на рубеже XXI века // Психологический журнал, 2000, том 21, № 3, p.73-87.
9. Caunenco I.I., Particularitățile psihologice ale sferei valorice a tineretului din Moldova. // Intensificarea activității civice și autoafirmării tineretului – imperativul timpului. Chișinău, Centrul ed.UASM, 2008, 408 p.
10. Caunenco I., Gaşper L. Toleranța etnică și particularitățile socializării adolescenților la etapa contemporană // Familia: probleme sociale, demografice și psihologice. Red.responsabil: acad. Gh.Paladi.- Chișinău, 2005, p. 120-197.
11. Блажко В. «Дистантная семья» как «новая» форма гендерных отношений // Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, Chișinău, 2008, nr.1, p.36-40
12. Бызова В.М. Жизненные ценности молодежи республики Коми на рубеже веков: кросскультурный аспект // Психологический журнал, 2002, том 23, № 1, p.101-112.
13. Гриценко В.В. Социально-психологическая адаптация русских переселенцев из ближнего зарубежья в России. Дисс...докт.психол.наук, М., 2002.
14. Кауненко И. Психологические особенности этнической идентичности в ситуации социальной неопределенности // Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. Chișinău, 2008, nr.1, p.40-51.
15. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только...- Кишинев. 2005. 190 с.
16. Павленко В.Н. Аккультурационные стратегии и модели трансформации идентичности у мигрантов // Психология беженцев и вынужденных переселенцев: опыт исследований и практической работы / Под ред. Г.У.Солдатовой. -М., Смысл, 2001, p.25-40.
17. Caunenco I., Gaşper L. Valorile tinerilor ce țin de adaptarea lor în societate. În „Sănătatea și dezvoltarea tinerilor. Studiu de evaluare a cunoștințelor, atitudinilor și practicilor tinerilor”. UNICEF Moldova, ONG „Sănătate pentru tineri”.- Chișinău, Trigraf Tipar, 2004, p. 32-36.

Victor JUC,

doctor în filosofie, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

DIFICULTĂȚI TEORETICO-METODOLOGICE ÎN PRONOSTICAREA ÎNCHEIERII RĂZBOIULUI RECE

The article provides analysis of the theoretical and methodological difficulties in predicting of the end Cold War, stressing that the manner in which the theory was not determined and not described and the methodologies developed in the bipolar structure of the international system have proven to be inapplicable. Novelty of the problem is that the shift from one type of structure to another has occurred in the peaceful, realities that are listed neither in any historical issue, nor political.

Sfârșitul războiului rece, realizat prin întrunirea sovieto-americană la nivel înalt de pe insula Malta, dezintegrarea blocului „socialismului real” și autodizolvarea Uniunii Sovietice, n-a fost pronosticat și descris în maniera în care s-a produs de nici o teorie a relațiilor internaționale, ele „n-au reușit, potrivit lui J.Gaddis, nici pe departe să anticipeze cum avea să se încheie” [1] acest conflict și să formuleze o explicație coerentă. De fapt, în cazurile când este invocată această schimbare structurală de sistem, J.Gaddis este citat cel mai frecvent, probabil și din cauza radicalismului apelului făcut de a renunța la studiul științei politice. Cert este că teoria relațiilor internaționale n-a putut să rămână în albia pur academică și să se canalizeze pe probleme de caracter disciplinar-ontologic, epistemologic sau metodologic, după cum se pronunța K.Waltz, transformările survenite în tabloul politic al lumii au condus spre deprecierea mai multor construcții teoretice, cum ar fi teoriile „ciclurilor lungi” elaborate de G.Modelski și P.Morgan, sau B.Adams și au provocat bulversarea comunităților de cercetători, introducând incertitudine și „suferințe de complexul predictiv”.

În opinia noastră, tensiunea dintre teorie și practică, sau în termenii „triadei de scopuri” ale cercetării fundamentate de K.Goldmann, inspirată din tipologia științelor a lui J.Habermas, dificultățile investigațiilor motivate de preocupări infra-academice în rezolvarea problemelor de caracter extra-academic, s-ar explica, în opinia noastră, prin următoarele cauze:

1. ideile științifice formulate în condițiile războiului rece și aprofundate prin convingerea în „distrugerea reciprocă garantată” s-au cristalizat, în accepția lui K.Goldmann, într-o puternică teorie a „nonschimbării internaționale”, care, potrivit lui B.Badie și M.C.Smouts, nu s-a dovedit a fi în măsură să reflecte schimbările radicale ce s-au produs în sistemul mondial, adică „tot ce se referă la realitatea socială” [2]. Acest eșec a demonstrat că s-au dovedit a fi iluzorii tentativele lui K.Waltz de a fundamenta o teorie strict sistemică, neafectată de reduționism, dar, contrar așteptărilor, n-a animat investigațiile în domeniul politicii externe, decalajul dintre „comprehensiunea intra-academică” și „aplicabilitatea extra-academică” actualmente rămânând același, dacă nu chiar s-a mărit;

2. mai mulți teoreticieni de marcă au atașat funcției explicative valențe predictive, J.Gaddis indică asupra abordărilor behavioristă (M.Kaplan) și structuralistă (K.Waltz), care atribuie rolul determinant structurii sistemului internațional. Conform lui K.Waltz, sistemele se transformă în cazul când „un principiu ordonator este înlocuit de altul” [3], în sensul trecerii de la anarhie la ierarhie, urmărindu-se, potrivit unor critici

(R.Ashley), „raționalizarea politicii globale”. Însă mai ales în prima jumătate a anilor '90 se extinde și se diversifică numărul elaborărilor științifice fundamentate în baza „teoriei critice”, care presupun examinarea limitelor cunoașterii prin omologarea supozițiilor că „criticile negative reprezintă condiția unei comprehensiuni pozitive” prin refuzul „constructelor culturale arbitrare”, posibilitatea actualizării imposibilului și „a gândi altfel” [4]: din această perspectivă, încheierea războiului rece devine o problemă practic lipsită de relevanță și cu șanse reduse de a servi unele scopuri extra-academice, lăsând „lumea, potrivit lui C.Brown, așa cum este”;

3. transformarea structurală de sistem s-a produs pe cale pașnică, fapt care i-a luat prin surprindere pe cercetători, documentați că în aspect istoric „schimbările sistemice de caracter cantitativist s-au realizat în urma unor războaie globale” (1618-1648, sau 1939-1945). Astfel, în conformitate cu teoria „ciclurilor lungi” propusă de G.Modelski și P.Morgan, în centrul „sistemul politic global” se află „puterile mondiale”, care succedându-se una pe alta, îi determină caracterul și deci, „istoria sistemului poate fi abordată ca o succesiune de cicluri lungi” cu durata de 107 ani fiecare, iar „schimbul de lideri” se produce printr-un „război global” generat de „dinamica ciclului” [5]. În ordinea de idei relevantă, „secolul american” urmează să se încheie aproximativ în anul 2021 și întâmplător sau nu, dar Z.Brzezinski acreditează opinia argumentată prin cifre estimative că după 2020 poate să înceteze „hegemonia de tip nou” a SUA, numind perioada ce va urma „după ultima supraputere mondială” [6]. În plus, cercurile politice și academice occidentale au exprimat nu fără temei unele dubii cu privire la ireversibilitatea cursului politic inițiat de M.Gorbaciov, data fiind alternanța perioadelor de „încălzire” și de „răcire” în interior, dar care n-au coincis în mod obligatoriu cu stări calitative similare în exterior. Ultima supoziție denotă că deși în Uniunea Sovietică s-a declarat oficial fidelitate față de teoria marxistă, care atribuie rolul determinant al politicii interne în raport cu politica externă, relațiile internaționale fiind continuare a relațiilor din interiorul societății, totuși realitățile din condițiile războiului rece, „încălzirea” hrușciovistă-criza caraibilor, restrângerea reformelor interne la începutul anilor '70—destinderea pe arena mondială prin semnarea unui set de documente, inclusiv Actul Final de la Helsinki din 1 august 1975, vin să demonstreze adevărul și totodată justețea concepției lui H.Morgenthau privind autonomia relativă una față de alta a celor două sfere ale politicii, chiar dacă fondate pe aceeași bază—statul.

În același timp, nu putem trece cu vederea unele idei care au pronosticat trecerea de la structura bipolară la multipolaritate, realizată însă în condițiile existenței și ponderii majore în relațiile internaționale a Uniunii Sovietice, iar alte trăsături definitorii fiind extinderea numărului actorilor mondiali atât pe orizontală, prin includerea Chinei, cât și pe verticală, datorită ascensiunii societăților transnaționale semiautonome. Astfel, încă în jumătatea a doua a anilor '70 St.Hoffmann a intuit uimitor că „schimbările majore în ierarhia sistemului internațional vor rezulta mai degrabă din realizările sau din eșecurile interne decât din luptele interstatale, ... politica internațională devenind un fel de confruntare a sistemelor politice interne în acțiune” [7] și deci, status-quo-ul constituit în acel timp se afla în dezbatere, iar lumea se transforma în „multiierarhică”.

Este de remarcat totuși că rezultatele investigațiilor reliefate se dovedesc a fi doar parțial corecte din cauza că Uniunea Sovietică s-a autodizolvat, China încă n-a devenit o supraputere și numai societățile transnaționale s-au consolidat esențial pe arena mondială. Această concluzie poate fi confirmată prin metodologia de cercetare a lui P.Viotti și M.Kauppi, care prevede trei niveluri de analiză a sistemului internațional alcătuit dintr-un anumit număr de elemente, ca în rezultat să se extragă diferite tipuri de „imagini”: chiar

dacă se urmărește obținerea unei „imagini complete” prin includerea în balanță a tuturor elementelor, în realitate s-a creat o „imagine falsă” datorită lipsei unor componente.

Prin urmare, eșecul teoretic în pronosticarea și descrierea încheierii războiului rece în varianta în care s-a produs, are la bază un set de cauze complexe, cu precădere de caracter epistemologic și metodologic, care și-a găsit expresie în restrângerea cadrului de probleme investigate, soldate cu unele discrepanțe, cum ar fi cea dintre teorie și practică. Astfel, încă la mijlocul anilor '70, St.Hoffmann a indicat asupra decalajului în creștere dintre „afacerile mondiale” și „politica externă”, chiar dacă în alineatul următor afirmă că „ceea ce ofereau savanții venea în întâmpinarea dorințelor politicianilor” [8]. Este de precizat însă, că majoritatea absolută a elaborărilor, indiferent de apartenența lor la un curent sau altul, se axau pe studiile strategice și cercetarea conflictelor, cum ar fi metodologia lui Q.Wright, care presupune că al doilea nivel de analiză a conflictelor internaționale din cele trei este rezervat statului, în sensul degajării fundamentelor structurale și caracteristicilor conjuncturale favorabile politicilor externe belicoase și examinării proceselor complexe de adoptare a deciziilor centrate atât pe studiul crizelor, cât și pe ierarhia structurilor administrativ-birocratice. În plus, majoritatea științelor umaniste, potrivit lui J.Mayall, sufereau în plan epistemologic de antifundaționalism, în sensul lipsei unei baze factuale stabile sau unui adevăr pe care să se fundamenteze cunoașterea despre lume, iar „studiul relațiilor internaționale se găsea într-o distorsiune temporală, izolat de multe dintre curentele intelectuale din cauza pericolelor inerente: tensiunii nucleare” [9]. În ordinea de idei abordată considerăm că întotdeauna își va păstra relevanța științifică o constatare a lui F.H.Hinsley, conform căreia, „este puțin probabil că a existat vreodată o perioadă în care teoria și practica în domeniul relațiilor internaționale să nu fi fost divergente” [10], datorită persistenței aspirațiilor unor elaborări pur teoretice, alimentate și de scepticismul manifestat sub diferite forme de majoritatea comunității de cercetători științifici. În același sens J.Mayall susține că în general „este la modă să fii sceptic în privința semnificației noului mileniu”. Deși trece în revistă unele eventuale scenarii ale evoluției relațiilor internaționale pe termen scurt și mediu, Iu.Kașlev nu ezită să atenționeze că „este foarte dificil de a face pronosticuri în domeniul dezvoltării mondiale” [11], dat fiind că la începutul secolului XX oamenii politici practic n-au prezis nici un eveniment major ce a avut loc—două războaie mondiale, constituirea socialismului sau dezintegrarea imperiilor coloniale.

În altă ordine de idei, P. de Senarclens este unul dintre puținii cercetători care a căutat să justifice eșecul teoretic de a nu prevedea transformările care s-au produs în anul 1989, subliniind că sarcina politologilor nu este de a prezice desfășurarea cursului istoriei și deci, teoriile lor sunt inoperante în acest sens. Totuși, ei au elaborat cadre conceptuale menite să contribuie la înțelegerea trăsăturilor principale ale relațiilor internaționale și au definit variabile de care trebuie de ținut cont pentru a concepe procesele și fenomenele ce formează configurațiile raporturilor guvernamentale, „inclusiv structurile care influențează politicile externe ale statelor” [12]. În opinia noastră, apologetica manifestată de analistul francez este degajată din postulatele școlii sociologice franceze a relațiilor internaționale, fundamentate pe definirea comportamentului actorilor statali în baza unor cadre conceptuale de investigație, adică pe epistemologie și acțiune.

Unele evenimente de amploare foarte mare, precum dezintegrarea „lagărului socialist” și implozia Uniunii Sovietice, însoțite de altele, aleatorii sau colaterale și vizând schimbările în „lumea a treia”, au marcat încheierea conflictului global multiaspectual pe axa Vest-Est, influențând asupra desfășurării cursului istoriei contemporane și a fluxului general al vieții politice mondiale. Este de remarcat însă, că

aceste „evenimente dramatice din istoria umanității”, care s-au desfășurat sub incidența multiplelor aspecte și forme de schimbare, sânt interpretate diferit, începând cu estimări marcate de o vădită nuanță optimist-euforică (F.Fukuyama), de caracter triumfător (H.Kissinger) sau de o înaltă încărcătură transformatoare (I.Rammonet) și încheind cu tratări care nu le conferă o importanță cardinală, ci una secundară (A. și H.Toffler). Totuși, predominantă este opinia că sfârșitul războiului rece și dezintegrarea Uniunii Sovietice reprezintă punctul de plecare pentru elaborările științifice care abordează relațiile internaționale din ultimul deceniu al secolului XX și începutul secolului XXI din cauza impactului lor deosebit asupra vieții internaționale condiționat de faptul că schema tradițională edificată pe echilibrul de puteri și interesele supraputerilor a dispărut de pe arena mondială, iar problemele ce vizează structura în formare a sistemului internațional și configurația raporturilor dintre principalele centre de forță continuă să rămână obiect al discuțiilor științifice. În condițiile războiului rece stabilitatea și echilibrul relativ au fost asigurate, în termenul utilizat de A.Toffler, de „remiza nucleară SUA-URSS” [13], consecințele unei ciocniri directe dintre supraputerii fiind „distrugerea reciprocă asigurată”. În plus, fiecare țară a fost mai mult sau mai puțin conștientă de locul pe care l-a ocupat în sistemul global, iar războaiele ce s-au desfășurat în țările din „lumea a treia” nu s-au extins pe teritoriul supraputerilor, dar care periodic le alimentau, și au avut efecte secundare pentru a putea contribui la schimbarea structurii sistemului internațional în ansamblu, chiar dacă au exercitat un anumit impact.

I.Wallerstein din contra, abordând conținutul războiului rece în baza concepției „lume-sistem” și imprimându-i alte valențe decât cele fundamentate pe polaritate, exprimă supoziția că SUA conștient s-au angajat la Yalta în partajarea lumii în două sfere de influență din cauza că n-au dispus de resursele necesare și n-au manifestat dorința de a exercita controlul global asupra tuturor. Pentru a menține disciplina în cadrul blocului său, americanii au avut nevoie de imaginea inamicului străin și au inițiat un joc grandios, numit „războiul rece”, iar în calitate de partener s-a plasat Uniunea Sovietică, ea însăși urmărind obiectul întăririi controlului său asupra sateliților. În timpul războiului rece nu s-a constituit o structură bipolară a sistemului internațional, deoarece potențialul economic al URSS niciodată n-a fost echivalent celui american, însă ambele părți au obținut beneficii pe contul conflictului, inclusiv prin extinderea zonelor de influență. Jocul a durat atât timp cât combatanții au manifestat interes și atunci când SUA au pierdut poziția de lider economic incontestabil în cadrul nucleului sistemului și posibilitățile de a ține sub control efectiv aliații săi, iar Uniunea Sovietică a epuizat resursele din cauza ineficienței economiei sale, antrenate în cursa înarmărilor și susținerea partenerilor, părțile de comun acord au încheiat războiului rece.

Chiar dacă în accepția lui I.Rammonet cauzele prăbușirii Uniunii Sovietice rămân enigmatice [14], totuși ideile de tipul celor expuse de I.Wallertein cu privire la rolul predominant al cauzelor de proveniență economică în dezintegrarea ei se dovedesc a fi de o prestanță științifică înaltă, dat fiind că economia planificată de caracter preeminent extensiv n-a rezistat competiției cu cea de piață, iar una dintre cele două componente de bază a restructurării inițiate de M.Gorbaciov a fost „accelerarea” dezvoltării social-economice, urmărindu-se relansarea economiei, însă această noțiune este abandonată în anul 1988. Totodată, aspectele de nuanță politico-ideologică, în special tentativele eșuate de reconfigurare a puterilor în stat și succesele mișcărilor democratice de renaștere națională, de altfel intens mediatizate, au putut fi sesizate cu mult mai ușor, mai ales pe fondul degradării social-economice și s-au regăsit în cealaltă componentă a restructurării-„publicitatea”. Aceste aspecte au „admis”, în ultimă instanță, radicalizarea mesajului

opoziției anticomuniste în țările „democrației populare” și căderea zidului de la Berlin ca expresie materială a războiului rece.

J.F.Soulet deosebește patru „simptome clar perceptibile ale dezintegrării imperiului comunist de apus”: degradarea situației socio-economice; presiunile societății civile; incapacitatea regimurilor de a se autoreforma și rezistența țărilor-satelit la integrare [15]. Este de subliniat că în baza acestor „simptome” de asemenea pot fi descrise schimbările de regim din țările Europene Centrale și de Sud-Est [16], cu excepția aplicării ultimului, impunându-se în acest caz precizările că statele-satelit se aflau sub incidența doctrinei Brejnev, iar tentativele Uniunii Sovietice de deideologizare a politicii externe și reclădirea pe alt principiu decât cel al internaționalismului proletar, n-au condus decât spre autodizolvarea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc și Organizației Tratatului de la Varșovia în anii 1990-1991. Într-o altă ordine de idei, deși A.șiH.Toffler au anunțat „remiza nucleară”, totuși lansarea mai degrabă propagandistic-manipulativă decât tehnologică de către administrația R.Reagan a „inițiativei strategice de apărare” a bulversat conducerea sovietică, alimentându-i complexul inferiorității tehnico-științifice și solicitându-i resurse financiare suplimentare, în condițiile scăderii progresive a prețurilor la agenții energiei pe piața mondială.

Prin urmare, implozia Uniunii Sovietice a fost cauzată de mai mulți factori, iar explicarea și înțelegerea complexității proceselor care s-au produs continuă să rămână obiect al dezbaterilor academice. Considerăm că una dintre cele mai pertinente investigații ale dezintegrării Uniunii Sovietice ar putea fi realizată prin aplicarea metodologiei marxiste ce atribuie bazei economice rolul determinant în raport cu suprastructura politică, dar cu derogarea că la un anumit moment politica se plasează pe prim plan devenind hotărâtoare: a fost nevoie de voință politică pentru a declanșa procesele de identificare a resurselor noi de dezvoltare economică, dar însoțită de o democratizare limitată și controlată, ca în ultima instanță aceste tentative să se soldeze cu dispariția însuși a sistemului și inițierea unor importante replieri de diferite niveluri și caractere, inclusiv sfârșitul războiului rece.

F.Fukuyama este unul dintre analiștii care au remarcat „sfârșitul istoriei”, expresie devenită ulterior sinonimă cu „perioada postrăzboi rece”, încă în condițiile desfășurării conflictului dintre cele două supraputeri, în vara anului 1989. Ceva mai târziu, totalizând rezultatele conflagrației dintre cele două supraputeri, F.Fukuyama, potrivit lui M.Griffiths, „până atunci aproape necunoscut în domeniul relațiilor internaționale, a devenit o celebritate intelectuală” [17], iar conform lui N.Gardels, „ideea despre „sfârșitul istoriei” și ideea lui S.Huntingtin despre „ciocnirea civilizațiilor” au devenit cele mai celebre teze ale perioade de după războiul rece” [18]. Fiind fundamentată pe unele concepte ale lui Platon, G.Hegel și A.Kojeve, filosofia politică a lui F.Fukuyama se rezumă la următoarele: „sfârșitul istoriei” presupune că la finele secolului XX principiile prime care se află la baza organizării politice și sociale incluzând combinația democrația liberală și economiei libere de piață s-a dovedit superioară oricărei alternative, sursa superiorității fiind capacitatea de a satisface necesitățile primare ale naturii umane exprimate prin două tipuri de dorințe fundamentale - de bunuri materiale și bogăție, precum și de recunoaștere a valorii noastre ca ființe umane de către cei din jur. Această idee a fost reconfirmată de F.Fukuyama într-o discuție academică întreținută cu N.Gardels, el exprimând convingerea că „nu există nici o alternativă istorică la structura de piață și la statul liberal democratic”, aceste tipuri instituționale sunt cele mai bune pe care le-a inventat omenirea până acum. „Am ajuns la sfârșitul istoriei în sens că ne-am epuizat alternativele istorice”, subliniază cercetătorul american.

Totodată, în ciuda victoriei reputeate asupra rivalilor săi, „sfârșitul istoriei” nu reprezintă expres triumful deplin al modelului democrației liberale, cauzele, în opinia noastră, fiind de caracter conceptual-filosofic și politico-militar:

1. în cazul dacă „dorința” sau „curajul” marilor personalități, în termenii lui F.Fukuyama, care schimbă istoria sunt subordonate pasiunii pentru egalitate, adică există prea multă egalitate și nu sânt prezente cauze mărețe pentru care să lupte, oamenii pot să se revolte împotriva sistemului ce le-a adus pace și securitate, iar democrația liberală riscă să se atrofieze în condițiile absenței căilor pentru exprimarea celeilalte pasiuni - superiorității;

2. „sfârșitul istoriei” nu se asociază cu „începutul stării neconflictuale”, după cum interpretează forțat și greșit S.Lanțov și V.Acikasov, conflictele și războaiele ca atare nu dispar, însă omogenizarea ideilor și valorilor între marile puteri asigură pacea între ele: anume relațiile dintre statele mari contează în perspectiva pe termen lung a istoriei;

3. pacea interstatală se află în interconexiune cu adeziunea lor către normele democratice liberale în politica internă, însă mai puțin de o treime din țări au ajuns la acest statut, în anul 1990, potrivit calculelor analistului american, fiind doar 62 de democrații de acest tip [19]. Considerăm că în ultimele două decenii numărul democrațiilor a crescut, mai ales pe contul fostului spațiu socialist, depășind cifra de o treime din numărul total de state, iar I.Rammonet remarcă pe bună dreptate că în cea mai mare parte a regiunilor „modelul democratic a câștigat adepți”[20].

Totuși, F.Fukuyama admite nu fără temei că realizările democrației liberale sânt fragile și caută la sfârșitul secolului XX să identifice modele noi de recroire a „hărții imagine a lumii” în baza „distribuirii capitalului social” determinată de „stimularea interculturală” de a genera „noi forme de asociere voluntară”. S.Huntington, de altfel înalt apreciat de F.Fukuyama pentru că „a pătruns cu adevărat esența lucrurilor prin ideea de „ciocnire a civilizațiilor”, întrucât ea scoate în evidență importanța externă a culturii ca factor determinant în relațiile sociale internaționale ale viitorului”[21], este cu mult mai tranșat și nu împărtășește sentimente de euforie de pe urma încheierii războiului rece, susținând că „acest moment a generat iluzia armoniei, dar care s-a dovedit a fi imediat o iluzie: schimbarea a fost inevitabilă, însă lumea n-a devenit în mod necesar mai calmă” [22]. N.Gardels consideră că „dezghețarea războiului rece a adus cu sine o lume asimetrică”, iar I.Rammonet o cataloghează ca fiind „mai complexă și mai periculoasă” decât înalte. I.Wallerstein este de părere că încheierea războiului rece a condus spre acutizarea conflictelor vechi și apariția altor noi, având la bază factori economici, dintre care amenințarea principală va veni din partea migrației în masă de la periferiile spre centrul lume-sistemului, conflictele și crizele fiind inevitabile atât timp cât va exista „lumea-economică” capitalistă unificatoare a sistemului.

Prin urmare, ideile de tipul celor expuse de F.Fukuyama, I.Rammonet ș.a. cu privire la conținutul preconizat al perioadei postrăzboi rece sânt marcate de o vădită nuanță calitativistă, în sensul că o stare calitativă a sistemului relațiilor internaționale a fost înlocuită cu alta, iar incursiunile futurologice sânt mai degrabă rezultate ale unor complexe de predicție și speculații academice edificate pe scheme experimental-raționaliste. P. de Senarclens, dar nu numai el, din contra, nu s-a hazardat în pronosticuri incitante, subliniind că la începutul perioadei postrăzboi rece este dificil de a anticipa consecințele transformărilor cardinale în curs de desfășurare din cauza că nu s-a modificat esența politicii internaționale, ea rămânând de natură anarhică, deoarece continuă să existe ierarhii de putere și raporturi de hegemonie [23]. A. și H. Toffler de

asemenea identifică un eventual conflict global provenit din tipul de economie, dar atribuie sfârșitului războiului rece un rol secundar, chiar dacă nu neagă faptul că „majoritatea tentativelor de a cartografia sistemul global” încep cu încheierea conflictului dintre cele două supraputeri, „de parcă acesta ar fi principala forță care îl schimbă”. Înaintând ipoteza „divizării imanente a lumii între civilizații diferite, distincte și în potențială ciocnitate”, în sensul că „valurile” conflictelor nu se produs nici între Vest și Est sau Nord și Sud, nici între diferite grupări religioase sau etnice, ci între civilizațiile agrară, tradițional-industrială și postindustrială, ei susțin că sistemul global ar fi fost cuprins actualmente cu necesitate de perturbări revoluționare din cauza că trisecționarea stabilește contextul în care se vor desfășura majoritatea conflagrațiilor și „a arunca vina tuturor frământărilor pe sfârșitul războiului rece este un substituit al gândirii” [24].

Totuși Gh.Glaser a remarcat pe bună dreptate că după încheierea războiului rece predominante au fost stările de spirit optimiste, chiar și în mediul realiștilor, care tradițional sunt pesimiști, frecvent fiind exprimate supozițiile că „sfârșitul istoriei” se soldează cu instituirea „păcii eterne”, deoarece din această perspectivă promițătoare marile puteri nu se mai privesc ca potențiali rivali militari, ci ca membri ai comunității internaționale și vor avea parte de mai multă prosperitate și pace. Ținem să precizăm însă că aceste supoziții sunt caracteristice cu precădere pentru spațiul occidental, dar nu în totalitate. Astfel, realistul ofensiv J.Mearsheimer nu împărtășește ideile cu privire la demodarea războaielor mari, idei promovate, spre exemplu, de J.Muller sau M.Mandelbaum, și la fel ca neomarxistul I.Wallerstein indică asupra rolului determinant al structurii sistemului internațional, dar din perspectiva fricii marilor puteri unele față de altele, dat fiind că „politica internațională rămâne o afacere nemiloasă și periculoasă”: scopul dominant al fiecărui stat este maximizarea proporției sale din cadrul bogăției mondiale pe contul altor competitori, iar marile puteri mai urmăresc fiecare în parte instaurarea hegemoniei globale, manifestând intenții revizioniste și angajându-se într-o confruntare eternă. El a definit trei trăsături ale sistemului internațional care alimentează frica reciprocă a statelor: lipsa unei autorități centrale suprastatale care să le protejeze unele de altele; ele nu întotdeauna dispun de capacitate militară ofensivă; ele nu pot fi niciodată sigure de intențiile altor actori statali [25].

Mai mulți cercetători din Rusia de asemenea au manifestat diferite doze de pesimism față de caracterul relațiilor internaționale constituite după încheierea războiului rece, dar luând ca bază dispariția Uniunii Sovietice și dominația Occidentului în frunte cu SUA și insistând nu fără temei că lumea n-a devenit mai democrată. A.Bogaturov susține că relațiile internaționale constituite imediat după dispariția Uniunii Sovietice au intrat în perioada destabilizării „difuze”, ele reflectă criza profundă a reglementării de sistem care n-a fost cunoscută din timpul celui de al Doilea Război Mondial, fiind oportună conjugarea eforturilor „în interesele reformării managementului internațional” [26], iar E.Pozdneakov exprimă opinia că au început procesele de dezintegrare și a crescut probabilitatea reîmpărțirii teritoriale a lumii și resurselor ei strategice, considerând neîntemeiat, dar numai în parte, că în viitorul imediat nu se vor produce nici integrarea vesteuropeană și nici în spațiul esteuropean [27]. În aceeași ordine de idei, N.Kosolapov numește noul tip de sistem internațional „postsovietic”, atribuind semnificație decisivă imploziei Uniunii Sovietice și îl etichetează ca fiind de caracter autoritar-oligarhic din cauza consolidării rolurilor SUA, NATO, Grupului-7 sau „oricare altui directorat de țări” [28] pe arena mondială.

A.Voskresenski din contra, prin teoria „echilibrului multifactorial” subliniază că sistemul internațional format din state naționale se află în condiție de „echilibru neordonat” în sensul că este lipsă „guvernul mondial”, care ar putea să asigure instituirea ordinii

universale, ar deține puterea politică supremă și ar dispune de prerogative corespunzătoare: ca regulă, statele mențin echilibrul în relațiile reciproce, iar „interesele general-umane” sunt în măsură să asigure interacțiunea și cooperarea dintre „subiectele comunității mondiale” [29]. De fapt, A.Voskresenski prin tentativa de a repune în circuit această categorie intens promovată în perioada lui M.Gorbaciov, nu este unicul cercetător din mediul analitic rusesc care a urmărit să identifice o bază ideatică a ordinii mondiale postrăzboi rece, cu atât mai mult că se dorește o alternativă la „ideile antiamericane abstracte despre răspândirea democrației în lume”[30]. A.Bogaturov vine cu ideea „comunității normelor general-umane de comportament internațional” care „trebuie adoptate și respectate de către toți actorii comunității mondiale”[31] din cauza că dezvoltarea bipolarității n-a condus în esență spre „democratizarea ordinii internaționale”, relațiile între țări și între popoare rămânând ierarhizate, deși „mult s-a modificat stilistica interacțiunilor dintre state” în sensul că marile puteri au încetat să se amenințe brutal, „compromisul” și „consensul” devenind „termenii-cheie în lexiconul diplomatic al secolului XX”, chiar dacă nu s-au transformat în simboluri ale armonizării intereselor statelor. În opinia sa, bazându-se pe supremația în cadrul economiei mondiale și pe decalajul față de concurenți în sfera noilor tehnologii și în potențialul militar, SUA în același timp și-au consolidat poziția de lider global, determinând conținutul ordinii internaționale contemporane, dar alimentând totodată predispoziții antiamericane în lume, chiar dacă „relațiile de cooperare cu SUA sunt avantajoase multor țări”: fiind „ultima suprapunere în sensul tradițional-realist al termenului”, adică puternică economic și politico-militar, dar în același timp „în mod imperial” neomogenă în interior, SUA se confruntă cu „limitarea posibilităților”[32] și deja au inițiat modificarea unor strategii globale, precum „integrarea economică” sau „consensul impus” în condițiile fortificării tendințelor pluralismului de opinii și poziții.

În aceeași ordine de idei a „posibilităților limitate” se pronunță și A.Schlesinger, citat de I.Rămmonet, care a afirmat după victoria în războiul din Golf din 1991 că situația SUA este ciudată din cauza că fiind o supraputere militară, se află în incapacitatea să-și asume costul propriilor războaie și să guverneze lumea. În schimb, contrar opiniei lui P.Kennedy, care a pronosticat greșit la mijlocul anilor ’80 declinul SUA, H.Kissinger anunță victoria lor în războiul rece, realitate contestată nefondat de A.Utkin, dar nu numai de el.

În opinia noastră, aplicând în aspect metodologic unul dintre cele mai relevante instrumentării de investigație a conflictelor internaționale asupra totalizării războiului rece, teoria jocurilor, care presupune că un conflict este un joc egal cu suma zero, obținem următoarele rezultate: cât o parte a câștigat, atât alta a pierdut și în consecință, SUA au reperțat victorie, iar aliații ei s-au consolidat, pe când URSS și blocul ei s-au autodizolvat. Totodată subliniem că în cercetarea proceselor de finalizare a războiului rece nu este lipsită de relevanță, dar numai în parte ideea lui J.Burton despre caracterul subiectiv al conflictelor, care admite posibilitatea obținerii rezultatelor pozitive pentru ambele părți în condițiile „schimbării valorilor semantice” astfel încât să le permită să coopereze – liderii celor două suprapuneri au realizat importante replieri conceptuale pentru detensionarea relațiilor bilaterale, însă ulterior evenimentele au luat altă turnură și s-au încheiat cu dispariția unui competitor, pe când prezența celuiilalt rămâne cu adevărat globală.

Așadar, războiul rece s-a încheiat cu victoria SUA, fapt care n-a presupus însă expres instaurarea democrației și economiei de piață pe întreaga arenă mondială, chiar și din simplul motiv că învingătorii nu-și pot aroga prerogativele de guvernare mondială, iar relațiile internaționale se dovedesc a fi cu mult mai eterogene și mai complexe decât raporturile din interiorul statelor și societăților.

Fără îndoială, sânt îndreptățite supozițiile de tipul celor expuse de N.Gardels, că după încheierea războiului rece „prezența americană este cu adevărat globală” sau de W. von Angelsdorf, că „există o putere atât de bine organizată, subtilă, sincronizată și implicată în tot, încât nu trebuie să vorbești împotriva ei decât în gând” [33]. O.Paz numește SUA „republică a viitorului”, iar R.Kapuscinski – „societate a viitorului”, care nu are probleme cu propria istorie, spre deosebire de „societățile istorice”, cum ar fi cea islamică, pentru care totul s-a hotărât în trecut și viitorul nu îi provoacă astfel de pasiuni ca istoria, la baza supremației americane aflându-se dezvoltarea profundă a sferei informațional-tehnologice. În același context al analizei „afirmării hegemoniei americane”, P.de Senarclens a constatat că niciodată în istoria modernă și contemporană o națiune n-a dispus de o asemenea forță militară și o asemenea preponderență incontestabilă pe scena internațională, însă din cauza că „economia și societatea americană manifestă semne de slăbiciune și ponderea atributelor militare în calitate de factori determinanți ai evoluției relațiilor internaționale tinde să descrească, SUA ar putea să devină într-un viitor mediu un colos cu picioare de argilă” [34]. După ocuparea Irakului în anul 2003, A.Bales a remarcat faptul că SUA posedă „un potențial militar-politic unical și o libertate unicală”, deoarece au putut ocupa „rapid și cu pierderi mici” o țară mare și îndepărtată, fără ca vecinii să opună rezistență sau să exprime pretenții serioase, iar presupusa coaliție antiamericană nu s-a dovedit a fi în stare nici să modifice și nici măcar să amâne realizarea planurilor americane. Însă există date, subliniază el nu fără temei, că potențialul SUA nu este nelimitat din cauza că militarii americani au dat dovadă de incompetență în instituirea și menținerea păcii, iar metodele de management postconflict și de restabilire a Irakului s-au dovedit a fi „inconsecvente și confuze” [35]. Este de remarcat în acest context că deja la mijlocul anilor '90, urmărind să definească trăsăturile esențiale ale ordinii mondiale noi, H.Kissinger a sesizat, pe bună dreptate, că SUA nu pot nici să se izoleze de lume, nici s-o domine sau unilateral să dicteze activitatea internațională globală, devenind „prima printre egali” și vor avea nevoie de parteneri pentru a menține echilibrul în diferite regiuni ale planetei [36]. El identifică similitudini cu politica europeană din secolul al XIX-lea, în care interesele naționale tradiționale și echilibrul de puteri în schimbare au determinat configurația diplomației, alianțelor și zonelor de influență.

Ascensiunea americană este un produs al secolului XX: după Primul Război Mondial SUA și-au anunțat o prezență multiaspectuală pe arena mondială, militând pentru edificarea ordinii internaționale fondată pe răspândirea democrației, libertatea comerțului și dreptul internațional, însă peste un interval scurt de timp au revenit la izolaționalism. În urma celui de al Doilea Război Mondial s-au angajat decisiv în afacerile globale, devenind una dintre supraputeri, au fost în măsură să-și formuleze interese vitale pe scară planetară și cel mai important este că s-au dovedit a fi în stare să le realizeze, asumându-și logica confruntării pentru reținerea comunismului și poziția de lider în competiția multidimensională cu celălalt sistem. În rezultatul sfârșitului războiului rece SUA au rămas unica țară cu statut de supraputere și în mod normal nu puteau să rateze șansa de a răspândi sau chiar impune la nivel global valorile, concepțiile despre lume și soluțiile sale. Nu este întâmplător că R.Kaplan numește globalizarea „răspândire a practicilor comerciale americane, adoptate de fiecare cultură în dependență de propriile necesități”[37], iar J.Nye identifică o hegemonie americană soft.

Așadar, realitățile survenite în urma încheierii războiului rece au impus oameni politici și cercetătorii științifici să se antreneze în activități de identificare și definire a conținutului ordinii mondiale noi, luând ca bază replierile geostrategice care se produc și implicit, transformările structurale de sistem.

Note:

1. Gaddis, John. International relations theory and the end of the Cold War // *International Security*, 1992, nr.17, p.53.
2. Badie, B., Smauts, M.-C. Le retournement du monde. Sociologie de la scène internationale. - Paris, PUF, 1992, p.146.
3. Waltz, Kenneth. Teoria politicii internaționale. - București, Ed. Polirom, 2006, p.145.
4. Ashley, R., Walker, R. Speaking the language of exile: dissidence in international studies// *International Studies Quarterly* (special issue). 1990, nr.34, p.262-264.
5. Мурадян, А. Самая благородная наука. - Москва, Изд. Международные отношения, 1990, p.105.
6. Бжезински, Збигнев. Великая шахматная доска. - Москва, Изд. Международные отношения, 2003, p.230, 248-254.
7. Hoffmann, Stanley. Ianus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii internaționale. Chișinău, Ed. Știința, 1999, p.272.
8. Hoffmann, Stanley. Op.cit., p.7-8.
9. Mayall, James. Politica mondială. Evoluția și limitele ei. - Filipeștii de Târg, Ed.ANTET, 2000, p.7.
10. Hinsley, F. H. Suveranitate. - Chișinău, Ed.Știința, 1998, p.157.
11. Кашлев, Юрий. Международные отношения в зеркале информационной революции// *Международная Жизнь*. 2003, nr.1, p.124.
12. Senarclens de, Pierre. La politique internationale. - Paris, Ed. Armand Colin, 1992, p.168.
13. Toffler, Alvin și Heidi. Război și antirăzboi. Supraviețuirea în zorii secolului XXI. - Filipeștii de Târg, Ed.ANTET, 1995, p.16.
14. Rammonet, Ignacio. Geopolitica haosului. - București, Ed.Doina, 1998, p.16.
15. Soulet, Jean-Francois. Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre. - Iași, Ed.Polirom, 1998, p.287.
16. Vezi: Juc, Victor. Josanu, Yuri. Rusandu, Ion. Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est. - Chișinău, Tipogr. AȘM., 2008, p.59-193.
17. Griffiths, Martin. Relații internaționale: școli, curente, gânditori. - București, Ed.ZIUA, 2003, p.124.
18. Gardels, Nathan. Schimbarea ordinii globale. - Filipeștii de Târg, Ed.ANTET. p.188.
19. Griffiths, Martin. Op.cit., p.127.
20. Rammonet, Ignacio. Op.cit., p.26, 109.
21. Gardels, Nathan. Op.cit., p.188.
22. Huntington, Samuel. Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. - Filipeștii de Târg, Ed.ANTET, 1997, p.42.
23. Senarclens de, Pierre. Op.cit., p.168-169.
24. Toffler, Alvin și Heidi. Op.cit., p.234.
25. Mearsheimer, John. Tragedia politicii de forță. Realismul ofensiv și lupta pentru putere. - Filipeștii de Târg, Ed.ANTET, 2003, p.7-8.
26. Богатуров, А. Кризис миросистемного регулирования // *Международная Жизнь*. 1993, nr.7, p.40.
27. Поздняков, Э. Геополитический коллапс в России // *Международная Жизнь*. 1992. nr.8-9, p.8-9.
28. Косолапов, Н. Контуры нового миропорядка // *Постиндустриальный мир: центр, периферия, Россия. Сб.1. Общие проблемы постиндустриальной эпохи*. Москва, 1999, p.214-216.
29. Воскресенский, А. Многофакторное равновесие в международных отношениях // *Свободная Мысль*. 2000, nr.4, p.7-24.

30. Шаклеина, Т. Реалистическая школа: дебаты о мировом порядке и внешнеполитической стратегии современной России // Вестник Московского Университета. Серия 18 Социология и Политология. 2004, nr.2, p.61.
31. Богатуров, А. Синдром поглощения в международной политике // Pro et Contra. 1999. Осень. Т.4, nr.4, p.28-32.
32. Богатуров, А. Иракский кризис и стратегия «навязанного консенсуса» // Международная Жизнь. 2003, nr.3, p.31-32, 36.
33. Angelsdorf von, Wilhelm. Imperialismul noii ordini mondiale. Samizdat, p.9.
34. Senarclens de, Pierre. Op.cit., p.168.
35. Бейлс, Алисон. Государство, которое считает, что главное – это сила, делает ошибку // Международная Жизнь. 2004, nr.6, p.38.
36. Киссинджер, Генри. Дипломатия. - Москва, Науч.-Изд. Центр Ладомир, 1997, p.11, 738.
37. Kaplan, Robert. Politici de război. - Iași, Ed.Polirom, 2002, p.135.

Надежда Тельнова,
доктор философских наук,
Волгоградский Государственный
Университет, Российская Федерация

Лилия Брага,
доктор философии, Институт
Европейской Интеграции
и Политических Наук АНМ

КРИЗИС ЦЕННОСТЕЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И СТРАТЕГИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

This article deals with the problem on the values crises into globalization. In that context, the authors try to statement that towards political sphere it could be the most efficient measures to prevent humanitarian catastrophe. Also that humanities manifestation in the political relationship it's a main stream to the sustainable development.

Характер и динамика изменений, происходящих в настоящее время в мире, все очевиднее свидетельствует о переломном характере современной эпохи. Вопрос о том, что человеческая цивилизация находится в некоем “остром состоянии”, переживает “переломный момент”, когда “старые социальные формы бытия человека теряют свое бывшее историческое оправдание, а привычные пути жизнедеятельности целых поколений обесмысливаются” [1, 13] настойчиво обсуждается в научных кругах, уже начиная со второй половины XX века. Однако интерес к указанной проблематике в настоящее время не только не иссякает, но и, напротив, усиливается, будучи продиктованным настоятельной необходимостью поиска выхода из создавшегося положения, угрожающего “однажды “взорвать” цивилизацию изнутри и привести к гибели” [2, 42].

Результатом научного осмысления переломного состояния современной эпохи стало формирование концепции кризиса мировой цивилизации. На сегодняшний день существует несколько трактовок кризиса цивилизации, однако, пожалуй, наиболее распространенной является та из них, которая сводит его к крушению евро-американской (или западной) индустриальной модели политического, социально-экономического и научного развития, увязывая возникновение указанного феномена с обострением глобальных проблем, с усилением процессов глобализации во всех областях человеческой деятельности.

Несмотря на то, что тенденция к глобализации, под которой понимают всестороннее сближение и интеграцию всех стран мира в технологической, информационно-культурной, экономической и политической сферах, наиболее радикально проявила себя лишь в 1990-е годы, весь XX век, и, в особенности его вторая половина, прошел под знаком общего роста масштабов человеческих преобразований, которые, приобретя всеобщий характер, стали событиями в жизни всего человечества. Захватив всю совокупность общественных отношений, затронув сферу национально-государственных связей, тенденция к глобализации, выраженная в расширении и увеличении протяженности, интенсивности и разнообразия экономических, политических, финансовых, культурных и других связей, привела к сближению стран и регионов, материально-экономических систем, к перестройке всей системы мировых общественных отношений. Современное человечество, как на это указывают многие исследователи, живет все больше не в “пространстве мест”, а в “пространстве потоков”, мир сжимается, становясь все более единым, контакты между странами, народами и нациями крепнут, растет взаимопроникновение и взаимовлияние.

Однако тенденция к глобализации, свойственная современной эпохе, придает всеобщий характер не только достижениям человечества, но и его изъянам, порокам, конфликтам. Иначе говоря, глобализация проявляется не только в том, что эти достижения становятся достоянием всего мирового сообщества и человечество на базе развившихся отношений становится единым социальным целым, но и в том, что возникающие разного рода противоречия и конфликты превращаются в “ключевые затруднения” всего человечества, получившие в свое время название “глобальных проблем”.

Современная наука относит к разряду глобальных проблем такие, которые:

- - в той или иной мере затрагивают жизненные интересы всего человечества, всех государств и народов, каждого отдельного жителя нашей планеты;
- - выступают в качестве объективного фактора развития современной цивилизации, т.е., несмотря на специфические проявления в рамках отдельных стран и регионов, имеют, в конечном счете, всемирный характер;
- - приобретают чрезвычайно острый характер и угрожают не только позитивному развитию человечества, но и гибелью цивилизации, если не будут найдены конструктивные пути их преодоления;
- - требуют для своего разрешения коллективных усилий всех государств и народов, всего мирового сообщества;
- - характеризуются планетарными масштабами проявления, большой остротой, комплексностью и взаимозависимостью, динамизмом.

Глобальные проблемы современности, превращая возникающие конфликты и противоречия в общемировые потрясения, создавая серьезные затруднения для достижения человечеством благоприятного будущего, угрожая самому его существованию, таким образом, так же, как и созидательная совокупная деятельность, создают объективные предпосылки для укрепления целостности современного мира. Однако это целостность особого рода, которая осознается человечеством через глобализацию угроз, потрясений, потерь, порождающих ощущение общности. Подобная целостность мира, рожденная общей угрозой и осознанием необходимости ей противостоять, по сути, является негативно-конфликтной целостностью, объединяющей человечество по принципу противостояния общим для всех затруднениям [3, 526].

Характерно, что именно негативно-конфликтный аспект целостности современного мира, прежде всего, способствовал осознанию его глобализирующей сути, переместив в центр внимания научных исследователей, государственных и политических деятелей, а также широкой общественности глобальные проблемы и поиск их решения. Поэтому неслучайно в настоящее время глобализация в целом ассоциируется, прежде всего, с кругом проблем, имеющих угрожающий, конфликтный характер.

Специалисты в области глобалистики среди глобальных проблем выделяют, как правило, три основные группы. Первую группу составляют проблемы, связанные со сферой международных отношений. Прежде всего - это проблема сохранения мира и предотвращения войн и международных конфликтов. Вторая группа включает проблемы, связанные с общественным развитием, затрагивающие в первую очередь самого человека как биосоциальное существо. Среди них борьба с голодом и недоеданием, борьба с негативными последствиями научно-

технического прогресса, решение насущных вопросов здравоохранения, образования, защита от “загрязнения” духовной среды, человечества и т.д. К третьей группе относятся проблемы, отражающие несбалансированность потребностей жизнедеятельности людей и возможностей окружающей среды. Это такие планетарные проблемы, как экологическая, климатическая, сырьевая, энергетическая, продовольственная и др.

Накопление глобальных проблем и вызовов современности (по некоторым данным таких проблем сегодня насчитывается более 10000) и их хроническая нерешаемость приводит современную цивилизацию к кризисному состоянию особого типа. А.И. Костин, в частности, показывает, что кризис мировой цивилизации носит одновременно и глобальный и парадигмальный характер [2, 42-44]. Глобальный, поскольку он охватывает всю планету, все основные стороны и сферы человеческой жизнедеятельности: экономику, политику, культуру, антропологические характеристики индивида и т.д., приводя к катастрофическим потрясениям. Начало третьего тысячелетия, ознаменовавшееся возрастанием количества локальных, региональных и международных катастроф в разных сферах (чрезвычайные природные ситуации, технологические аварии, социальные и политические катаклизмы), стало тому наглядным подтверждением. Причем, характерно, что современный кризис принимает в условиях глобализации ветвящийся характер, когда каждый выход из одного кризиса достигается за счет обострения другого.

Парадигмальный характер мирового кризиса проявляется в том, что человечество сегодня переживает кризис оснований, базовых ценностей всего мироустройства, затрагивает все существующие цивилизационные модели и в условиях глобализации демонстрирует недостаточность всех выработанных им ценностных и рациональных форм жизнеустройства. Иными словами, глобальные вызовы современности носят глубоко мировоззренческий характер, ставя под сомнение традиционные для техногенной цивилизации ценности.

Техногенной, как это принято в научной среде, называют тот особый тип цивилизации, который возник в европейском регионе в процессе исторической эволюции, чьей отличительной чертой стала невиданная для традиционных обществ способность к прогрессу [4, 139-144]. Эта цивилизация начала свое развитие еще на рубеже XVII - XVIII веков, в эпоху подготовки и развертывания первой промышленной революции и ранних буржуазных революций, закреплявших господство капиталистических отношений. Однако ее предпосылки закладывались развитием европейской культуры намного раньше. Как правило, к указанным предпосылкам, прежде всего, относят опыт демократии античного полиса и становление в его культуре спектра различных философских систем и первых образцов теоретической науки, а также сформировавшуюся в эпоху европейского средневековья христианскую традицию с ее представлениями о человеческой индивидуальности, концепцией морали и пониманием человеческого разума как созданного по образу и подобию божественного и поэтому способного к рациональному постижению смысла бытия.

Синтез этих двух традиций в эпоху Возрождения и стал одним из основных истоков становления ценностей техногенной цивилизации. Ее главной ценностью была признана ценность объективного и предметного знания, раскрывающего сущностные связи вещей, их природу и законы, в соответствии с которыми могут развиваться вещи, а также установка на постоянное приращение объективного

знания о мире, требование постоянной новизны как результата исследования. Результатом утверждения указанных ценностных установок в качестве определяющих стало формирование развитой науки, которая уже к XVIII веку завоевала себе право на формирование самостоятельной целостной картины человека и природы как результата объективного исследования. Тем самым наука приобрела мировоззренческие функции, а научная рациональность, возглавившая шкалу ценностей техногенной цивилизации, стала рассматриваться в качестве одной из важнейших ценностей человеческой жизнедеятельности.

Утверждение ценности науки и научной рациональности в шкале приоритетов техногенной цивилизации было связано с особым, характерным для эпохи Просвещения, пониманием природы человека и его познавательной деятельности. В частности, человек понимался в качестве силы, противостоящей природе, вторгающейся в ее процессы, преобразующей объекты природы в необходимые для себя предметные формы. Природа воспринималась в этой системе ценностей как своего рода неисчерпаемая кладовая, из которой можно брать любые материалы и средства, как поле приложения человеческой деятельности, которая должна обеспечить человеку господство над природой. Важнейшим условием такого господства были признаны объективные знания, которые должен получить человеческий разум. Поэтому разум, очищенный от предрассудков, объективно и непредвзято изучающий мир, стал рассматриваться в качестве наиболее достойного проявления человеческой природы, а науке - явно отдаваться приоритет среди всех других видов познавательной деятельности.

Мировоззренческие установки, формирование которых в целом завершилось в эпоху Просвещения, предопределили основную направленность развития техногенной цивилизации, вследствие чего ее характерной чертой стало быстрое изменение техники и технологий благодаря систематическому применению в производстве научных знаний. Это позволило техногенной цивилизации, благодаря ее огромной способности к прогрессу, достигнуть высокого уровня социальной динамики и решить множество важнейших проблем человеческого существования.

Таким образом, благодаря утвердившимся мировоззренческим установкам, отдававшим приоритет в шкале ценностей рациональному знанию и науке, объем и значение этого знания для развития общества непрерывно возрастали. Поэтому неслучайно наука по существу была признана одной из важнейших производительных сил общества, а весь XX век - веком торжества науки и разума.

Однако “торжество разума” с закономерностью стало проявляться не только, скажем, в завоевании компьютерами все новых сфер жизни, но и в мотивации поступков, действий людей. Более того, со временем рациональное знание стало играть в жизни общества некую гипертрофированную роль, ориентирующую людей главным образом на поиск “оптимальных решений” стоящих перед ними задач. В то же время иррациональное значение человеческого знания, касающееся той сферы, где господствуют чувства (сострадание, милосердие, любовь к ближнему, религиозное чувство, любовь к прекрасному, патриотизм и т.д.) стало все более оттесняться на второй план, как нечто несущественное или малозначительное для успешной деятельности человека. А ведь иррациональные аспекты восприятия мира играют не менее важную роль в человеческой жизнедеятельности, давая эмоционально-чувственную оценку происходящему, обеспечивая поступки нравственной мотивацией.

Мировоззренческие установки, сохранявшие в шкале своих фундаментальных ориентаций веру в ценность научно-технического прогресса и в ценность науки как основы управления социальными процессами, не ставились под сомнение практически до последней трети XX столетия. Иными словами, до тех пор, пока техногенная цивилизация не столкнулась с глобальными проблемами, порожденными ее предшествующим научно-техническим развитием. Эти проблемы, выявив всю опасность создавшегося кризисного положения, понимаемого как “переломный момент”, как “острое состояние”, прежде всего, обнажили его глубоко мировоззренческий характер.

В условиях все более обостряющегося мирового кризиса приходит осознание того, что та система ценностных установок, которая двигала вперед техногенную цивилизацию, сегодня перестала отвечать насущным интересам и потребностям человечества. В настоящее время суть этих интересов в первую очередь сводится к необходимости сохранения человечества как рода, в обеспечении условий его выживания. В этой связи, по убеждению многих современных экспертов, современное общество остро нуждается в пересмотре научной парадигмы неклассической науки, на основе которой человечество изобрело путь экстенсивного индустриального развития, прежде всего, за счет совершенствования технических потенциалов и расширения масштабов эксплуатации невозполнимых природных ресурсов [2, 42]. Поэтому сегодня вновь крайне актуальными становятся вопросы, связанные с мировоззрением современного человека, с его системой ценностей, с осмыслением его места во Вселенной, с его отношениями с другими людьми, с обществом, с природой Земли. Как справедливо в свое время отмечал Б.В. Раушенбах, от того, насколько нам удастся разобраться в этих проблемах, найти правильные пути их решения, зависит, без преувеличения, грядущее цивилизации в целом. И хотя человек с древнейших времен погружен в размышления по поводу этих вопросов, быстро меняющаяся жизнь и окружающий мир наполняют их все новым содержанием, побуждают нас все снова и снова к ним обращаться, искать ответы, соответствующие реалиям сегодняшнего, а может, и завтрашнего дня [5, 22-23].

Таким образом, можно с полной основательностью утверждать, что кризис мировой цивилизации – это, прежде всего, культурно-мировоззренческий по своему характеру кризис. В массовом сознании указанный феномен приобретает особенно болезненную форму, которая находит свое проявление в кардинальном пересмотре прежних ценностных ориентаций, идеалов, установок. Закономерным результатом подобного рода пересмотра ценностной шкалы на современном этапе становится духовно-мировоззренческая неразбериха. Отчетливо обнаруживается разочарование в культурных возможностях науки. Распространение получают антисциентистские установки (вплоть до технофобии, киберфобии), классическая и неклассическая рациональность, широкая образованность утрачивают доверие. Растет интерес к донаучным, квазинаучным и псевдонаучным представлениям. При явно предпочтительном отношении к религии, происходит углубление моральной деградации общества, когда сомнению и пересмотру подвергаются даже наиболее фундаментальные общечеловеческие ценности, такие как милосердие, сострадание, любовь, при этом сама мораль приобретает весьма условный, ситуативный характер. На этом фоне бурно развиваются всякого рода упаднические настроения, пронизанные ожиданиями катастроф и прочее. Неслучайно подобные общественные ситуации называют “временем исторических

разломов”, когда человечество как бы стоит между двумя эпохами и, соответственно, двумя культурами. Особенность этого периода заключается в том, что на какой-то срок между культурами образуются своеобразные “зазоры”, когда старая культура распадается, ее ценности осмеиваются, а новая культура с ее нарождающимися ценностями еще не сложилась, пока что проявляясь как могучая, но еще не обретшая рельефных, застывших очертаний тенденция [См.: 1, 27].

Опасность сложившейся проблемной ситуации, чаще всего определяемой как духовный кризис общества, заключается в том, что такого рода кризис выступает одним из наиболее мощных конфликтогенных, дестабилизирующих факторов. Для успешного выхода из этой ситуации мировое сообщество должно выработать и провести в жизнь новую целеустремленную и согласованную стратегию дальнейшего развития, с тем, чтобы кардинально изменить то состояние, в котором мировая цивилизация находится, обеспечив человечеству шанс на выживание.

Сегодня практически все научное сообщество убеждено, что такой глобальной стратегией выживания в XXI веке, способной нейтрализовать саморазрушающие импульсы цивилизации, должна стать стратегия устойчивого развития. “Устойчивое развитие,- как это, в частности, отмечает А.И. Костин,- должно составлять основополагающий элемент в глобальной стратегии изменений” [2, 48].

Несмотря на то, что идея устойчивого развития получила распространение в широких кругах политического и научного сообщества еще в конце 1980-х годов, ее плодотворность и актуальность в наши дни лишь возрастает [6]. Ценность указанной концепции заключается в том, что она предполагает общепланетарное участие в ее реализации; особое значение в ней придается системному рассмотрению и комплексному решению множества политических, экономических, социальных, демографических, научно-технических и других проблем; в ее рамках развивается критический взгляд на традиционные пути социального развития и выдвигается требование ценностной переориентации общества на основе принципов гуманизма и планетарного мышления. Последнее представляется особенно важным, поскольку решение актуальных проблем современности может быть найдено лишь совместными усилиями всех государств и народов, всех людей планеты. А такой подход требует выработки принципиально новой психологии и ценностных установок, понимания каждым человеком своей ответственности за судьбы жизни на Земле. Ведь, как свидетельствует мировая практика, борьба и конфликты между людьми всегда изначально зреют в умах и душах людей. Общественные преобразования становятся действительно необратимыми только тогда, когда они восприняты обществом и закреплены в системе ценностей, на которое это общество ориентируется. Поэтому сдвиги в мировоззрении населения служат значимым индикатором реальности общественной трансформации в целом [7, 51].

В науке принято считать, что изменения в духовной сфере общества, связанные с формированием новых ценностно-мировоззренческих ориентиров, протекают наиболее медленно. Вместе с тем, несмотря на сложность данного процесса, порой сопряженного с длительным “топтанием на месте” или даже частичным отступлением вспять, оказывать на него влияние, направляя в нужное для самосохранения человеческого сообщества русло, не только возможно, но и необходимо.

Одним из наиболее эффективных рычагов влияния на данные процессы в настоящее время является политика, поскольку именно она сегодня составляет

ядро и центр социального управления, определяющий основные направления и цели человеческой деятельности [8, 48]. Использование данного рычага для переориентации системы ценностных установок человеческого сообщества является тем более актуальным, что принцип устойчивого развития в настоящее время, не ограничиваясь лишь сферой экологии, в полной мере применим и к указанной области человеческой жизнедеятельности.

В политическом плане “кризис цивилизации” проявляется в форме кризиса политических институтов на разных уровнях и в целом в нарастании неуправляемой сложности сферы планетарной политики. Подобное положение дел в сфере политики, характеризующееся непредсказуемостью конечных результатов ее действия, может угрожать современной цивилизации катастрофическим исходом не в меньшей степени, чем экологический кризис. Поэтому неслучайно в научных и политических кругах, сегодня все чаще поднимается вопрос о необходимости гуманизации политических отношений как способа обеспечения стабильности и устойчивости общественного развития.

Так, в частности, в 2002 году на Всемирном саммите по устойчивому развитию, состоявшемся в Йоханнесбурге, главы государств и правительств, принимавшие в нем участие, единогласно приняли Политическую декларацию, в которой взяли на себя ответственность и обязательство строить гуманное, справедливое и внимательное к нуждам людей общество, признающее необходимость беречь человеческое достоинство всех его членов. Согласно этой Декларации, высшим приоритетом устойчивого развития являются благополучие и безопасность человека.

Указанный документ, получивший широкий международный резонанс, по существу признал задачу гуманизации общественно-политических отношений в качестве одного из главнейших императивов нашего времени, тем самым обозначив основной вектор развития политики (а также всей совокупности общественных отношений) в современных условиях - усиление гуманистического потенциала. Таким образом, в XXI столетии проблема гуманизации общественно-политических отношений становится крайне актуальной, от решения которой во многом будет зависеть наше будущее. Потребность в реализации гуманистических принципов в политической сфере обусловлена кардинальными изменениями в жизни всего человеческого сообщества, связана с новыми задачами, стоящими перед современной цивилизацией, суть которых заключается в нейтрализации саморазрушающих импульсов развития, создании оптимальной, гармоничной организации общества.

Востребованность гуманизма в политической сфере говорит о том, что разрешение многих современных конфликтов и противоречий политического характера уже невозможно лишь при помощи науки и техники, информационных технологий и рыночных механизмов. Сегодня человечеству, избравшему стратегию устойчивого развития, необходимы такие модели управления и общественные технологии жизнедеятельности, которые смогли бы обеспечить условия для предотвращения разрушений в отдельно взятом обществе и мире в целом. Взаимосвязь гуманизма и политики, как полагает исследователь М. С. Кудряшова, позволит обеспечить основания для изменения социальных, политических, экономических, национальных, международных и иных механизмов воздействия на общественные отношения, общество, отдельного человека, позволит уйти от разрушительного действия конфликтов, неизбежно возникающих в политической и

других сферах общественной жизни. Вот почему сегодня необходима гуманизация политических отношений, технологий и механизмов, ведущих к согласованию интересов. Только в этом случае новые управленческие структуры могут быть эффективными инструментами гармонизации интересов в обществе [9].

Гуманизм и политика представляют собой, на первый взгляд, совершенно разнородные явления. Тем не менее, между этими явлениями существует достаточно тесная связь. Политика, как глобальный механизм, способный управлять социальными отношениями, создавая условия жизни наиболее адекватные интересам человека и общества, призвана согласовывать частные и общие интересы, разрешать противоречия и конфликты. Однако реализация интересов людей всегда тесно связана с нравственно-гуманистическими ценностями, которые служат индикатором степени дозволенного при использовании политическими силами различных средств и методов управления.

Решение проблемы гуманизации общественно-политических отношений может лежать лишь на стыке этих двух социальных феноменов. Гуманизм, как его трактует социальная философия, - это развивающийся феномен культуры, который предполагает не только определенный тип мировоззрения, т.е. определенный взгляд на место и роль человека в мире, но и определенный образ жизнедеятельности человека. А культура, в самом широком ее понимании представляющая собой общественно-исторический процесс самореализации человека, пронизывает все общество, все общественные отношения, включая политическую сферу, тем самым определяя их характер и свидетельствуя об их качественном состоянии [3, 558]. Поэтому гуманизация общественно-политических отношений, прежде всего, предполагает формирование такой политической культуры, которая, обеспечивая целостность и стабильность общества, позволяет принимать и оценивать политические решения с точки зрения интересов человека и общества, которая направлена на уважение жизни как высшей ценности, всех прав человека и его свобод. Таким образом, политическая культура, в самом широком смысле определяемая как субъективное измерение мира политики [10, 624], будучи сориентированной на примат человеческих ценностей, становится эффективным средством гуманизации политических, а вслед за ними и всей совокупности общественных отношений.

Исходя из этого, гуманизация сферы политических отношений представляется одним из важнейших путей выхода современного общества из состояния кризиса. Это один из наиболее эффективных способов избежать катастрофического сценария развития общественных процессов в их локальном и глобальном измерениях. Реальными возможностями для воплощения гуманистических идеалов в общественной жизни располагает сегодня лишь система демократии, обладающая наибольшим гуманистическим потенциалом, ценностные ориентиры которой включают свободу, плюрализм мнений, толерантность, консенсуальность, социальную справедливость, уважение прав человека и прочее.

Безусловно, указанные ценностные установки представляют собой некий теоретический идеал общественно-политического развития. Вместе с тем, уже тот факт, что система демократии сориентирована на реализацию этих ценностей как на идеал общественного развития, делает указанную форму общественно-политического устройства наиболее прогрессивной. Поэтому современный мир нуждается в расширении и укреплении демократии в глобальном измерении. В

связи с этим, те процессы, которые идут в современном мире и свидетельствуют о все большем расширении “зоны” демократии, могут внушать лишь оптимизм и надежду на то, что разумный, гуманистический подход к решению множества проблем современного общества все же восторжествует и человечеству удастся преодолеть современный кризис без невосполнимых потерь.

Библиография:

1. Титаренко, А.И. Антиидеи. - Москва: Политиздат, 1984
2. Костин, А.И. Кризис цивилизации, стратегия устойчивого развития и проблема политического выбора // Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические науки. 2004, №5.
3. Барулин, В.С. Социальная философия. - Москва: ФАИР-ПРЕСС, 2002.
4. Степин, В.С. Научная рациональность в гуманистическом измерении // О человеческом в человеке. - Москва: Политиздат, 1991.
5. Раушенбах, Б.В. На пути к целостному рационально-образному мировосприятию // О человеческом в человеке. - Москва: Политиздат, 1991.
6. Rusandu, I. Probleme filosofice și metodologice ale dezvoltării durabile // Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. - Chișinău, 2008, №3, p.19-29.
7. Башкирова, Е.И. Трансформация ценностей Российского общества // Политические исследования, 2000, №6, с.51-81.
8. Beniuc, V., Juc, V. Factorul confesional în relațiile internaționale. - Chișinău, 2008.
9. Кудряшова, М. С. Гуманизм и политика // Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические науки, 2006, №6.
10. Политология // А. Ю. Мельвиль и др. - Москва: Изд-во Проспект, 2005.

EVOLUȚIA EȘICHIERULUI POLITIC MOLDOVENESC: ESENȚĂ ȘI CONTROVERSE (Partea II)

This article covers the political parties and elections in the Republic of Moldova. First of all it is necessary to get a good understanding of the concept of „political party”. Civil society is a sphere where an individual is free to determine her interests, and join associations. This sphere is based on legal democratic principles that determine relations between the state and society. This research paper discusses and evaluates various factors and conditions of Moldovan democracy.

Existența partidelor politice, a partidismului ca fenomen politic reprezintă un element esențial al vieții democratice. Democrația se manifestă cu adevărat odată cu apariția și dezvoltarea partidelor ca instituții politice, ele putând să desfășoare o activitate sistematică și de amploare numai într-un climat democratic autentic [1].

Participarea partidelor la viața politică presupune o serie de mijloace, resurse și condiții (poziții, roluri, modele de acțiune) care să le permită respectarea ordinii sociale și afirmarea unui comportament inteligibil semnificativ pentru alți actori prezenți pe scena politică.

Sistemul de partide nu reprezintă o imagine spontană și fidelă a diferențierilor sociale, prezența și coloratura lor specifică depind într-o anumită proporție de înțelegerea electorale care pot fi manipulate în direcții impuse de interesele partizane ale actorilor politici [2].

În Republica Moldova democrația este în proces de edificare și reflexele democratice s-au profilat cumva. Ele se manifestă, ca pretutindeni în zonele aflate în tranziție, mai ales odată cu apropierea alegerilor. Exemplele Federației Ruse și Ucrainei sînt elocvente în acest sens. Și în Republica Moldova alegerile parlamentare au generat de cele mai multe ori inițiative de modificare a Constituției, sistemului electoral, legislației referitoare la partide etc. Așa s-a întîmplat înaintea parlamentarelor din 1994, așa a fost și în preajma prezidențialelor din 2000, cînd s-a dorit ajustarea Constituției la interesele grupărilor politice, generînd o criză constituțională și alegeri parlamentare anticipate. Ceva, oarecum, similar este în proces de derulare, după ce au început pregătirile pentru parlamentarele din 2009 [3].

Guvernarea poate fi realizată fie de un singur partid politic, fie de o coaliție de partide. În primul caz situația este clară și certă, în cel de-al doilea – există cîteva nuanțări legate de problemele constituirii coaliției majoritare (de guvernămînt).

T. Shmacikova consideră că pentru constituirea unei coaliții este necesar ca eventualii participanți să satisfacă următoarele cerințe: 1) sînt de acord să atingă împreună același scop clar definit; 2) să activeze resurse importante în vederea atingerii țelului; 3) are loc un schimb conștient de informații și mijloace ce contribuie la atingerea scopului; 4) au realizat un compromis referitor la repartizarea beneficiului rezultat în urma atingerii scopului [4].

Fenomenul coalizării de cele mai dese ori se manifestă pe porțiunea de dreapta a eșichierului politic. În mare parte coalițiile au devenit o metodă de promovare a unui sau altui partid, care în acest mod se poziționează ca pivotul dreptei. Pe de altă parte, coalizarea este o dovadă de sinceritate a partidului și a faptului că acesta conștientizează

necesitatea unirii forțelor – moment perceput și de electoratul respectivelor formațiuni. Astfel de apeluri se fac de cele mai dese ori în preajma alegerilor.

În perioada de tranziție dinamică înregistrărilor noilor partide în Republica Moldova nu a fost constantă. Inițial procesul constituirii avea o amploare limitată, pentru ca să erupă odată cu Declarația de Independență. Cifrele cele mai înalte aparțin anilor 1992 și 1999, ani în care a avut loc reînregistrarea partidelor politice. După 1999 numărul partidelor noi începe să scadă, pentru ca începând cu 2002 să se înregistreze mult mai puține partide politice. Orientarea la criteriul cantitativ ar putea duce la concluzii eronate și ar permite doar estimarea activismului cetățenilor, nu și a potențialului acestora de a se manifesta și impune în viața politică. Mai mult ca atât, diferențierea dintre partidele participante la alegerile parlamentare și la cele locale indică deosebirile statutare din cadrul sistemului partidist.

În Republica Moldova, la nivelul societății politice partidele au un rol primordial și recunoscut în mare parte în mod legislativ. Din perspectiva societății civile poziția partidelor este mai puțin pronunțată. Alegătorii privesc cu rezervă partidele și capacitatea lor de a le promova interesele și se reduc, în mare parte, la perceperea acestora ca „un rău necesar”.

În procesul de constituire, multe partide politice din Republica Moldova au neglijat componenta socială, ele s-au creat în jurul unor lideri. Căutarea electoratului continuă și astăzi, și în acest proces, structurile grupurilor sociale sînt amestecate, are loc un proces bolnăvicios, pe de o parte de despărțire a unor straturi și grupuri, iar pe de altă parte – de apariție a altor structuri și grupuri care abia își conștientizează interesele și reperatele.

Vorbind despre faptul că în conștiința socială a populației țării noastre transformările instituționale devin ireversibile și sînt acceptate în sistemul valorilor la care se orientează societatea, trebuie de menționat, în același timp, că valorile democratice nu sînt conștientizate de majoritatea cetățenilor în calitate de instrumente reale pentru rezolvarea problemelor care se află în fața societății moldovenești.

Criza durează deja jumătate de an, însă partidele nu au conștientizat impactul ei asupra economiei și protecției sociale a populației țării. Partidele nu au reușit să treacă pînă în prezent de la apeluri, declarații privind lupta cu criza economică și financiară la elaborarea unui set concret de măsuri și metodologie pentru deplasarea crizei într-o perioadă nu prea îndelungată. De exemplu, PSD cheamă guvernul să se preocupe de elaborarea și prezentarea în cel mai scurt timp a unui pachet de măsuri urgente pentru depășirea efectelor crizei financiare globale și-și anunță disponibilitatea de a participa la elaborarea unor astfel de măsuri [5].

Așadar, partidele politice sînt prin excelență organizații sociale, dar cu interese pronunțate politice și, respectiv, specializate în promovarea acestor interese. În Republica Moldova, ca și în oricare țară cu un regim democratic, puterea partidului depinde de capacitatea de a se baza pe o mișcare socială, pe un grup social, pe capacitatea de a mobiliza resursele societății, inclusiv și prin demonstrarea eficienței în timpul exercitării puterii. Însă nu vom putea vorbi despre exercitarea puterii politice de către partide dacă nu atragem o deosebită atenție suportului pe care-l necesită acestea din partea societății. Fără o bază socială solidă nici un partid, oricare ar fi ideologia sa, poziționarea pe eșichierul politic sau programul de guvernare, nu poate obține puterea politică în cadrul statului. În societățile democratice puterea politică aparține poporului și se realizează prin intermediul reprezentanților săi, aleși pe o perioadă strict determinată în baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat [6].

În legislația Republicii Moldova nu există referințe speciale ce ar reglementa activitatea partidelor de opoziție. Aceasta se realizează prin intermediul stipulărilor generale referitor la partide politice, drepturile, libertățile și obligațiile cetățenilor, statutul fracțiunilor parlamentare. Momentul dat, desigur, defavorizează opoziția. Cu atât mai mult cu cât tradițiile democratice sînt în proces de constituire. Funcțiile opoziției în regimurile democratice se reduc la exprimarea nemulțumirii, criticarea politicii partidului de guvernămînt, corectarea vectorului politicii guvernanților și / sau anumitor aspecte ale acesteia, fapt ce duce la stabilizarea societății, mobilizarea și eficientizarea activității partidului de guvernămînt, elaborarea politicii alternative, pregătirea cadrelor pentru guvernarea ulterioară, apărarea drepturilor și libertăților democratice [7].

În esență putem deduce două căi principale de consolidare a pluripartidismului moldovenesc. O modalitate ține de „selecția naturală”, care are loc pe parcursul evoluției sistemului de partide. La acest capitol este vorba despre acele partide politice și acei lideri care au fost sancționați de către electorat pe parcursul „examenelor electorale” și care au conștientizat necesitatea de a abandona viața politică (Interfrontul, Blocul Social-Democrat „Speranța”, Asociația Femeilor din Moldova etc.). Dar acest proces de „selecție naturală” și de desfășurare firească a evenimentelor este destul de lent. Mai mult ca atât, o bună parte a foștilor lideri politici din Republica Moldova cu greu abandonează pretențiile lor himerice (A.Popușoi, Gh.Sima, A.Tcaci ș.a.).

În acest sens se impune o a doua modalitate de consolidare a pluripartidismului moldovenesc, una „forțată și impusă”: cea juridico-administrativă. La acest capitol se referă acele acțiuni care survin din exterior, din partea statului, prin intermediul pîrghiilor juridice, cu scopul de a schimba calitatea sistemului de partide din Republica Moldova [8].

În Republica Moldova, starea actuală divergentă a partidelor politice produce o influență activă inversă asupra transformărilor sociale, fie în direcția accelerării sau stopării lor. Majoritatea partidelor politice funcționează prin devieri de la principiile doctrinare, de la platforme și declarații. Funcționarea partidelor politice are loc prin frecvente disfuncții, crize structurale, fracționări, sciziuni sau reorganizări, care erodează procesul transformării de partid, îi atribuie un caracter amalgam, lipsit de claritate [9].

În mare parte partidele sînt încă slabe în aspect cantitativ și calitativ. Unele partide politice nu dispun de o bază socială puternică și bine determinată, din cauza că structura socială este în formare și mizează pe susținerea populației numai în perioada campaniei electorale. Mai mult decît atât, nucleul multor partide politice se constituie sub influența unui sau a unor lideri și nu în jurul unei concepții bine definite, eficiența activității noilor partide depinzînd de autoritatea acestora.

Analiza evoluției sistemului politic din ultimul deceniu arată că pentru elita partinică nu a devenit normă agregarea intereselor și luarea deciziilor consolidate referitor la viitorul țării în plan intern și extern.

În Republica Moldova, unele partide politice se confruntă cu o criză de idei performante, ele se limitează doar la luări de atitudini și declarații, iar cînd lansează vreo idee dau dovadă în majoritatea cazurilor de incapacități manageriale, promoționale. Partidele politice nu au devenit deocamdată centre de investigații strategice, activează prin metoda încercărilor și a greșelilor mărginindu-se la organizarea neregulată a conferințelor de presă la care șochează opinia publică prin luare de atitudini și propuneri de idei, însă fără a se strădui să definească mecanismele de realizare a lor. Unele partide politice continue să dea dovadă de romantism și lipsă de profesionalism [10].

Întrebarea fundamentală pentru partidele de opoziție după alegerile din aprilie 2009 va consta în faptul dacă există teren pentru doctrine economice de dreapta. Lasă impresie că

la marea majoritate programele electorale sînt în mare măsură declarative [11]. Ieșirea din criză o văd în folosirea imediată a rezultatelor statale acumulate. Mișcarea Acțiunea Europeană mizează pe „confiscarea” averilor nelegitim acumulate pe parcursul ultimilor ani.

Tabelul 1.

	PCRM	AMN	PL	PLDM	PD
Salariul mediu	Nu mai mic de 500 euro	500 euro/lunar	2000 lei (salariu minim în sfera bugetară)	Va ajunge în 2013 la 2000 lei	7000 lei
Pensia	Va depăși nivelul minim de existență (pensia medie)	Va ajunge în 2013 la 175 euro	1500 lei (pensia minimă)	1300 lei (pensia minimă)	2000 lei (pensia minimă)

În Republica Moldova elita politică, identificată de cele mai multe ori cu liderii partidelor politice, a fost extrem de eterogenă, deși a provenit în exclusivitate dintr-un mediu social în care erau vehiculate aceleași principii unificatoare de percepere a fenomenelor social-economice și politice. Pe de o parte, partidele politice reformiste s-au arătat incapabile să articuleze pe înțelesul cetățenilor opțiunile în favoarea reformării societății, iar, pe de altă parte, partidele politice care au contestat necesitatea reformelor în general au știut să exploateze la cote maxime atitudinile nostalgice ale cetățenilor pentru stabilitatea relativă din cadrul unui sistem social-economic care s-a prăbușit sub povara problemelor interne. Aceasta ne-o demonstrează conflictele care au apărut și s-au dezvoltat, precum și mesajele incoerente, rupte de realitățile existente, iar ulterior și de promisiunile electorale inițiale ale partidelor politice care s-au perindat la guvernare, fapt ce a condus ulterior la destrămarea și colapsul acestora [12].

Partidele politice reprezintă un actor important al campaniei electorale, dar nu unicul. În campania electorală partidele politice se prezintă ca un mecanism de cîștigare a voturilor. În Republica Moldova eficiența prezentării electorale a partidelor trebuie analizată luînd în considerație particularitățile societății, în primul rînd, factorul tranziției (transformărilor). Cu acest prilej revenim din nou la clivajele sociale. Partidele care nu se încadrează în aceste dihotomii nu au șanse de a trece pragul electoral. O următoare cerință ar fi reușita de a monopoliza curentul respectiv (segmentul electoral).

În anul 2008, perioada *de mercato* în politică, a fost mai activă ca oricînd. Acest lucru se explică ușor, dacă luăm în calcul faptul că noua Lege a partidelor (care a intrat în vigoare în acest an), dar și ultimele modificări la Codul Electoral, au redus esențial cîmpul de manevră al partidelor la capitolul soluții electorale. Astfel, a fost majorat pragul electoral de la 4% la 6%, au fost interzise blocurile electorale, au fost interzise listele electorale comune (conform noilor reguli, pe lista electorală a unei formațiuni politice pot candida doar membrii de partid și persoanele fără de partid) etc. Toate aceste modificări au impus partidele cu șanse minime de a ajunge în Parlament, dar care au ambiția respectivă, fie să fuzioneze cu alte formațiuni politice, fie să caute și să atragă pe listele lor personalități în stare să le sporească ratingul. În context, ar fi corect de menționat că în aceste „transferuri spectaculoase” s-au implicat și partide cu pondere, pentru care trecerea în Parlament nu ar trebui să fie o problema, dar care doresc astfel să-și sporească șansele de reușită. Așa sau altfel, perioada *de mercato* la sfîrșitul anului trecut era în toi, iar „achizițiile” unor formațiuni erau la fel de răsunătoare ca și achizițiile de jucători în fotbal [13].

Anul 2009 a fost un nou an electoral. Startul campaniei electorale s-a dat, de fapt, la sfîrșitul lunii decembrie 2008, atunci opoziția nu mai avea timp pentru inventarea unor scheme de coalizare prin „liste comune” sau fuzionări.

La 5 aprilie 2009 în Republica Moldova au avut loc alegerile parlamentare, în cadrul cărora a fost aleasă noua componență a Parlamentului — organul reprezentativ suprem al poporului și unica autoritate legislativă a statului. Alegerile din aprilie 2009 sînt cea de-a cincea competiție electorală de acest fel după proclamarea independenței Republicii Moldova [14].

Republica Moldova este unica țară din spațiul postsovietic în care deja a avut două rotări constituționale și care a trecut de la republica semiprezidențială la cea parlamentară. Specificul alegerilor din 5 aprilie 2009 îl constituia lupta dintre cei ce doreau păstrarea sistemului actual, prin formula stabilității, și cei care doreau o schimbare generală.

De la bun început devenise evident că singura formulă de ocolire a interdicției referitoare la crearea blocurilor electorale va fi „lista comună” a mai multor partide, adică compilată sub auspiciile unuia dintre ele. În mod neașteptat, chiar partidul care a introdus interdicția blocurilor – PCRM, a apelat la această formulă de ocoliș. Curiozitatea constă în faptul că partidele de dreapta și susținătorii acestora au discutat patetic vreo jumătate de an pe marginea „listei comune a unității naționale”, pentru ca pînă la urmă să reușească să adune sub auspiciile Mișcării „Acțiunea Europeană” (MAE) alte două partide – Partidul Național Liberal (PNL) și Partidul Național Român (PNR). În același timp, PCRM și Uniunea Centristă din Moldova (UCM), fără discuții publice despre necesitatea „consolidării forțelor”, au reușit să formeze două garnituri – „liste comune”, la care au aderat opt formațiuni [15].

După alegerile din 5 aprilie 2009 sîntem martori ai evoluției sistemului politic actual, dat fiind faptul că partidul de guvernământ va fi nevoit să-și aleagă noii aliați la guvernare. Însă chiar și în cadrul noului sistem „bipartid” nu va fi vorba de egalitate în ceea ce privește influența ambelor „parteneri” asupra dezvoltării Republicii Moldova în următorii patru ani. În opinia noastră, se va consolida influența aparatului birocratic, avînd la bază apartenența la partidul majoritar. Nu va dispărea nici influența decisivă a factorului extern în ceea ce privește vectorul de opțiuni externe. Acest factor devine influent datorită faptului că, în mare măsură în conștiința socială a populației s-au păstrat valori și norme contradictorii (Est – Vest, CSI – UE ș.a.), care la rîndul său alimentează sistemul politic în ceea ce privește orientarea politicii externe.

Care dintre partide își va asuma responsabilitatea să gestioneze efectele care se vor produce asupra imaginii sale proprii? Viitorul guvern de coaliție va fi, probabil, unul de sacrificiu [16]. Problema constă și în stilul politic, care s-a constituit în ultimii ani, și care a devenit mai pronunțat în timpul actualei crize: nu sînt analizate greșelile sistemice, hotărârile se iau într-un cerc îngust fără discuții profunde la nivelul societății, expertizarea inițiativelor și proiectelor. Pentru a redresa situația creată este necesar, în opinia noastră, de a lupta contra integrării stilului cu businessul (care duce nemijlocit la corupția sistemică), de a restabili concurența în toate sferile. Considerăm că oportun este elaborarea unei programe a consensului național, dat fiind faptul că din criza dată nici puterea, nici businessul, nici societatea fiecare în parte nu poate ieși. Deci, este vorba de consolidarea acestor actori întru depășirea în comun a crizei. Este vorba de elaborarea unui astfel de pachet de măsuri de ordin politic, cît și de ordin managerial. Cu excepția PCRM, majoritatea partidelor din opoziție nu au posibilități de realizare a programelor sale electorale.

Conform recentului raport de analiză mondială pe problemele politice pentru luna martie 2009, publicat de *The Economist*, Republica Moldova și Ucraina sînt unicele țări din Europa de Est ce prezintă riscuri de instabilitate politică foarte mari. Republica Moldova a fost apreciată cu punctajul de 7,5 pe o scară de la 1 la 10 în topul țărilor cu

risc foarte înalt de tulburări politice, aflându-se pe locul 19 (indicatorii economiei care au fost utilizați la întocmirea acestui raport sînt creșterea veniturilor, rata șomajului și venitul pe cap de locuitor).

Așa, sau altfel, urmează o nouă etapă în politica autohtonă, și anume coalizarea forțelor politice, continuarea procesului de democratizare și eventuala integrare. Totodată, criza financiară mondială va schimba în mare măsură „landșafatul” partinic politic al Republicii Moldova.

Note:

1. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. – București, 1997, p. 243.
2. Lijphart A. Modele de guvernare majoritară și consensuală în douăzeci și una de țări. – Chișinău, Ed. Sigma, 1999, p. 143.
3. <http://www.e-democracy.md/comments/political/200802151/>, Instituționalizarea partidelor și alegerile, Igor Boțan, accesat 2 aprilie 2008.
4. Шмачкова Т.В. Теории коалиций и становление российской многопартийности // Полис, 1996, nr.5, p. 66.
5. <http://rom.ava.md/material/11.html>, 20.10.2008.
6. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, art.38
7. Midrigan P. Partidele în sistemul politic al Republicii Moldova. – Chișinău, 2006, p. 118.
8. Bucătaru I. Aspecte politico-juridice ale procesului de instituționalizare a partidelor politice din Republica Moldova // Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – USM-Chișinău, 2003, p. 15.
9. Saca V. Fenomenul tranziției partiinice în societatea postsovietică: cazul Republicii Moldova // Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Partea XXI. – USM-Chișinău, 2003, p. 86.
10. Juc V., Spinei T. Rolul partidelor politice în stabilizarea sistemului politic din Republica Moldova // Pluripartidismul în Moldova / CAPTES. - Chișinău, 2000, p. 68.
11. Vezi tabelul 1.
12. Tranziția: retrospective și perspective / Coord. S.Bușcaneanu ș.a. – Chișinău, 2002, p. 5.
13. <http://www.azi.md> Comentarii politice. Igor Volnițchi. Perioada de mercato în politica moldovenească, 22 septembrie 2008, accesat 30 octombrie 2008.
14. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2009/> .
15. Boțan I. Liste comune de candidați <http://www.e-democracy.md/comments/political/20090309/>, 9 martie 2009.
16. Un pronostic cu o probabilitate destul de majoră (martie 2009).

Виктор Жук,
доктор философских наук,
Институт Европейской
Интеграции и Политических Наук АНМ

Карина Клим,
мастеранд, Государственный
Институт Международных
Отношений Молдовы

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИЛИ ЦИВИЛИЗАЦИОННАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ: ПРОБЛЕМА ПРИОРИТЕТА В УСЛОВИЯХ ДИНАМИЗАЦИИ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

The article is researching the connection between nations and civilization in conditions of globalization and of the erosion of the nation-states sovereignty. It stresses that the identity transformation is subject to both group level and at the individual, but these processes in different regions of the world differ, depending on few factors - ethnic, economic, ethnopsychological, information, confessional, etc.

Проблема национальной идентичности в последнее время привлекает всё больше внимания научной элиты. Противоречивый характер процесса глобализации обусловил появление двух противоположных тенденций: кризис национальной идентичности в активно интегрирующихся странах – с одной стороны, и пробуждение национального самосознания и этнических чувств в странах, сопротивляющихся процессу усиления взаимозависимости в мире – с другой. Главной задачей исследований в данной области, на наш взгляд, является выдвигание тезисов касательно будущего национальной идентичности: возможности трансформации явления, либо полное исчезновение этой категории под воздействием процесса глобализации.

Чтобы разобраться в проблеме национальной идентичности, на наш взгляд необходимо, прежде всего, выяснить, что такое нация. Не станем углубляться в особенности различных определений, отметим лишь то, что нация это форма человеческого сообщества. Если проследить динамику изменений в ретроспективе, то мы заметим, что на протяжении существования человечества формы социальной организации менялись. Согласно теории Эльмана Сервиса эволюция человеческих сообществ выглядит следующим образом: 1) локальная группа; 2) община; 3) племя; 4) архаичное государство; 5) государство-нация[1]. Нет никаких сомнений в том, что нация это не конечная форма человеческого сообщества. Появление региональных и универсальных структур неопровержимо свидетельствует в пользу того, что человечество продолжает интегрироваться во всё большие сообщества. Мы считаем, что это объективная тенденция, так как она прослеживается на протяжении всей истории человечества, постоянное стремление людей объединяться в большие сообщества объясняется рациональностью человеческого разума: проще обеспечивать всеобщую безопасность, производство и распределение материальных благ.

В данном контексте нужно отметить другой аспект: говоря о формах социальной организации, мы не подчеркнули одну очень важную особенность человеческого развития – неравномерность. Всегда существовали наиболее прогрессивные общества, которые опережали в своем развитии всех остальных, переходя от одной формы социальной интеграции к другой. Этот тезис нетрудно доказать, сравнив одно из африканских племен с информационным обществом

развитых стран. Для одних такая форма социальной организации как государство-нация ещё впереди, для других понятие национальной идентичности становится архаичным. Но здесь нужно учесть другой нюанс: сообщества, находящиеся в авангарде человеческого развития тяготеют к тому, чтобы повлиять на развитие отстающих, эти действия нарушают эволюционный ход развития. Следствием может быть перешагивание через этап, поэтому мы не берем на себя ответственность утверждать, что дальнейшее развитие племен неминуемо приведет к образованию государств и наций. Приходим к выводу, что постепенное эволюционное развитие характерно преимущественно для прогрессивных сообществ, которые в большей или в меньшей степени влияют на темпы развития отстающих социумов, а в условиях глоболизирующегося мира и комплексной взаимозависимости появляется больше рычагов воздействия.

Всё отчетливее сегодня прослеживаются такие общемировые процессы как демократизация, экономизация, информатизация, и наконец, культурная стандартизация. Именно эти процессы являются эффективными средствами влияния на развивающиеся страны, к тому же они обуславливают ослабление роли государства на международной арене. Ввиду того, что явление национальная идентичность связывается, прежде всего, с категорией государство-нация, то ослабление последнего неминуемо ведет к кризису самой национальной идентичности. Так, процесс демократизации, отдавая приоритет личности и обществу, отодвигает государство на задний план, а определяя стратегии внутреннего развития, государство вынуждено учитывать принципы защиты прав и свобод личности[2]. Появляется всё больше механизмов наднационального уровня по контролю и ограничению деятельности государств не только во внешних сношениях, но и во внутренней политике, а создание глобального экономического пространства ещё больше урезывает национальный суверенитет, но в то же время, экономическое процветание вне глобальной системы невозможно.

Ф. Фукуяма развивает идею о тесной взаимосвязи между процессами экономизации и демократизации: на примере стран Южной Европы он доказал, что экономическая либерализация создает социальную платформу для зарождения и развития политического плюрализма[3]. Процесс информатизации способствует умножению интеллектуального ресурса, но не стоит рассматривать его как высшее благо для человечества, потому что использование новых информационных технологий является одним из наиболее эффективных методов манипулирования общественным сознанием[4]. Информационное общество открывает новые возможности и средства управления людьми: если раньше для того, чтобы заставить человека что-либо сделать требовалось физическое принуждение, то теперь достаточно лишь привлечь внимание, внушить нужную идею и ждать результата, при этом «промывка мозгов» не рассматривается как насилие. Нам кажется, что мы живем в обществе с демократическими принципами, где каждый имеет право на собственное мнение, на самом же деле наше сознание формируется под воздействием постоянного внушения, наше внимание привлекают без того, чтобы заблаговременно удостовериться хотим ли мы получить ту или иную информацию. При эффективном использовании СМИ государство может укрепить национальное самосознание населения, а для достижения положительно результата необходимы крупные денежные вложения. Изменение отношение граждан к собственной стране, нации потребует усилий долгих лет, но несмотря на то, что СМИ могут быть направлены в русло

формирования национальной идентичности, всё же чаще их использование способствует как раз обратному эффекту.

Процессы демократизации, экономизации и информатизации неминуемо способствуют распространению универсальных ценностных ориентиров (индивидуальная свобода, права человека, демократические механизмы, рыночная экономика, гражданское общество и т.д.), созданию единого пространства, охватывающего не только экономическую сферу, но другие области жизнедеятельности. В последнее время всё чаще стали высказываться идеи о космополитизме, универсализме, согласно которым индивид не является более носителем национальных особенностей. Называясь «гражданином мира», он идентифицирует себя со всем человечеством[5]. Эти идеи являются легитимным обоснованием создания единого центра управления, Мирового правительства[6]. Дж. Колеман утверждает, что фактически Мировое Правительство уже существует и оказывает огромное влияние на мировую политику. В своей работе «Комитет 300. Тайны мирового правительства» он высказывает идею о том, что всемирный центр управления представлен группой людей, преследующих цель установление тотального контроля над человечеством. Члены этой группы, по мнению Колемана, образуют так называемый Комитет 300, который в своей деятельности не признает национальных и цивилизационных границ, а его активисты несут ответственность только перед членами комитета[7]. На наш взгляд, толчком для укрепления позиций этой структуры может служить стремление предотвратить глобальные экономические кризисы, террористические акты, разрешить экологические проблемы. Государству-нации как международному актеру в этом процессе отводится всё меньше места. Ускорение глобализационных процессов прямо пропорционально ослаблению позиций национального государства на международной арене: ослабляется авторитет, значимость государства, и как следствие, национальная идентичность претерпевает кризис. Это вовсе не значит, что человеческие сообщества не будут связывать никакая идентичность, по мнению С. Хантингтона, на смену национальной идентичности придет цивилизационная, основополагающим элементом которой является культурная уникальность[8]. Несмотря на то, что автор в работе «Столкновение цивилизаций» допускает некоторые неточности (возможно умышленно), всё же нельзя не признать, что им были выдвинуты достаточно интересные идеи, главная заслуга Хантингтона, на наш взгляд, состоит в том, что он сумел определить общую тенденцию развития человеческого сообщества: переход от одной формы идентичности к другой, на данном этапе - от национальной к цивилизационной. Это вовсе не означает, что появление новой (цивилизационной) формы идентичности приведёт к моментальному исчезновению другой (национальной). Мы предполагаем, что некоторое время они будут сосуществовать, этот промежуток времени цивилизационная идентичность будет укрепляться, национальная, соответственно, - ослабевать, пока вовсе не выродится.

Противники данных суждений часто поднимают вопрос об элементах, способствующих консолидации сообщества. Г. Бобынэ является сторонником идеи об определяющей роли языка в процессе становления и развития национальной идентичности. Мы разделяем его убеждения. Однако в этой связи может возникнуть справедливый вопрос: «О какой цивилизационной идентичности может идти речь, когда население стран, нации, принадлежащих одной цивилизации говорят на разных языках?» Ответ предельно прост: каким-то же образом в рамках

одного государства уживаются различные этносы и идентифицируют себя как единую нацию. Следовательно, оформление идентичности цивилизации также возможно. Кроме того, использование английского языка как международного облегчает внутрицивилизационное общение. Мы признаем, что связи между представителями цивилизации будут наверняка слабее связей национального сообщества, но убеждены, что главной причиной перехода от национальной к цивилизационной идентичности является ослабление потребности человечества в тесных контактах, какие могут быть существовать в рамках нации. Страны, находящиеся в авангарде человеческого развития, подходят к рубежу, когда экономическое благополучие и безопасность, которые могут быть обеспечены посредством внутрицивилизационного сотрудничества, станут приоритетнее межличностных отношений в рамках национального сообщества.

С. Хантингтон выдвигает также тезис о неизбежности столкновений цивилизаций[9], его тезис объясняется, прежде всего тем, что идентифицируя себя с одной цивилизацией, индивид автоматически противопоставляет себя представителям других цивилизаций. При этом ввиду ослабления национальных связей и укрепления внутрицивилизационных, возможность возникновения конфликтов между государствами-нациями будет сведена к минимуму. Здесь снова проявляется давняя закономерность: общий враг способствует сплочению. В связи с этим появляется логический вопрос: что может способствовать сплочению цивилизаций и созданию единого общечеловеческого сообщества, где не было бы места конфликтам и войнам?

Что касается, современного этапа человеческого развития, то, несмотря на явно прослеживаемые тенденции ослабления наций, вынуждены признать, что государства остаются главными актерами международных отношений, следовательно, вопросы национальной идентичности рано снимать с повестки дня. Сложно прогнозировать, через какое время произойдет окончательный переход от национальной к цивилизационной идентичности. С одной стороны, всё ускоряющаяся динамика человеческого развития позволяет предположить, что транзитный период будет значительно короче, чем аналогичный переход от локальной группы к общине, или от архаичного государства к государству-нации. С другой стороны, согласно теории транзитных периодов, траектория перехода имеет зигзагообразную форму, то есть переход от одной формы человеческого сообщества к другой не представляет собой постоянное движение вперед, а предполагает время от времени откат назад (чаще всего незначительный). Более того, как мы уже отметили, регионы мира имеют различные уровни и темпы развития, следовательно, мы не можем безапелляционно утверждать, что на определенном этапе всё человечество станет идентифицировать себя исключительно с цивилизацией. Тем не менее, допуская возможность существования и других видов идентичностей (национальной, племенной), мы склоняемся к мнению, что именно цивилизационная идентичность в будущем может стать преобладающей.

Апологеты волюнтаристского подхода к проблеме идентичности считают, что объединение людей во всё большие сообщества, и, следовательно, их идентификация с новым видом социальной организации, это не объективный процесс, а результат целенаправленных усилий отдельных лиц, стремящихся расширить своё влияния. Позволим себе не согласиться с их утверждениями. Странники волюнтаристского подхода часто приводят в пример империи

античности, которые создавались не ввиду объективных тенденций, а по прихоти руководителей стран-гегемонов. Также нередко упоминается ими условия формирования СССР. Но они не очень любят объяснять причины распада этих империй, недолгий век их существования, свидетельствует о том, что создание этих империй действительно не являлось объективной неизбежностью. Подобные образования, на наш взгляд, являются следствием отклонений от закономерностей развития человеческого сообщества, а любое исключение лишь подтверждает правило. Можно сделать вывод, что человеческое сообщество не всегда развивается гармонично, эволюционно, переходя от одного вида сообщества к другому (от одного типа идентичности к другому), кризисные периоды могут замедлить этот процесс. Следовательно, все наши прогнозы касательно перехода от национальной к цивилизационной идентичности следует рассматривать через призму возможных отклонений от закономерностей развития человеческого сообщества.

В вышеизложенном материале мы попытались выделить роль государств, международных организаций, транснациональных неправительственных структур в процессе трансформации идентичности. Касаясь рассмотрению личности, которая бесспорно является главным субъектом идентичности, следует подчеркнуть что, неизменные свойства человеческого сознания являются главной причиной перехода человечества от одной формы организации (как следствие и идентичности) к другой, речь идет прежде всего о рационализме и протеизме. Человеческий разум так устроен, чтобы постоянно находить новые пути и способы облегчения жизни, это проявляется, как мы уже указывали, в стремлении объединяться во всё большие сообщества, потому что, является безопаснее и удобнее для производства материальных благ. С другой стороны, протеизм и рационализм являются главными факторами технологического развития, это в свою очередь создает условия для развития межплеменных, межнациональных, междивизиационных отношений через использование постоянно модифицирующихся средств связи.

Важно отметить одну парадоксальную особенность человеческого развития: процесс универсализации сопровождается не менее интересным процессом индивидуализации. Чем больше сообщество, чем менее крепкие связи между её членами, чем больше мегаполис, тем более узкий круг общения человека: иногда индивида связывают лишь отношения с членами семьи, сознание принадлежности к семье это один из видов идентификации. Учитывая всё ускоряющиеся процессы глобализации и универсализации, невольно задаемся вопросом: сможет ли институт семьи выдержать это давление? Как не прискорбно сознавать, но скорее всего человек перестанет осознавать ценность семьи, динамика жизни заставляет людей думать о создании семьи в последнюю очередь, демографические кризисы в развитых странах тому доказательство. Последствия индивидуализации и глобализации очевидны: огромный мир взаимозависимости, где в то же самое время каждый сам за себя.

Выявив общие тенденции развития человеческого сообщества, основы которых лежат в неизменных свойствах сознания индивида, приходим к выводу, что обратить вспять процесс универсализации едва ли возможно. Как и на протяжении всей истории, человечество будет переходить от одной формы социальной организации к другой, следовательно, будет меняться и характер идентичности. Сегодня мы задаемся вопросом: национальная или цивилизационная идентичность. Завтра перед исследователями появится другая дилемма: цивилизационная или

общечеловеческая идентичность? Сопротивляться процессу универсализации невозможно, всегда плыть против течения нельзя: рано или поздно иссякнут силы.

Примечания:

1. Формы социального управления в первобытном обществе // www.5ka.ru/104/50939/1.html - 46k - (accesat: 2 februarie 2009).
2. Кортунов, С. Глобализация и национальная идентичность // vorona.hse.ru/sites/infospace/podrazd/facul/facul_mirecon/kmp/DocLib3/Глобализация.doc (accesat: 2 februarie 2009).
3. Фукуяма, Ф. Конец истории и последний человек, lib.ru/POLITOLOG/FUKUYAMA/konec_istorii.txt - 993k (accesat: 18 ianuarie 2009).
4. Кортунов С. Op.cit.
5. Махнач, В. О национальном самосознании народа // <http://www.archipelag.ru/authors/mahnach/?library=1213>(accesat: 18 ianuarie 2009).
6. Ангархаев, А. Проблема национальной идентичности в контексте глобализации // www.esstu.ru/faculty/unesco/konfl/essyas/AngarhaevAA.doc. (accesat: 21 ianuarie 2009).
7. Колеман, Дж. Комитет 300. Тайны мирового правительства, bookz.ru/authors/djon-koleman/colemanjhn01/page-2-colemanjhn01.html - 40k(accesat: 6 februarie 2009).
8. Хантингтон, С. Столкновение цивилизаций // www.archipelag.ru/geopolitics/stolknovenie/ - 22k (accesat: 2 februarie 2009).
9. Хантингтон, С. Op.cit.

Veaceslav Ungureanu,
doctorand, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

REALIZAREA DIMENSIUNII ENERGETICE A SECURITĂȚII REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL DEPENDENȚII DE O SINGURĂ SURSĂ

Energy security of the Republic of Moldova continues to stay the primary element conditioning its independence, sovereignty and territorial integrity. Moldovan's energy security has been decreasing because of its dependence on a single hydrocarbon supply source and a number of other vulnerabilities. The presence of these vulnerabilities, could pose enormous costs for national economy, greatly exceeding the recourses Moldova should invest to manage these hazards. Removing these vulnerable elements from the energy system would contribute to the strengthening of Moldovan energy security.

Un fapt de necontestat al secolului XXI îl reprezintă dependența, din ce în ce mai mare, a economiilor lumii de resursele energetice. Economia mondială depinde încă de petrol, ca resursă centrală de energie, iar lupta pentru resurse domină geopolitica secolului XXI. Problema resurselor prezintă multe fațete, deficitul acestora avînd un rol important în declanșarea sau amplificarea unor conflicte de polarizare și/sau de catalizare a forțelor. Competiția pentru hidrocarburi, în viziunea lui N. Dolghin, pare a domina începutul de mileniu, cu polarizarea atenției pe statele Golfului Persic, bazinul Caspic, Siberia de Est și de Vest, Africa de Vest, Asia de Sud-Est, nordul Americii de Sud, Canada etc. Interesant este faptul că și competițiile și conflictele internaționale se concentrează în spațiile respective [1].

Potrivit lui F. Rădoi, securitatea energetică este un concept multidimensional și puternic circumstanțializat, care a evoluat în decursul istoriei atît din punctul de vedere al subiectului, inițial fiind un concept atașat petrolului, extinzîndu-se treptat și asupra gazelor naturale și energiei electrice, cît și al ariei de semnificații, de la aprovizionarea fizică către toate fazele aferente lanțului energetic. Astfel, în prezent, securitatea energetică se circumscrie atît ofertei, cît și cererii de energie și poate avea unul din următoarele înțelesuri: disponibilitatea fizică a resurselor energetice, accesibilitatea energiei din punctul de vedere al prețului, siguranța cererii de energie, cu impact asupra stabilității veniturilor producătorilor și exportatorilor de energie [2].

În viziunea mai multor specialiști, securitatea energetică înseamnă producerea energiei necesare în propria țară și o dependență cît mai redusă de importurile externe. D. Yergin definește trei dimensiuni ale securității energetice: asigurarea unor surse alternative de aprovizionare, identificarea unor rute energetice alternative și securizarea surselor și rutelor de transport existente [3].

Joseph S. Nye consideră că actualmente securitatea energetică nu mai poate însemna independență energetică, ci doar implementarea mijloacelor performante pentru gestionarea interdependenței energetice [4]. În accepția lui W. Jones, conceptul de putere este definit prin prisma accesului statului la resurse naturale și utilizarea acestora pentru a-și impune voința și a influența comportamentul celorlalți actori în scopul atingerii propriilor interese [5].

P. Claval susține că în prezent și geopolitica este dominată de strategiile resurselor, îndeosebi a celor energetice. Geopolitica îi obligă pe subiecții săi să ia în considerare „totalitatea preocupărilor actorilor prezenți pe scena internațională”, fiind permanent „interesată de calculele unora sau altora, de obiectivele ce vizează cooperarea sau destinderea relațiilor, dar și utilizarea forței sau de jocurile viclene” [6].

Așadar Republica Moldova face parte din sistemul energetic al spațiului CSI, având un nivel de securitate redus și fiind dependentă de un singur furnizor. Sporirea acestei vulnerabilități se manifestă prin menținerea monopolului de către Federația Rusă, care are statut de cel mai mare exportator de hidrocarburi și care apelează la arma energetică pentru a-și menține influența geopolitică, politică și economică în spațiul CSI. În susținerea acestei ipoteze vine și sondajul realizat de Centrul rus Levada [7] în perioada 10-13 august 2007. Potrivit acestuia, 59% din rușii chestionați s-au declarat în favoarea utilizării de către autoritățile ruse a dependenței țărilor europene și spațiului CSI față de petrolul și gazul rusesc pentru a-și atinge obiectivele geopolitice, față de numai 20% împotriva.

Este cert faptul că Republica Moldova nu dispune de resurse naturale care, la actualul nivel de dezvoltare a tehnologiilor energetice, i-ar permite să-și asigure integral sau într-o proporție semnificativă necesitățile sale de consum. În prezent, principalul combustibil folosit în Republica Moldova este gazul natural (care acoperă 80% din necesitățile sectorului energetic) și care este importat practic integral din Rusia. Această situație nu se va schimba în viitorul previzibil, de aceea, orice strategie de securitate energetică trebuie să pornească de la premisa că purtătorii primari de energie oricum vor trebui să fie importați și că Rusia va rămâne încă ceva timp principalul furnizor de gaz natural.

I. Chifu insistă asupra faptului că Republica Moldova este complet dependentă de aprovizionarea din Federația Rusă în ceea ce privește importurile de petrol și gaze. Dincolo de presiunile cunoscute ale Rusiei asupra politicii statelor foste sovietice prin intermediul mecanismelor de tip energetic, Republica Moldova continuă să aibă capacitate redusă de plată a gazului și petrolului consumat. Deși prin accizare aceste importuri ar trebui să devină sursă importantă de venituri la bugetul de stat, lipsa capacității de plată a micilor consumatori, dar și a consumatorilor industriali, dublată de evaziunea fiscală și contrabanda la scară largă a acestor produse, toate conduc la o situație extrem de delicată.

Intrarea Republicii Moldova în situația achitării prețurilor „mondiale”, cum le solicită Federația Rusă, ar duce la mari probleme de aprovizionare, în special din cauza lipsei unei surse alternative, fapt ce permite practicarea oricărui tip de prețuri, oricât de prohibitive ar fi ele. În realitate, și astăzi Republica Moldova este taxată la prețurile pe care le plătesc celelalte țări europene, cu excepția livrărilor speciale. În materie de curent electric, I. Chifu este de părerea că cea mai mare capacitate de producție rămâne termocentrala de la Cuciurgan, situată pe malul stîng al Nistrului și aflată sub controlul separatiștilor. Această situație nu poate fi compensată decît de importuri de energie electrică din Ucraina sau din România, însă, în primul caz, resursele sunt limitate cu excepția celor ce vin de la mare distanță și al căror cost crește din cauza transportului, iar în al doilea, este aliniat la prețurile europene.

În cazul petrolului lucrurile devin mai clare după deschiderea terminalului petrolier de la Giurgiulești. O soluție pentru aprovizionarea cu gaz nu se întrevide pe termen scurt, ci doar un gazoduct care va ocoli Rusia, cu plecare din Kazahstan sau Turkmenistan pentru a alimenta Ucraina și a se prelungi în Europa Centrală, ar putea fi o alternativă, menționează analistul.

În chestiunea energiei electrice, Republica Moldova are la îndemînă o soluție imediată – investiția în grupul III al Centralei atomoelectrice de la Cernavodă. Grupul II urmează să intre în funcțiune și ar fi fost deja o soluție astăzi. Măcar investiția în grupul III ar trebui făcută, care este oricum mai redusă decît cea necesară pentru un lanț de microhidrocentrale, a căror eficiență costuri/profit este mult mai redusă. Indiferent de

soluție, o decizie pe termen mediu este absolut necesară, în condițiile deficitelor constante pe piața energetică din Republica Moldova, susține I. Chifu [8].

În accepția lui O. Serebrian, independența energetică este una dintre condițiile de bază pentru asigurarea suveranității reale. Republica Moldova este foarte departe de a face față acestor sfidări, fiind țara cea mai vulnerabilă din punctul de vedere al independenței energetice din întreg Sud-Estul Europei [9].

În opinia noastră, economia Republicii Moldova este dependentă de asigurarea unei aprovizionări cu energie atât din punctul de vedere al cantităților garantate, cât și al unor prețuri stabile. În ultimii ani ea s-a aflat în fața unor sistări ale gazelor și ale curentului electric. Monopolul rusesc pe linia livrărilor de gaze, dar și cel ucrainean de unde vine peste 70 la sută din energia electrică, au șantajat nu o singură dată autoritățile moldovene cu majorarea prețurilor sau sistarea exporturilor. Securitatea energetică a Republicii Moldova se află, de fapt, între Federația Rusă și Ucraina. Economia moldovenească este cu atât mai vulnerabilă din punct de vedere energetic, cu cât depinde sută la sută de importul de gaze din Federația Rusă, acoperind 70-72 la sută din necesarul de energie electrică prin importuri din Ucraina. Pe segmentul combustibililor situația este la fel: circa 64 la sută din necesarul de păcură este importat din Ucraina, 77 la sută din benzină este adus din România, iar 66 la sută de cărbune – din Ucraina.

Potrivit lui A. Oprunenco, chestiunea asigurării securității energetice a avansat în topul agendei politicilor odată cu sporirea vertiginoasă a prețurilor pentru carburanți, dar și revizuirea relațiilor companiei ruse Gazprom cu fostele republici sovietice. Sfârșitul anului 2005 - începutul anului 2006 este momentul primului conflict dintre Rusia și Ucraina, și tocmai atunci Republica Moldova a semnat contractul de lungă durată cu Gazprom care prevede trecerea graduală la prețurile europene în furnizarea gazului rusesc în Republica Moldova [10]. V. Ioniță este de părerea că pentru prima dată la aceste negocieri Republica Moldova nu a solicitat prețul la gaze, chiar dacă presiunile rusești au fost foarte mari, ci a negociat, utilizând corect și conjunctura politică internațională [11]. A. Oprunenco susține în continuare că miza respectării contractelor par a fi „naive” în realitatea post-sovietică, fapt ce ne demonstrează sistarea livrării gazului în 2009 de către Rusia sau Ucraina spre Uniunea Europeană, în urma căreia a avut de suferit și sectorul energetic al Republicii Moldova. Proiectele „Strategia Energetică a Republicii Moldova pe termen lung, aliniată la obiectivele energetice ale Uniunii Europene” și „Strategia Securității Naționale” punctează tranșant problema: lipsa diversificării furnizorilor de gaze naturale, dar nu identifică sistarea livrărilor ca un risc real și nici nu oferă soluții realizabile în timp util. În opinia analistului, aceasta este o problemă stringentă, spre deosebire de petrol, gazul natural este mult mai greu de transportat prin conducte de gaz (ceea ce presupune investiții importante și relații contractuale de lungă durată, pentru ca investițiile în infrastructură să poată fi recuperate) sau prin construcția uzinelor de lichefiere a gazelor (care iarăși sunt foarte scumpe). Totodată, întreruperea livrării gazelor înseamnă că, odată cu reluarea livrării, întreaga infrastructură trebuie verificată din motive de securitate. Aceasta, în accepția lui A. Oprunenco, înseamnă că, din punctul de vedere a livrării gazelor, Republica Moldova trebuie să facă față unei „conjuncturi geopolitice”, gazul natural care provine dintr-o singură sursă este tranzitat printr-o singură țară, lucru care este greu de schimbat în viitorul apropiat [12].

Conflictele din 2006 și 2009 demonstrează că asemenea ciocniri de interese pot avea loc și pe viitor. De aceea A. Oprunenco consideră un lucru firesc identificarea posibilelor soluții ce ar diminua consecințele unui impact negativ asupra securității energetice a Republicii Moldova. Acestea pot fi: 1. Viitoarele contracte cu Gazprom-ul

Moldova trebuie să le negocieze astfel încât acestea să expire la mijloc și nu la sfârșit de an. 2. Moldova trebuie să considere la modul cel mai serios diversificarea balanței energetice, mizând mai mult pe energia electrică, inclusiv din resurse regenerabile, în vederea reducerii vulnerabilităților față de țările de furnizare și tranzit a gazului natural. Participarea Republicii Moldova la finalizarea construcției centralei atomoelectrice de la Cernavodă. 3. Rezerve de păcură, cărbune etc. pregătite din timp. Este o rețetă cel mai ușor și necesar de implementat. Practic toate obiectivele energetice importante din Republica Moldova pot funcționa utilizând aceste resurse „tradiționale” și relativ ieftine. Însa aceste resurse sunt foarte dăunătoare mediului ambiant și nu sunt mai puțin eficiente din punct de vedere energetic. Dar fiind utilizate pentru o scurtă perioadă, nu ar reprezenta o problemă. 4. Construcția propriilor rezervoare de gaz. O soluție relativ scumpă, dar folosită de mai multe state în asemenea situații, inclusiv de Ucraina. De obicei, aceste rezervoare conțin cantități de gaze necesare pentru cel puțin 30 de zile. Totodată, alocarea resurselor pentru construcția unor gas-holdere pentru păstrarea gazului în stare naturală sau lichefiată (LNG). 5. Asigurarea legăturii cu sistemul de gaze din România în direcția vest-est. România are acces la gaze naturale mult mai diversificat, depinzând de gaze rusești în proporție de 31%. Această dependență poate fi redusă dacă se realizează proiectul Nabucco, iar dependența de tranzitul prin teritoriul Ucrainei poate fi în continuare redusă dacă România va participa la proiectul rusesc „Southstream”. Conectarea Republicii Moldova poate avea sens din punct de vedere economic, dar și mai mult în situații excepționale [13].

În opinia lui V. Ioniță, securitatea energetică a Republicii Moldova nici până în prezent nu este privită din perspectiva diversificării surselor energetice importate, dar prin simpla dorință de a avea producție autohtonă de resurse energetice derivate. Drept consecință este subvenționată o ramură necompetitivă de producere a energiei electrice și, în prezent, se intenționează construirea câtorva rafinării, care, de asemenea, vor avea probleme legate de competitivitate [14].

O altă opinie privind amplificarea nivelului de securitate energetică a Republicii Moldova este expusă de I. Preașcă. Acesta consideră că prin participarea în mai multe structuri regionale și europene cu caracter energetic Republica Moldova își diversifică sectorul energetic. Astfel, în iunie 2006, Uniunea pentru Coordonare a Transportatorilor de Energie Electrică (UCTE) a acceptat cererea de aderare a Republicii Moldova alături de Ucraina. La 17 noiembrie 2006, Republica Moldova, alături de Norvegia, Turcia și Ucraina, a fost acceptată în calitate de observator la Tratatul Comunității Energetice, tratat ce include 27 de state membre ale UE și state din zona Europei de Sud-Est. De asemenea, la 30 noiembrie 2006, la Astana, în cadrul celei de-a II-a Conferințe ministeriale de cooperare economică între UE și țările din regiunea Marea Neagră – Marea Caspică, Republica Moldova, Comisia Europeană, Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Kazahstan, Kirgîzstan, Tadjikistan, Turcia, Ucraina, Uzbekistan și Federația Rusă (în calitate de observator) au semnat Foaița de Parcurș. Această participare și colaborare în domeniul energetic cu țările din regiune reprezintă un factor esențial pentru asigurarea securității energetice a Republicii Moldova. Dar simpla participare la aceste structuri nu rezolvă problemele reale din sectorul energetic cu care se confruntă Republica Moldova.

În accepția autorului, aderarea la UCTE presupune, de fapt, integrarea în sistemul energetic european. Avantajele aderării Republicii Moldova la sistemul energetic european sunt evidente și constau, în special, în întărirea securității energetice a țării, racordarea rețelelor electrice autohtone la standardele europene, atragerea investițiilor străine etc. Procesul însă este de durată.

Deocamdată Republica Moldova nu a efectuat o estimare a costurilor separate pentru acest proces. În proiectul „Strategia energetică a Republicii Moldova pe termen lung, aliniată la obiectivele energetice ale Uniunii Europene” se indică anul 2012 ca termen pentru aderarea la UCTE. Însă pentru implementarea proiectului este nevoie de realizat o serie de lucrări și investiții. Printre acestea se numără dezvoltarea interconexiunilor cu sistemele energetice ale statelor vecine.

În același timp, I. Preașcă susține că sectorul energetic al Republicii Moldova este departe de cel european și necesită modernizări și restructurări substanțiale. În ultimii 18 ani, în republică nu s-a construit nici o centrală electrică cu o capacitate mai mare de 2 MW. Centralele electrice existente au o vechime de peste 30 de ani, generează doar pierderi și au acumulat datorii de peste un miliard de lei față de furnizorul de gaze „Moldovagaz”. Liniile electrice de înaltă tensiune sunt vechi, iar pentru construcția altor noi nu se găesc resurse financiare. E adevărat că se încearcă atragerea de fonduri de la organismele financiare internaționale, dar acestea întârzie din cauze inexplicabile.

Poate că participarea activă la proiectele promovate de Comisia Europeană va soluționa problema și în sector vor veni resursele financiare atât de necesare. Participarea la Tratatul Comunității Energetice presupune că vom lua parte la crearea celei mai mari piețe energetice din lume. Pentru prima dată în istorie, Tratatul prevede stabilirea unui cadru legal pentru o piață integrată de energie și este punctul de plecare al extinderii sistemului de gaze naturale, prin crearea unei piețe intermediare între Marea Caspică și UE. În plus, Tratatul permite valorificarea a circa 30 mlrd. USD prevăzuți pentru investițiile în infrastructura sectorului electricității, în vederea îndeplinirii standardelor UE pînă în 2015, consideră I. Preașcă [15].

Energia importată din Rusia este unul din cei doi factori principali (exporturile spre Rusia sunt al doilea factor) care ancorează Moldova adînc într-o situație de dependență unilaterală față de furnizorul estic, relevă V. Prohnițchi. De altfel, analistul remarcă că energia este un instrument pe care Rusia îl folosește frecvent în relațiile sale și cu alte țări din Europa Centrală și chiar din Europa de Vest. Acesta a fost utilizat chiar recent, în ianuarie 2009. Ușurința cu care Rusia a reușit pînă nu demult să-și proiecteze influența în Moldova prin sfera energetică este explicată de o serie vastă de factori: 1.Companiei ruse „Gazprom” i s-a acordat în mod neoficial drepturi de monopolist în furnizarea gazului natural în Moldova; 2.Lipsa în Moldova și în regiunea proximală a unor resurse energetice similare sau alternative; 3.Problemele tehnice și economice care fac imposibilă diversificarea imediată a furnizorilor (costurile fixe foarte mari necesare pentru construirea unor noi magistrale); 4.Acumularea unor datorii istorice energetice față de Rusia; 5.Lipsa unor capacități tehnice proprii necesare pentru contabilizarea adecvată a consumului de gaz; 6.Moldova, spre deosebire de Ucraina, are o importanță infimă pentru tranzitarea gazului spre Europa. Teritoriul moldovenesc este traversat doar de o singură magistrală importantă spre România. Din această cauză, spre deosebire de Kiev, pentru Chișinău ar fi mai complicat să anihileze agresivitatea Gazprom-ului, amenințînd cu aplicarea unor taxe de tranzit mai mari; 7.Lipsa de transparență și responsabilitate publică în sfera energetică a Republicii Moldova, care nu întîmplător a primit calificativul de „stat în stat”; 8.Eficiența tehnică și economică scăzută a principalilor producători de energie electrică și termală în Moldova (și care sunt concomitent principalii consumatori de gaze și cei mai mari datornici); 9.Uzarea infrastructurii de transportare întreținute de companiile de distribuție a energiei termale, care cauzează pierderi mari la transportare.

V. Prohnițchi menționează faptul că datoriile sunt principalul canal de exercitare a presiunilor economice sau politice. Dacă consumul ar fi achitat regulat și nu s-ar admite acumularea unor datorii uriașe, pentru Rusia ar exista mai puține posibilități de manipulare. Estonia și Slovacia, ca și Moldova, importă 100% din gazul natural consumat și 100% din gazul importat este din Rusia, dar aceste țări nu admit șantajarea și implicarea în afacerile lor interne.

Republica Moldovei va trebui să țină seama de faptul că obiectivul de integrare a Moldovei în UE va conduce chiar la accentuarea dependenței sistemului energetic de gazul natural. Una din rigorile ecologice ale politicii energetice europene impune renunțarea la combustibilii grei pentru funcționarea stațiilor electrice și trecerea treptată la gazul natural. Această rigoare va determina nu doar Moldova, dar și alte țări din Europa Centrală și de Est să se bazeze în viitor, într-o măsură chiar mai mare decât în trecut, pe gazul importat din Rusia. Moldova trebuie să facă tot posibilul ca să elibereze relațiile sale energetice cu Rusia de orice element politic și să facă tot posibilul pentru a achita regulat facturile.

Majorarea, începând cu 2006, a tarifelor pentru gazul metan furnizat de Gazprom este un lucru cert și Republica Moldova trebuie să țină cont de acest lucru în elaborarea Strategiei Securității Naționale. Această majorare va fi determinată de trei factori: modificările care au intervenit în strategia de afaceri a Gazprom-ului față de toate țările din așa-numita „vecinătate apropiată”, înțelegerea de către Rusia a faptului că câștigurile politice obținute sunt mai mici decât costurile financiare suportate și majorarea globală a prețurilor la hidrocarburi. Moldova trebuie să se pregătească pentru aceasta prin echilibrarea grilei tarifelor, modernizarea CET-urilor și a infrastructurii de transportare a energiei termice. De fapt, aducerea tarifului pentru gaz la nivelul celor percepute de la țările central-europene are și un avantaj: Rusia va pierde orice posibilitate de șantajare pe viitor, conchide V. Prohnițchi [16]

I. Preașcă este de părerea că Republica Moldova ar trebui să utilizeze maximalizarea posibilităților de obținere a unor venituri de la tranzitul de resurse energetice. În cazul gazelor naturale, teritoriul Moldovei este traversat de două sisteme de gazoducte magistrale, cu o lungime totală de 580,8 km, proprietate a întreprinderii mixte moldo-ruse Moldovagaz. Sistemele sunt utilizate, în special, pentru tranzitul gazelor naturale livrate de concernul rus Gazprom în statele europene [17].

În opinia noastră, aderarea Republicii Moldova la proiectul Nabucco va asigura statul cu gaze naturale și tranzitul acestora spre Ucraina, fapt ce va diminua dependența de o singură sursă, ea fiind și unicul furnizor de gaze naturale ce asigură în prezent aprovizionarea Republicii Moldova. În favoarea acestei supoziții este și argumentul că proiectul Southstream, promovat de Gazprom, ar putea diminua substanțial veniturile încasate de Republica Moldova de la tranzitul de gaze rusești în statele din Balcani.

I. Preașcă consideră că varianta aprobată de construcție a conductei practic face imposibilă participarea și conectarea Republicii Moldova la această conductă. Or, în România, Nabucco va trece prin zona de Sud-Vest și Vest, adică la o depărtare de peste 600-700 km de hotarele Moldovei. Potrivit experților români, anterior a existat o variantă ce prevedea trecerea conductei Nabucco prin Dobrogea, ceea ce făcea posibilă și conectarea Republicii Moldova la acest proiect, lucru care i-ar fi permis să aibă o alternativă reală la gazul rusesc. Restul proiectelor anunțate vor trece departe de hotarele Moldovei. Autorul constată, pe bună dreptate, că chestiunea diversificării furnizorilor de resurse energetice a rămas, în linii generale, nerezolvată și dependența de Rusia, ca principal furnizor de gaze naturale, rămîne în continuare pe agenda zilei [18].

N. Popescu contestă argumentele lui I. Preașcă, precum că Republica Moldova este sortită să nu participe la proiectul Nabucco. Moldovagaz rămîne monopolist pe piața internă de gaz, majoritatea acțiunilor aparținînd Gazprom-ului, care nu are nici un motiv să sprijine diversificarea opțiunilor energetice ale Moldovei. Orice diversificare de către Moldova a opțiunilor sale energetice va eroda atît poziția de monopolist al Moldovagaz/Gazprom, cît și influența politică a Rusiei care rezultă din acest statut de monopolist. Interesul de securitate energetică a Republicii Moldova ca stat intră în contradicție directă cu interesele monopoliste ale Moldovagaz/Gazprom. Pentru a soluționa această problemă este nevoie de liberalizarea și demonopolizarea pieței energetice.

Argumentul precum că Nabucco va trece la 400 km de Moldova și va fi dificil și scump să construiască o conductă de 400 km este un argument fals, susține N. Popescu. În cazul conectării la Nabucco, Moldova nu va trebui să construiască 400 km de conducte. În momentul în care conducta Nabucco ajunge în România, gazul din Nabucco intră în sistemul gazoductelor românești și singurul lucru necesar este conectarea Moldovei la rețeaua românească. Pentru a conecta Moldova la sistemul gazoductelor românești (și implicit la Nabucco) este nevoie de 20-30 km de conducte (Ungheni-Iași, de exemplu), dar în nici un caz 400 km. În cazul interconectării cu România, ea va plăti tranzitul gazului prin gazoductele românești existente (tot așa cum Rusia plătește tranzitul prin rețeaua ucraineană sau moldovenească). Așadar, conectarea Republicii Moldova la Nabucco înseamnă construirea unei porțiuni relativ scurte de interconectare la sistemul românesc.

Un alt argument, adus de N. Popescu, în favoarea conectării Republicii Moldova la proiectul Nabucco este că Moldova este deja conectată la sistemul românesc, însă în interconexiunile existente gazul curge de la est la vest (din Rusia-Ucraina-Moldova-România spre Bulgaria/Balcani). Moldova are nevoie de o interconectare separată cu România, care ar permite și furnizarea gazului în sens invers – din vest spre est. Însă această posibilitate trebuie prevăzută și în interiorul Moldovei. Deci, în cazul conectării la Nabucco, anumite părți din Moldova ar fi alimentate din România, iar conductele existente în Moldova ar trebui să pompeze în sens invers decît o fac acum în anumite regiuni ale Moldovei [19].

În opinia lui V. Prohnițchi, energia electrică este elementul semnificativ al securității energetice a Republicii Moldova. Necesarul anual de energie electrică al Republicii Moldova se estimează la 5-6 miliarde kilowați/oră. Dacă nu ținem cont de Transnistria, Moldova poate produce autonom doar 30-35% din energia electrică pe care o consumă. Actualmente, Moldova utilizează energie electrică produsă de CET-1 din Chișinău, Nodul Hidroelectric de la Costești, Centrala Termoelectrică de la Cuciurgan și o parte o procură din Ucraina.

Pentru Moldova este crucial important să redobîndească controlul asupra Centralei de la Cuciurgan. Puterea instalată a celor 12 blocuri ale CTE Cuciurgan este 2,52 MWt, în timp ce necesitățile întregului sistem economic moldovenesc sunt evaluate la 1,1-1,2 MWt. Conform contractului de privatizare a Centralei de la Cuciurgan, proprietarul (care acum este corporația rusă „RAO EES Rossii”) va investi peste 160 milioane USD în dezvoltarea centralei. Alocarea unei asemenea sume este rațională numai dacă investitorul consideră exportul drept principala activitate de perspectivă. În asemenea circumstanțe, Moldova va avea un rol crucial, deoarece dispune de infrastructura necesară pentru transportarea electricității spre Balcani, ținta expansionismului economic al corporației ruse. Dar Moldova trebuie să țină seama de faptul că la Kiev există cercuri economice puternice care intenționează să controleze exportul de electricitate de la Cuciurgan. Pentru aceasta este planificată construirea unor noi magistrale de transport de

înalță tensiune care să treacă pe teritoriul ucrainean și să reducă la minimum sau chiar la zero lungimea parcursului pe teritoriul moldovenesc, menționează V. Prohnițchi.

Anterior, autoritățile secesioniste au utilizat în câteva rînduri „arma energetică” în raport cu Chișinăul. Este greu de spus dacă schimbarea proprietarilor va pune regimul de la Tiraspol în imposibilitatea de a șantaja energetic Moldova.

Din punct de vedere tehnic, Moldova dispune acum de mai bune capacități pentru asigurarea securității sale electrice, remarcă analistul. În caz de repetare a situației din iulie-august 2004, cînd autoritățile separatiste au sistat livrările de energie de la Cuciurgan, Moldova ar putea să importe energia necesară din România. Trei linii de tensiunea 110 kilovolți și una de 400 kilovolți (Isaccea-Vulcănești) leagă Moldova de România și încă una, de 400 kilovolți (Suceava-Bălți), urmează să fie construită. Intrarea noii linii în funcțiune va permite Moldovei să exporte electricitate în regim normal.

Situația se va îmbunătăți odată cu construirea celor două centrale electrice regionale (Bălți și Cahul) și cu implementarea proiectului energetic II, finanțat de Banca Mondială. Acest proiect prevede 28 milioane USD pentru procurarea și instalarea echipamentului de măsurare a energiei electrice, de testare a transformatoarelor de măsurare, a echipamentului pentru stațiile transformatoare și modernizarea sistemului de dispecerat și telecomunicații. Aceasta va permite liberalizarea pieței, sporirea atractivității pentru investitori, iar marilor consumatori să încheie contracte individuale cu furnizorii cei mai buni, conchide V. Prohnițchi [20].

Prin urmare, securitatea energetică a Republicii Moldova rămîne în continuare dimensiunea primordială care asigură independența, suveranitatea și integritatea teritorială. Nivelul acesteia este diminuat din cauza dependenței de o singură sursă de aprovizionare cu hidrocarburi, avînd și multiple alte vulnerabilități, cum ar fi: 1. Inexistența rezervelor sau depozitelor de gaze, ci doar a țevelor care o tranzitează spre România (în Sud) și spre Ucraina (în Nord); 2. Dependența de un singur furnizor de gaze naturale; 3. Rezerve neînsemnate de păcură la nivel de stat; 4. Cărbunele care se aduce din Ucraina și Rusia este mai scump decît în Uniunea Europeană; 5. Inexistența resurselor energetice locale pentru îndestularea sectorului energetic; 6. Achiziționarea energiei electrice de la Centrala Cuciurgan (proprietate a rețelelor electrice rusești), aflată pe teritoriul necontrolat de către autoritățile centrale ale Republicii Moldova și dirijat de Federația Rusă. Evenimentele energetice dintre Federația Rusă și Ucraina din 2009 au demonstrat încă o dată vulnerabilitățile enorme ale Republicii Moldova față de riscurile energetice. În anii precedenți s-a făcut foarte puțin nu doar pentru asigurarea securității furnizării de gaze naturale, dar și pentru managementul unor situații critice.

Așadar, existența acestor vulnerabilități, care pot rezulta în costuri enorme pentru economia națională, pot depăși cu mult resursele pe care Republica Moldova ar putea să le investească pentru managementul acestor riscuri, cum ar fi: 1. Diminuarea dependenței Republicii Moldova de importul de resurse energetice prin reducerea cererii; 2. Diversificarea mix-ului de energie cu o utilizare mai mare a energiei autohtone și celei regenerabile competitive; 3. Diversificarea surselor, rutelor de alimentare cu energie importată și a furnizorilor care asigură acest import; 4. Crearea unor capacități mari de depozitare a păcurei și a gazelor pe teritoriul Republicii Moldova pentru a face față situațiilor de urgență; 5. Cogestionarea, în baza acordurilor interstatale, a depozitelor de gaze naturale aflate pe teritoriul statelor vecine; 6. Crearea cadrului stimulativ pentru investiții adecvate care să răspundă cererii necesare de energie. Eliminarea elementelor vulnerabile ale sistemului energetic va contribui, în opinia noastră, la consolidarea dimensiunii energetice a securității Republicii Moldova.

Note:

1. Dolghin, Nicolae. Geopolitica. Dependențele de resursele energetice. - București, Ed. Universității Naționale de Apărare, 2004, p. 5.
2. Rădoi, Florin. Securitatea energetică – concept și realități. – București, Forumul regional al energiei – Foren 2008, 15-19 iunie, p. 1.
3. Yergin, Daniel. Ensuring Energy Security, în „Foreign Affairs”, march/april 2006.
4. Nye, Joseph S. Harta schimbătoare a securității energetice // Dilema Veche, nr.186 din 30 august 2007.
5. Jones, Walter. The Logic of International Relations. Seventh Edition, Harper Collins Publishers, 1991, p. 241.
6. Claval, Paul. Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea. – București, Ed. Corint, 2001, p. 10.
7. Rușii, în favoarea utilizării armei energetice, în „Telegrafonline”, 5 septembrie 2007 (disponibil la adresa www.telegrafonline.ro/1188939600/pagini/9/politica_externa.html - accesat 22.02.2009).
8. Chifu, Iulian. Moldova pe calea democrației și stabilității, din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice. – Chișinău, Ed. Cartier, 2005, p. 76-77.
9. Serebrian, Oleg. Despre geopolitică. – Chișinău, Ed. Cartier, 2009, p. 88.
10. Oprunenco, Alex. Cum să ne protejăm în fața viitoarelor războaie ale gazelor?, în “Comentarii Săptămânale”, Ed. Expert Grup, Centru analitic independent, nr.42, din 13 ianuarie 2009, p. 1.
11. Ioniță, Veaceslav. Europa și-a învățat lecția: trebuie evitată dependența de Rusia, articol publicat la 06.01.2006 (disponibil la adresa <http://www.timpul.mdl.net> – accesat la 04.02.2009).
12. Oprunenco, Alex. Op. cit., p. 1.
13. Ibidem, p. 1-2.
14. Ioniță, Veaceslav. Sistemul energetic al Republicii Moldova, articol publicat în 2006 (disponibil la adresa <http://www.fes.md> – accesat la 10.02.2009).
15. Preașcă, Ion. Integrarea sistemului energetic al Moldovei în cel european: de la vise frumoase la realități inedite. Articol publicat la 09.12.2006 (disponibil la adresa <http://www.europa.md> – accesat la 11.02.2009).
16. Prohnițchi, Valeriu. Moldova pe calea democrației și stabilității, din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice. – Chișinău, Ed. Cartier, 2005, p. 101-103.
17. Preașcă, Ion. Moldova rămîne deocamdată fără alternative în asigurarea cu gaze. Articol publicat la 08.12.2008 (disponibil la adresa <http://www.ax.md> – accesat la 12.22.2009).
18. Ibidem.
19. Popescu, Nicu. Moldova și Nabucco. Articol publicat la 27.12.2009 (disponibil la adresa <http://npopescu.yam.ro> – accesat la 21.02.2009).
20. Prohnițchi, Valeriu. Op. cit., p. 103-104.

Sergiu Teodor,
doctorand, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

IMAGINEA DE ȚARĂ DIN PERSPECTIVA ACTUALITĂȚII INTERNAȚIONALE

The article focuses on the importance of the country's image, a rather complex and even controversial concept, but very relevant international affairs. It attempts to define this concept by examining the strategies and mechanisms for the construction of the country's image. From some examples, drawn from the recent past, we analyze the elements of the political media and the particularities of the activity of actors involved in the political processes.

În lumea contemporană, reputația și imaginea țării reprezintă elemente esențiale ale capitalului strategic inerent unui stat. În această ordine de idei, nivelul de dezvoltare a resurselor umane, calitatea sistemului politic, particularitățile cultural-istorice determină imaginea unei țări, contribuie la avansarea atractivității sale investiționale. Tocmai aici rezidă avantajele pe care reușesc să le exploateze societățile de succes, apelând în mod rezonabil la tehnologiile branding-ului în construcția „reputației social-rentabile” [1], pentru gestionarea receptării statului în cadrul edificării conștientizate a imaginii pozitive a țării, a influențării opiniei publice. Multiplele experiențe naționale, acumulate pe parcursul anilor, demonstrează că în lumea contemporană obiectivele ambițioase ale politicii sînt atinse esențialmente prin intermediul promovării imaginii țării, care devine, astfel, una din resursele cele mai importante ale dezvoltării.

Nu întîmplător, subiectul imaginii unei țări s-a bucurat de o atenție crescîndă în ultimii ani, dezbaterile aprinse care au cuprins cercurile politicianilor, jurnaliștilor, politologilor demonstrînd importanța ei deosebită. O sumară trecere în revistă a literaturii consacrate subiectului respectiv atestă o sensibilitate aparte și o îngrijorare a jurnaliștilor și cercetătorilor în legătură cu starea reală a lucrurilor în ceea ce privește promovarea imaginii țării în multe dintre statele lumii [2]. În special, această problemă se dovedește a fi drept prioritară pentru societățile aflate în tranziție, pentru țările în devenire, inclusiv pentru Republica Moldova [3]. Acest fapt implică imperativul căutării intense a soluțiilor pentru optimizarea receptării imaginii țării, multitudinea abordărilor convergînd, oricum, în conștientizarea necesității stringente de a promova pe toate căile o reprezentare pozitivă a statului. Astfel, premierul maghiar Viktor Orban sublinia în anul 1999 că imaginea țării sale reprezintă un factor decisiv pentru dezvoltarea Ungariei și pentru viitorul ei în Uniunea Europeană. Sînt relevante, în acest sens, cuvintele acestuia: „Înainte de a ne regăsi în Uniunea Europeană, ar fi foarte bine să constituim o imagine a Ungariei, care ar fi plină de viață, de culori și nuanțe deosebite, pînă a fi asociați cu stereotipul unui popor sîrguincios, ambițios, însă nu ținînd de o veritabilă națiune central-europeană” [4]. Firește, difuzarea propriei imagini favorabile în străinătate este importantă pentru orice țară, nu doar pentru Ungaria. Căci consecințele unei imagini cu caracter negativ sînt enorme pentru orice țară, și pot fi evocate mai multe exemple elocvente în acest sens. Așa cum deteriorarea unei imagini pozitive poate să se producă în cel mai scurt timp, modificarea spre bine a unei imagini nefavorabile este un proces foarte lung și extrem de complicat.

Prin „imaginea țării” specialiștii denumesc, tradițional, „un complex de caracteristici ale sistemului statal care s-au constituit în procesul dezvoltării evolutive ale țării” [5]. Detalizarea conceptului imaginii țării permite a preciza faptul că procesul de construire a acestei imagini se manifestă prin activitatea integrată de creare a unei

anumite reprezentări cu ajutorul diverselor strategii și în contexte diverse, un rol aparte revenind aici mijloacelor de comunicare de masă.

De fapt, conceptul în cauză comportă diferite interpretări, în funcție de perspectiva abordării. Cercetătorul rus Alexandr Pankruhin, de exemplu, integrează conceptul imaginii țării în contextul „marketingului de teritoriu”, înțeles drept „activitate întreprinsă în scopul creării, menținerii sau modificării relațiilor și comportamentului subiecților pieței, relațiilor sociale în raport cu teritoriile concrete și a resurselor naturale, tehnico-materiale, financiare, de muncă și sociale, precum și cu posibilitățile de realizare și de reproducere a acestora” [6]. În viziunea, într-un fel globalizantă, a autorului, „marketingul de teritoriu” determină asigurarea formării și îmbunătățirii imaginii teritoriului, sporirea prestigiului acestuia, a competitivității sociale și de afaceri, realizarea programelor de caracter internațional și intern în cadrul teritoriului și dincolo de hotarele lui.

Pentru alți cercetători, prioritar în definirea conceptului în cauză este faptul că imaginea țării este constituită din „reprezentări (imagini) relaționate sistematic, descrieri ale unei națiuni, ale unui popor, însoțite de atitudinea față de el și felul în care este perceput de alții” [7]. De aici rezultă complexitatea conceptului și imposibilitatea de a-l trata în mod univoc: imaginea țării are la bază un amalgam de informații, care se prezintă nu doar ca un ansamblu de reprezentări separate, ci un tot întreg, o construcție mentală cuprinzătoare, „o structură cognitivă, afectivă și evaluativă integrată în comportament” [8].

În acest context, imaginea țării, receptată în interiorul și în afara hotarelor statului, devine un element esențial de poziționare a țării, un instrument de asigurare a securității sale și un mecanism important de apărare și promovare a intereselor naționale. Cu cât mai bine o țară își asigură o poziționare favorabilă pe arena internațională, cu atât mai pozitivă este receptarea ei. Cu alte cuvinte, imaginea țării reprezintă o valoare națională cu valențe internaționale, care se manifestă într-un timp și spațiu determinat. Ea reflectă tendințele proceselor politice, social-economice și de alt ordin care se produc în țară și, practic, stă la baza reputației pe care o obține statul în opinia publică.

Sporirea rolului factorului informațional în viața societății determină necesitatea promovării intereselor țării în cadrul sferei informaționale. Este foarte pronunțată azi, în activitatea de politică externă a guvernelor, exploatarea potențialului relațiilor publice prin care se încearcă crearea sau consolidarea imaginii pozitive a țării, considerată nu mai puțin importantă decât creșterea economică sau afirmarea sub aspect nemijlocit politic.

Astfel, strategia informațională a statului include un complex de acțiuni care se configurează drept o politică de comunicare a imaginii axată pe crearea, menținerea și fortificarea imaginii țării, prin intermediul diferitelor mijloace și tehnologii, în special, prin mass-media. O condiție inerentă pentru realizarea cu succes a politicii de imagine promovate de stat este conștientizarea – la diverse niveluri – a importanței acestei activități și formularea adecvată a scopului și obiectivelor ce trebuie atinse în rezultatul acțiunilor concepute și întreprinse. Experiența existentă în acest domeniu demonstrează că edificarea unei imagini a țării, care să fie receptată pozitiv și difuzată pentru audiențe specifice, se bazează pe o abordare serioasă și coerentă.

În Statele Unite ale Americii, de exemplu, misiunea de a promova imaginea țării revine Agenției de Informații a Statelor Unite ale Americii USIA (*United States Information Agency*), care a fost înființată în anul 1953 de președintele SUA cu scopul de „a povesti lumii întregi despre America”. Bugetul anual al USIA depășește, conform estimărilor, 1 mlrd de dolari USA [9].

În Franța, imaginea țării este difuzată de trei instituții guvernamentale: „Alliance Française”, Rețeaua „Les Institutes Français”, „Radio France International”, cu structurile lor. De organizații specializate dispun și Marea Britanie (*The British Council*, BBC), Japonia (*Kokusai Koryu Kikin* - Fundația Japonia, centre culturale), Germania (*Goethe-Institut Inter Nationes*, teleradiocompania *Deutsche Welle*) ș. a.

Astfel, țările care pretind să ocupe un rol semnificativ în comunitatea internațională efectuează o activitate susținută de promovare a propriei imagini în lume.

Același obiectiv, de fapt, rămîne valabil și pentru țările mici, pentru a se impune pe arena internațională. În fond, este mai mult decît evident că receptarea pozitivă a imaginii Republicii Moldova în lume constituie o cheazășie sigură a succesului reformelor sociale și economice demarate în țară. Respectiv, răspunsul la întrebarea care ar putea fi și care ar trebui să fie contribuția tuturor actorilor antrenați în procesul de formare și difuzare a acestei imagini se conturează drept un imperativ al timpului. Un astfel de răspuns cere însă formulări explicite ale sarcinilor ce revin fiecărei structuri participante la proces și ar trebui să conțină o trasare tranșantă a activităților preconizate. În acest sens, factorii care trebuie luați în considerare, și care dețin o influență covârșitoare asupra formării imaginii țării, rezidă în: comunicarea de imagine, într-un mod bine conceptualizat și sistematizat, precum și în astfel de concepte cum sînt politica statală, relațiile internaționale, mijloacele de informare în masă, tehnologiile proprii domeniului relațiilor publice.

Tocmai acum este timpul întreprinderii unor pași hotărîți pentru formarea unei atitudini pozitive față de Republica Moldova, mai ales, în contextul integrării europene a țării. Cu atît mai mult că problema reală constă acum nu atît în formarea imaginii favorabile, cît în corectarea imaginii stabilite, în depășirea stereotipurilor defavorizante, constituiți în baza unei serii de circumstanțe. Este nevoie, așadar, de o monitorizare permanentă a acestei probleme.

Note:

1. Адиллова Л.Ф. Особенности трансформации имиджа России // http://www.ia-centr.ru/public_details.php?id=489.
2. Caloian O. România angajează experți străini care să ne creeze un brand de țară // *Gardianul*, 2006, 1 decembrie; Imaginea României – un obiectiv strategic // <http://www.brandingromania.com/?p=64#more-64>; Ивашов Н. Россия идет на Запад создавать позитивный имидж // http://broadcasting.ru/newstext.php?news_id=35728; Акпаратов С. Имидж Казахстана: для чего и как его развивать? // <http://www.liter.kz/site.php?lan=russian&id=151&pub=4269>; Wang H. National Image Building and Chinese Foreign Policy. Paper prepared for the annual meeting of the American Political Science Association, Boston, August 28-September 1, 2002 // <http://www.isanet.org/archive/wang.html>; Brujó G. The Importance of Managing the Brand of a Country Successfully. - June 7, 2006 issue // http://www.brandchannel.com/papers_review.asp?sp_id=1248; Fabris G. L'immagine dell'Italia puo distruggere il "Made in Italy" // *La Repubblica*, 21 gennaio 2008; Nworah U. Rebranding Nigeria. Critical Perspectives on The Heart of Africa Image Project. – Lagos, 2006 etc.
3. Hodoroja V. Carențele de imagine a Republicii Moldova în presa occidentală în contextul integrării europene // *Uniunea Europeană: filosofia viitorului*. - Chișinău: ISPRI, 2005; Țurcanu A. Republica Moldova, văzută din exterior: relativ liberă și foarte săracă // *Timpul*, 2007, 14 februarie etc.

4. Nemes P. Hungarian News Round-up // Central Europe Review, 1999, Vol. 1, No 24, 5 December 1999.
5. Галумов Э. Имидж и дипломатия // Информация. Дипломатия. Психология. - Москва: Известия, 2002, р. 169.
6. Панкрухин А. Маркетинг территорий. - Москва, 2002, р.133.
7. Mallinckrodt A. Die Selbstdarstellung der beiden deutschen Staaten im Ausland. „Image-Bildung“ als Instrument der Aussenpolitik. – Koln: Wissenschaft und Politik, 1980, р. 35.
8. Boulding K.E. National Images and International Systems // James Rosenau, (Hrsg.). International Politics and Foreign Policy. – New York, London: Free Press of Glencoe, 1969, р. 391.
9. На фронтах информвойны // <http://www.zavtra.ru/cgi//veil//data/zavtra/00/363/41.html>.

Inga Sîncevici,
cercetător științific, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

COMPORTAMENTUL PREMARITAL AL TINERILOR: EVOLUȚII ȘI FACTORI DETERMINANȚI

The present younger generation is adept to concubinage at least for a certain period of time; this situation is confirmed by the dates of population Census since 2004 and by the study results of “Social adjustment of young families in the Republic of Moldova to the socio-economic transformations”, conducted by the article’s author. According to the study “Social adjustment of young families in the Republic of Moldova to the socio-economic transformations”, 600 of young families who were included in the study, 47.3% of young spouses investigated have acknowledged that they lived together until a marriage. Regarding the length of time that the spouses have lived together before marriage, most of them mentioned 0-6 months (47.2%), 6 months – 1 year (22%), more than 1 year (30.7%). If we make a reference to the situation in West cohabitation period in our country is much lower.

În urma transformărilor socioeconomice fundamentale, care au avut loc în ultimii ani, imaginea familiei din Republica Moldova a suferit schimbări substanțiale. Cu precădere se remarcă așa aspecte: modificarea esențială a relațiilor conjugale; îndeplinirea nesatisfăcătoare a funcțiilor care-i sunt proprii familiei; apariția unor modele familiale noi, anterior fiind neacceptate și în același timp creșterea gradului de toleranță și permisivitate socială față de acestea; dezorganizarea familiei; flexibilitate în inițierea și finalizarea relațiilor conjugale; înregistrarea unor schimbări în comportamentul premarital al tinerilor etc. Toate aceste modificări se datorează procesului de modernizare, care se manifestă prin liberalizarea comportamentelor și valorilor familiale.

Principala schimbare înregistrată în comportamentul premarital al tinerilor este că, căsătoria nu mai este pentru tinerii de azi debutul constituirii uniunilor conjugale și prin aceasta debutul procreării. Inițial, creșterea numărului uniunilor consensuale la tineri mai poate fi explicată și prin faptul că familiile tinere se confruntă cu probleme de adaptare, ceea ce-i încurajează pe aceștia să conviețuiască împreună, dar fără a fi înregistrați oficial sau să-și legalizeze relația după câțiva ani.

Tânăra generație de astăzi este adepta concubinajului cel puțin pentru o anumită perioadă, situație confirmată de datele Recensământului populației din 2004 și de rezultatele studiului „Probleme sociale de adaptare a familiei tinere la transformările socioeconomice din Republica Moldova” efectuat de autorul articolului. Eșantionul studiului este național, având mărimea de 600 de tineri căsătoriți. Pentru calcularea și elaborarea eșantionului național au fost utilizate datele Biroului Național de Statistică. Marja de eroare teoretică a eșantionului este de $\pm 3-5\%$ la o probabilitate de 0,95. Eșantionul cercetării este stratificat și reprezentativ pentru populația tânără căsătorită după următoarele variabile: durata la căsătorie, nivelul de reședință, nivelul de studii, vârsta soților și sex.

Amploarea uniunilor consensuale a fost înregistrată pentru prima dată oficial în Republica Moldova la Recensământul populației din 2004. Numărul cuplurilor conjugale recensate a constituit 801 mii, din care 58 de mii (7,2%) au declarat că trăiesc în comun fără înregistrarea căsătoriei. Paradoxal, dar cel mai mare număr de cupluri neînregistrate s-a constatat în mediul rural (68,7%).

Conform datelor prezentate în tabelul 1, bărbații trăiesc în uniune consensuală în proporție mai mare de la 25 la 40 de ani, punctul maxim fiind înregistrat la categoria de

vârstă 30-34 ani, astfel că 6,79% din totalul persoanelor de sex masculin, având vârsta respectivă, trăiau în cuplu fără a fi înregistrați civil. La toate categoriile de vârstă numărul bărbaților care trăiau în concubinaj în mediul rural îl depășeau pe cel din mediul urban, la fel și la sexul feminin. Comparativ cu bărbații, femeile încep să trăiască în cuplu fără să-și legalizeze relația de la o vârstă mai tânără. Astfel, dacă la vârsta 20-24 ani numai 3,33% din totalul bărbaților trăiesc în concubinaj, atunci numărul femeilor aflate în astfel de situație este aproape dublu - 6,02%. Cele mai multe femei trăiesc în uniune consensuală la vârsta de 25-29 de ani - 7,10% din femeile cuprinse în această vârstă.

Tabelul 1. Ponderea populației pe categorii de sex și vârstă care trăiesc în uniune consensuală în Republica Moldova (în %)

Grupa de vârstă	Bărbați			Femei		
	Total	Urban	Rural	Total	Urban	Rural
15-19	0,30	0,20	0,38	1,75	0,81	2,60
20-24	3,33	2,64	3,82	6,02	4,00	7,79
25-29	6,40	5,30	7,14	7,10	5,57	8,20
30-34	6,79	6,04	7,28	6,39	5,51	7,02
35-39	6,36	5,76	6,71	5,38	4,63	5,92
40-44	5,36	4,63	5,82	6,76	3,51	5,00
45-49	4,56	3,75	5,07	4,14	3,18	4,86
50-54	4,46	3,79	4,90	3,97	2,85	4,78
55-59	4,31	3,33	5,00	3,68	2,55	3,68
60-64	4,78	3,54	5,45	3,19	1,99	3,19
65-69	4,75	3,50	5,37	2,55	1,71	2,55
70+	3,75	2,66	4,16	1,23	0,88	1,23

Calcululele sunt efectuate în baza datelor *Recensământul populației, 2004*.

Sociologii autohtoni în domeniu explică fenomenul uniunilor consensuale la vârstele mature prin faptul că după 40 de ani nu se înregistrează căsătoria repetată. Persoanele care odată au suferit eșec în căsătorie nu se grăbesc să legitimizeze alte relații, fiind vorba despre persoanele divorțate. Odată cu înaintarea în vârstă crește numărul persoanelor care au rămas văduvi/văduve în urma decesului unuia dintre soți. Formând un cuplu la bătrânețe, adeseori nu consideră necesar să înregistreze relațiile [11, p. 186].

Din totalul tinerilor soți intervievați, 47,3% au recunoscut că au trăit împreună o perioadă pînă la căsătorie. Privitor la durata de timp în care soții au trăit împreună pînă la căsătorie, cei mai mulți au menționat 0-6 luni (47,2%), 6 luni – 1 an (22%) și mai mult de 1 an (30,7%). Dacă am face o referință la situația din Occident perioada de coabitare la noi în țară este cu mult mai mică.

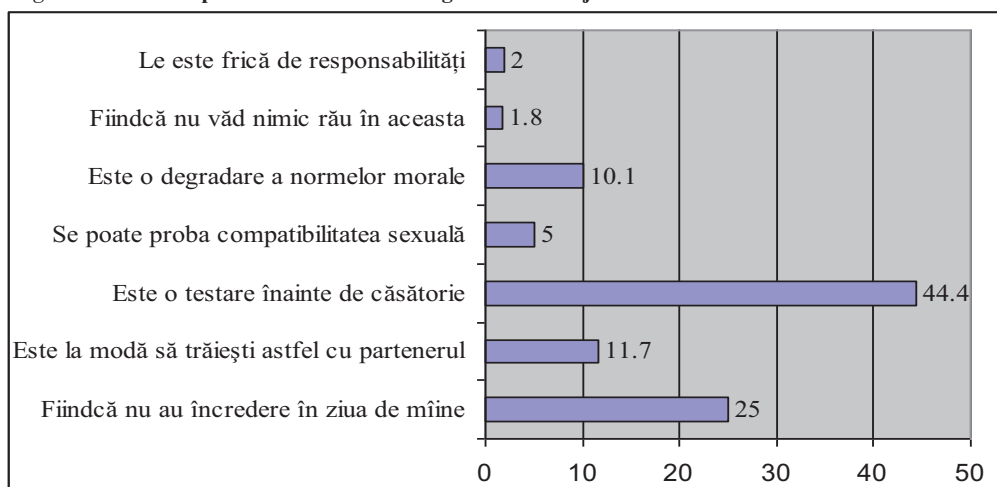
La noi în țară, la fel că și în țările vecine, nu este vorba de o „substituire a modelului de familie contractuală cu familia consensuală, ci de o etapă tranzitorie în evoluția comportamentului nupțial al unor tineri: coabitarea este o fază premergătoare căsătoriei. Situația este diferită de țările nordice, în care coabitarea are o amploare mult mai mare și o durată mult mai lungă (în cazul unor cupluri coabitarea substituie în mod definitiv căsătoria)” [8, p. 166]. Deci prin căsătoria liberă are loc amânarea căsătoriei oficiale la vârste mai înaintate. Amânarea trecerii prin etapele cursului vieții a dus la introducerea sintagmei „generații în așteptare” [10, p. 64].

Această idee este argumentată și de datele studiului: 44,4% din tinerii soți intervievați consideră că concubinajul este o testare înainte de căsătorie; 25% consideră că tinerii sunt impuși să trăiască în concubinaj fiindcă nu au încredere în ziua de mâine și numai 10,1% au o atitudine radical tradițională și consideră că se ajunge la aceasta fiindcă are loc o degradare a normelor morale din societate. Totuși, la noi familia

consensuală nu contribuie la dispariția familiei tradiționale, care continuă să ocupe o poziția primordială. Totodată, atitudinea tolerantă a tinerilor soți față de concubinaj o putem interpreta prin faptul că de multe ori traiul împreună înainte de căsătorie, în concepția multora, a luat locul logodnei, care la moment lipsește.

Diagrama1. Cauzele pentru care tinerii recurg la concubinaj

La întrebarea „Ce părere aveți despre tinerii care locuiesc împreună și nu-și înregistrează căsătoria ... ?” 42,1% au răspuns pozitiv, 27,3% - negativ și 30,6% le-a fost greu să răspundă. Chiar dacă datele statistice relevă că uniunile consensuale sunt răspândite mai mult la sate, atitudinea manifestată de populația din mediul rural predominant a fost tradiționalistă, deoarece respondenții din mediul rural, în număr mai mare față de cei de la oraș, au calificat practica locuirii împreună pînă la căsătorie negativă. Pe de altă parte, acceptarea în creștere a relațiilor alternative nu înseamnă că oamenii se vor implica ei înșiși în astfel de relații. Căsătoria nu mai este considerată indispensabilă, dar în același timp căsătoria este încă preferată [12, p. 48].

Tabelul 2. Atitudinea respondenților față de persoanele care locuiesc împreună și nu-și înregistrează căsătoria în dependență de mediu (în %)

Ce părere aveți despre tinerii care locuiesc împreună și nu-și înregistrează căsătoria?	Oraș	Sat	Total
Pozitivă	51,0	33,5	42,3
Negativă	17,1	37,4	27,2
Îmi vine greu să răspund	31,9	29,1	30,5

Specialiștii în domeniu mai explică acest proces prin școlaritatea prelungită dar și din necesitatea satisfacerii unor nevoi în particular a celor sexuale. Astfel, datele aceluiași studiu au demonstrat că coabitarea înainte de căsătorie este răspândită mai mult la tinerii cu un nivel înalt de studii. S-a ajuns la o așa situație din cauza că la etapa actuală un nivel de calificare și instruire înalt a devenit principala strategie pentru asigurarea cu loc de muncă corespunzător și cu un venit suficient.

Tabelul 3. Repartizarea respondenților care au trăit împreună cu partenerul/partenera pînă la căsătorie în funcție de nivelul de instruire

Nivelul de instruire	Ponderea tinerilor (în %)
Studii medii incomplete	6,0
Medii	17,1
Medii de specialitate	26,0
Superioare incomplete	20,6
Superioare, grad științific	30,2

O altă ipoteză este că posibil unii tineri necăsătoriți preferă să trăiască împreună din cauza problemelor socioeconomice pe care le întâmpină. Una dintre ele este lipsa locuinței, astfel, potrivit aceluiași studiu, numai 48,8% din tinerii căsătoriți intervievați erau asigurați cu propria locuință. Până la 1990 erau careva programe prin care unele familii tinere erau asigurate cu imobil, or la etapa actuală asemenea programe cu desăvârșire lipsesc. De asemenea, tinerii din Republica Moldova nu sunt mulțumiți de situația lor financiară. Potrivit datelor Barometrului de opinie publică din octombrie 2008, 75,4% de persoane cu vârsta între 18-29 de ani nu sunt deloc mulțumiți și nu prea mulțumiți de banii pe care îi au, iar 55,7% - de serviciu [1]. De aici reiese că tinerii nu au suficiente resurse pentru a duce un mod de viață decent și respectiv de a întreține familia. Unii se confruntă cu bani insuficienți pentru oficializarea relației în condiții decente. Astfel în condiții de incertitudine socioeconomică tinerii amână căsătoria, preferând uniunile consensuale, deoarece sunt considerate mai puțin riscante. „În condiții de insecuritate financiară amânarea angajamentului de căsătorie este un comportament deplin justificat” [5].

Un rol fundamental în evoluția numărului uniunilor consensuale l-ar putea avea inexistența unor avantaje/politici de stat care să stimuleze întemeierea de familii. La întrebarea dacă „La ora actuală în Republica Moldova statul sprijină formarea tinerilor familii” numai 6,3% au manifestat acord total, 30,7% - acord parțial și 63% - total dezacord. Deci, domeniul protecției sociale a familiei în Republica Moldova, îndeosebi a celei tinere, rămâne slab dezvoltat.

În categoria factorilor socio-morali care motivează tinerii să intre în uniuni consensuale se include: emanciparea societății prin extinderea modelelor de gândire și comportament occidentale; dispariția unor restricții care erau impuse modului de conviețuire care au fost generate de devalorizarea normelor tradiționale culturale și religioase; creșterea în importanță a nevoilor de ordin „superior”: autonomie, împlinire de sine, dorința tinerilor de a face carieră etc.

Chiar dacă concubinajul este o relație existentă între un bărbat și o femeie asemănătoare sub anumite aspecte cu relația conjugală oficială, el nu are ocrotire legală, întrucât nu s-a încheiat cu respectarea dispozițiilor legale privitoare la încheierea căsătoriei. Persoanele care se află în astfel de situație nu sunt obligate să respecte dispozițiile Codului Familiei, nici în ceea ce privește raporturile personale dintre ele și nici în ceea ce privește raporturile lor patrimoniale. Astfel, complicațiile legale sunt posibile în coabitare în mai mare măsură decât în orice altă relație de prietenie amoroasă. Potrivit cercetărilor în domeniu, printre alte *dezavantaje ale uniunii consensuale* se evidențiază următoarele: limitarea prematură a experienței “întâlnirilor”, intrarea timpurie într-o coabitare restrânge semnificativ numărul întâlnirilor posibile cu parteneri de sex opus, potențial compatibili; perpetuarea rolului tradițional al femeii, constând mai ales în asigurarea sarcinilor domestice și a cumpărăturilor, existând probabilitatea apariției unor dificultăți în continuarea instruirii și formării pentru viitoarea carieră; căsătoria neînregistrată are aceleași probleme ca și cea înregistrată; probabilitatea tinerilor de a se separa este mai mare în situația când apar certuri și conflicte decât soții din familii oficiale, fiecare dintre ei conștient sau inconștient are sentimentul unei mai mari independențe în raport cu celălalt; uniunea consensuală intră în contradicție cu normele religioase; în concubinaj nu se întâlnesc foarte mulți copii, activitatea sexuală este strict controlată, partenerii fiind preocupați să evite o sarcină nedorită; concubinajul este considerat mai avantajos pentru bărbat, amânându-se oficializarea relației, anii trec, iar femeia riscă să îmbătrânească și să ajungă la o vârstă la care nu mai poate naște copii,

situație confirmată parțial și de datele studiului autorului, astfel femeile au calificat practica locuirii împreună pînă la căsătorie în proporție mai mare, negativă (28,6%) decât bărbații (24,4%); spre deosebire de relația conjugală autentică, relația dintre concubini are un caracter mai restrâns, fiind orientată în direcția satisfacerii unor trebuințe personale, în special de natură sexuală; În situația în care există copii, aceștia de asemenea suportă consecințele inconsistenței și fragilității relației de concubinaj.

Totuși, care ar fi beneficiile uniunilor libere din momentul în care relativ îndeplinesc aceleași funcții ca familiile înregistrate și se confruntă cu aceleași probleme? Potrivit studiilor care reflectă această problemă, se consideră că *avantajele coabitării* premaritale sunt: satisfacție sexuală crescută, o mai mare autodeschidere și sentimente mai intense de intimitate, comparativ cu cuplurile de îndrăgostiți care nu coabitează; posibilitate de realizare a compatibilității și o familiarizare cu modurile diverse în care partenerii reacționează într-o varietate de situații; un standard mai înalt de trai, rezultat din asocierea resurselor economice; uniunea consensuală este o relație mai lejeră, cu mai puține suspiciuni de gelozie, de infidelitate; bărbatul și femeia implicați în uniunea liberă își asumă responsabilitățile perfect conștienți, detestând aruncarea vinei sau „poverii” pe umerii celuilalt; în situația în care relația de concubinaj se destramă, „urmele” lăsate asupra partenerilor nu sunt atât de marcante ca în cazul destrămării relației și vieții conjugale.

Rezumând toate aceste avantaje, „opțiunea pentru concubinaj încearcă să satisfacă prin conjugare nevoia de dependență și identificare cu cea de autonomie, angajând implicarea afectivă pleneră, negând aspectul contractual al relației și exaltându-l pe cel al libertății și plenarității de manifestare, pe măsura satisfacției mutuale și a nevoilor autentice de a fi împreună” [9, p. 56]. Cuplurile consensuale optează pentru calitatea relației în defavoarea durabilității cu orice preț, de asemenea partenerii din relațiile neînregistrate rămân împreună atât timp cât sunt nu numai necesari, dar și satisfăcători.

Unii autori consideră că există o corelație între statornicia familiei și traiul în comun al soților pînă la încheierea căsătoriei, concubinajul pînă la căsătorie reprezentând un factor de risc pentru stabilitatea familiei. „Influența negativă a traiului în concubinaj asupra stabilității relațiilor conjugale se explică prin existența motivațiilor scăzute de a se căsători, precum și prin modul de viață specific uniunilor libere, când partenerii nu sînt legați cu unele obligațiuni stricte, iar relațiile între parteneri se bazează pe egalitate. Se formează reprezentări inadecvate despre viața de familie, ceea ce după încheierea căsătoriei și respectiv schimbarea rolurilor poate provoca o reacție negativă la parteneri. Persoanele care au luat decizia de a trăi împreună fără înregistrarea oficială a relațiilor conjugale de la bun început benevol neglijează normele sociale, de aceea după încheierea căsătoriei și în cazul dacă aceasta nu a fost reușită nu vor depune eforturi pentru păstrarea ei, ci mai ușor o să divorțeze” [11, p. 200]. Datele studiului au evidențiat ușoare diferențe privind perceperea stabilității familiei de către tinerii soți în dependență de faptul dacă au trăit împreună sau nu pînă la căsătorie.

Tabelul 4. Perceperea stabilității familiei în funcție de coabitarea premaritală a tinerilor

<i>La moment, sunteți absolut sigur că familia dvs. nu se va destrăma niciodată?</i>	<i>Au trăit împreună pînă la căsătorie</i>	<i>Nu au trăit împreună pînă la căsătorie</i>
<i>Da</i>	48,0	49,7
<i>Nu</i>	18,5	19,4
<i>Mi-e greu să răspund</i>	33,5	30,9

Această corelație devine mai evidentă dacă analizăm durata locuirii împreună cu gradul de stabilitate a cuplului perceput. Astfel, cu cât a fost mai mare perioada de concubinaj, cu atât numărul persoanelor care cred în stabilitatea propriului lor cuplu este

în descreștere. Tinerii care au trăit pînă la căsătorie 0-6 luni în pondere de 48,7% sunt siguri că familia lor nu se va destrăma, cei la care durata traiului în comun a fost de la 6 luni la 1 an sunt în număr de 24,0%, iar la cei care au trăit mai mult de 1 an sunt de 27,3%. Faptul că cei care au coabitat mai mult de jumătate de an pînă la căsătorie sunt mai nesiguri în privința stabilității familiei lor poate fi explicat prin aceea că ei au o atitudine mai permisivă față de divorț sau continuă aceeași tendință ca în cadrul uniunii consensuale, punându-se accentul pe calitatea relației și nu pe durata acesteia.

La etapa actuală, în Republica Moldova, chiar dacă sunt în creștere numărul tinerilor care trăiesc în uniuni consensuale, conform statisticii mai mult de jumătate dintre acestea cu timpul se căsătoresc. Cel mai des aceasta este legată de apariția sau așteptarea unui copil. Totuși, un număr considerabil de copii se nasc în afara căsătoriei, de exemplu în 2007 ponderea nou-născuților extraconjugali a fost de 22,7%. Chiar dacă coabitarea pînă la căsătorie are și unele implicații pozitive precum cunoașterea temeinică a tinerilor, grav este că răspândirea și acceptarea cuplurilor neînregistrate ar putea dezorienta tinerii și ar inspira neîncredere în valoarea căsătoriei legitime. De asemenea, răspândirea uniunilor libere are implicații asupra comportamentului reproductiv. „În toate țările cuplurile căsătorite sunt mai fertile decât cele necăsătorite (2,1 copii/femeie pentru cele căsătorite, 1,4 copii/femeie pentru celelalte)” [5, p. 85]. Din acest considerent, cei mai importanți actori sociali (preoți, profesori, medici, jurnaliști etc.) ar trebui să se implice cu toată forța în promovarea valorilor familiale și necesitatea înregistrării familiei, acest lucru este imperios necesar deoarece numai familiile stabile, temeinice, oficial recunoscute pot scoate țara din impasul demografic actual.

Note:

1. Barometrul opiniei publice. Octombrie 2008. www.ipp.md
2. Biroul Național de statistică al Republicii Moldova. Recensământul populației 2004. Volumul I. – Chișinău, 2006.
3. Ciupercă C. Mitrofan I. Uniunea liberă sau preferința pentru autonomie a cuplului modern // Revistă română de Sociologie. Anul X, Nr. 5-6, București, 1999.
4. Ciupercă C. Mitrofan I. Psihologia relațiilor dintre sexe. Mutații și alternative. – București, 1997.
5. Hărăguș M. Tranziția la statutul de părinte în Europa. Evoluții recente și posibile determinații. – Cluj, 2008.
6. Mitrofan I., Ciupercă C. Uniunea liberă între posibilitate și realizare // Psihologia, Nr. 1, 1998, București, p. 27
7. Iluț P. Sociopsihologia și antropologia familiei. - București, Polirom, 2005.
8. Mihăilescu I. Politici sociale în domeniul populației și familiei // E. Zamfir, C. Zamfir. Politici sociale în România în context european. – București, 1995.
9. Mitrofan I., Ciupercă C. Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei. – București, 1998.
10. Mureșan C (coord.). Ancheta pilot. Generații și Gen la Cluj. – Cluj, 2005.
11. Paladi Gh., Matei C., Gagauz O., Caunenco I. Transformări demografice, viața familială și sănătatea populației. – Chișinău, 2007.
12. Rughiniș C. Valori europene în relațiile intime. Studiu Comparativ. // Sociologie Românească, Nr 1-2, București, 2002.

Vitalie Rotaru,
doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM

PROBLEMA RĂZBOIULUI ȘI A PĂCII ÎN GÂNDIREA FILOSOFICĂ ROMÂNEASCĂ (SEC. XVII – XVIII)

In this article the problem of war and peace is studied from the philosophical, historical, mythical and political approach. The main ideas of Romanian writers are combined to see the evolution of those two problems of war and peace. In conclusion it is specified the need and importance of a philosophy of war and peace.

În întreaga istorie a omenirii, războiul și pacea au format un cuplu indisolubil. Este relativ ușor de remarcat faptul că pacea a fost, de-a lungul timpului, mai degrabă un caz particular decât o regulă, fiind definită prin negare, ca un interval între două războaie. Istoria națională a oricărui popor se prezintă ca o descriere cronologică a unui șir de războaie: de la războiul care stă la baza formării acestui stat sau de la războiul dus pentru independența națiunii date până la diverse conflicte armate cauzate de diferite motive: economice, politice, etnice, culturale etc. La nivelul istoriei universale, lucrurile se repetă. Astfel, astăzi putem afirma că studiul problemei războiului este motivat din perspectivă istorică: războiul este un fenomen social și există, în forme diferite, din Antichitate până în zilele noastre.

Studiul de față examinează problema războiului și a păcii reflectată în operele filosofice ale marilor gânditori din Moldova și Țara Românească. Vom porni de la analiza miturilor românești, constatând că daco-geții nu aveau frica morții. În mitologia acestora ritul de „trimitere a solului”[1] la zeul suprem (Zamolxe) ocupă un loc important. Ei percepeau moartea ca fiind cea mai frumoasă femeie din lume, fiecare luptător viteaz, căzut pe câmpul de luptă, nimerea în brațele ei (o similitudine în plus cu mitologia norvegiană: Walkiriile sunt femei foarte frumoase, care conduc sufletele eroilor în Walhalla). Se pare că frica față de moarte la poporul român accede la tradiția creștină, nu la cea daco-getică. Chiar denumirea poporului de la care ni se trage obârșia este legată de război: „Din Istoria panonică a lui Bonfini sunt aduse, de exemplu, unele știri despre daci, întâlnite la geograful Strabon: „...li s-au dzis dați și davi, ce să înțalege de pre limba greciască dais, adecă războiu, că era acest neam al daților foarte războinic; precum și geților de pre ghesi, care să înțalege paliță lungă...”[2].

Un loc aparte în șirul cauzelor declanșării conflictelor armate îl ocupă poziția geopolitică a unei țări[3]. Încă de la începutul formării sale în calitate de stat, Moldova a avut o poziție aparte în planul relațiilor diplomatice. Cercetătoarea L.E. Semionova[4] menționează că, începând cu Bogdan I, de la întemeierea Moldovei și până în prezent, Moldova joacă un rol de „mediator” între două fronturi. Astfel, putem concluziona, că Moldova era o adevărată „arenă” de luptă pentru marile imperii, deoarece se află la „intersecția” lumii occidentale cu cea orientală. Interesele economice și politice ale Porții Otomane orientau conducerea cnezatelor, inclusiv și cel al Moldovei, spre încheierea diferitor alianțe cu statele vecine (Polonia, Ungaria etc.) în vederea înlăturării pericolului permanent din partea Porții Otomane. Pe de altă parte, țările date erau nevoite să încheie tratate de pace cu Imperiul Otoman, care le impuneau impozite mari și domnitori străini (exemplu: instaurarea regimului fanariot).

Un aport considerabil la cercetarea problemei războiului îl aduce *Cronica lui Ștefan cel Mare*[5]. Cronica are un caracter laic și prezintă un interes deosebit din punctul de vedere al studierii reflectării războiului în gândirea românească din perioada domniei

lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Enumerarea luptelor duse de către ilustrul domnitor, descrierea amănunțită a acestor războaie, a strategiilor și tacticilor militare utilizate deține un loc de vază în cronică, iar alte evenimente din viața „pașnică” a Moldovei sunt prezentate succint, sau lipsesc definitiv. După cum mărturisește savantul Górká într-o comunicare făcută Academiei Române în 1930, *Cronica* ne ajută să descoperim „forța puternică a caracterului lui Ștefan cel Mare, marele său geniu militar”[6].

Nu mai puțin importantă în sensul studierii fenomenului războiului și a păcii se dovedește a fi lucrarea lui Neagoe Basarab „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*”. Acest domn al Țării Românești (1512—1521) a intrat în istoria poporului român ca principe al culturii, om de stat înțelept și diplomat chibzuit, dar în același timp și ca autorul unei lucrări de prestigiu a spiritualității românești, intitulată semnificativ *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. Lucrarea este considerată cea dintâi sinteză a gândirii social-politice, diplomatice și militare românești. În această carte autorul emite teze însemnate cu caracter raționalist și umanist, între care menționăm ideea necesității unei autorități unice cu rolul de a pune capăt anarhiei feudale, a promovării dregătorilor după criteriul capacității, fără a se ține seama de privilegiu. Un rol de frunte în viziunea domnitorului român îl are problema păcii: „pacea era condiția *sine qua non* pentru propășirea și dezvoltarea țării, de aceea ideea călăuzitoare a lucrării sale postulează necesitatea ca cel însărcinat cu conducerea unei țări trebuie să fie călăuzit de sentimente pașnice și să nu nutrească războiul, acesta fiind acceptat numai după ce diplomația și-a epuizat toate mijloacele”[7]. Astfel, ne dăm bine seama că Neagoe Basarab vede în pace nu doar o metodă de soluționare a conflictelor, sau stare a statului după război, dar și un factor al progresului țării la un moment anume al istoriei și în plan istoric general.

Problematika filosofică, politică și cea juridică a războaielor și păcii a fost reflectată pe larg în cronicile Moldovei din secolele XVII-XVIII.

Grigore Ureche înțelegea prin război un fenomen social complex, propriu oricărui stat, declanșat și dirijat de conducătorul acestuia. În *Letopiseț* se atrage atenția asupra câtorva cauze de declanșare a războiului: apărarea țării, acapararea noilor teritorii, prădarea vecinilor, schimbarea domniilor, războaiele boierimii. Un război câștigat aducea profit și renume domnitorului, nu în ultimul rând și boierimii, și armatei (mai ales cel de pe urma prădării teritoriilor limitrofe). După o izbândă în luptă, domnii obișnuiau să construiască biserici, fapt care, desigur, îmbogățește patrimoniul cultural al țării. Totuși, cronicarul enumeră și consecințele inevitabile ale războiului: cetăți și sate în ruine, moarte a numeroși oameni, boli, sărăcie etc.. Fapt care demonstrează că Gr. Ureche a rămas imparțial în abordarea problemei războiului. Cronicarul este obiectiv chiar și atunci, când vorbește de cei mai aprigi dușmani ai Moldovei, de turci: „Mai apoi și turcii care să vedea că ca o negură toată lumea acoperea, **războaie, minunate au făcut**, de multe ori i-au și biruit, mai apoi de o au și supus subt giugul lor, de multe ori i-au asudat, rocoșindu-se și nu fără multă moarte și pagubă în oameni, până o așăza”[8] (subliniere – R.V.).

Conștientizând rolul important al domnitorului în destinul unui stat, Gr. Ureche menționează că unii domni, având „tragere de inimă spre vărsare de sânge”[9], implicau țara în războaie pe parcursul domniei întregi: „Ștefan vodă, fiindu aprinsă inima lui de lucrurile vitejești, îi părea că un an ce n-au avut treabă de războiu, că are multă scădere socotindu că și inimile voinicilor în războaie trăindu să ascut și truda și osteneala cu care să diprinsese este a doao vitejie, strânsă de iznoavă oaste”, iar alți domni dădeau prioritate păcii: „(Petru Rareș) Carile apucându-să de domnie, nimenea de nădejde nu s-au scăpatu, că pace și odihnă era tuturora și ca un păstoriu bun ci străjuiește turma sa, așa

în toate părțile străjuia și priveghia”[10]. Izbânda într-un război depinde nu numai de măiestria militară a domnitorului, dar și de „norocul” acestuia, sau, mai bine zis de voia lui Dumnezeu: „Așa **norocește Dumnezeu** pre cei mândri și falnici, ca să să arate lucrurile omenești câtă sunt de fragede și neadevărate, că Dumnezeu nu în mulți, ce în puțini arată puterea sa ca nimeni să nu nădăjduiască în puterea sa, ci întru Dumnezeu să-i fie nădejdea, nici fără cale războiului să facă, cărora li-i Dumnezeu împotriva”[11]. Astfel, războiul împotriva turcilor capătă nuanță și de război religios, Țara Moldovei fiind primul stat creștin în drum spre Europa. Problema războiului și problema păcii sunt abordate prin prisma religiei creștine. Problema păcii implica o serie de condiții pe care țările beligerante erau obligate să le îndeplinească, în caz contrar declanșându-se un nou conflict armat, ca de exemplu: „Deci pace au legat într-acesta chip, ca să-i fie într-ajutoriu împotriva fiecărui vrăjmașu, iară pribegii de îmbe părțile să nu să priimească. Iară de s-ari tâmpla vreunui domnu al Moldovei să iasă de nevoia turcilor în Țara Leșască, să-l priimească și în tot chipul să puie nevoință, ca să-l așaze la domnie, iară domnii Moldovei pururea să aibă urechi deschise dispre turcu, să dea știre crailor de gândurile lor. Iară judecata acelor cu strâmbătăți de la margine să să facă dispre amândoa părțile”[12]. De multe ori pe paginile *Letopisețului* întâlnim indicat drept motiv de declanșare a unui război anume încălcarea condițiilor de încheiere a păcii.

Cronicarul Miron Costin este primul dintre cronicari care abordează în lucrarea sa perioada contemporană lui. Pe larg sunt descrise luptele lui Vasile Lupu, cât și a cazacilor de sub conducerea lui Bogdan Hmelnițki, cuscrul domnitorului, războiul lui Rakoczi II împotriva turcilor și alte lupte. Făcând referință la izvoarele externe de informare, cronicarul afirmă: „Că letopisețele cele streine **lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum sintu războaiele**, schimbările, scriu a țărîlor megiișe (...)”[13] (subliniere – R.V.), fapt care ne reliefează importanța luptelor armate în această perioadă. Cronicarul precizează că „Au acestu obicei împărații, de dau știre unul altuia, cîndu voru să facă războaie unul asupra altuia”, de aici decurg toate acțiunile militare de mai departe, până la biruirea / pierderea războiului sau până la încheierea unui „tractat” de pace. M. Costin atrage atenția și asupra răscoalelor boierești, cauză a acestora fiind nedreptatea pricinuită boierilor de către domnitor: „fericiți sintu aceia domni, cărora țările lor slujescu din dragoste, nu din frică, că frica face uriciune și uriciunea cîtu de tîrdziu, tot **izbucnește**”[14], îndreptățiți fiind, de cele mai multe ori, boierii. Pentru întâia dată se descriu detaliat răscoalele țărănești (exemplu ne poate servi episodul uciderii boierului Braniște de țărani). M. Costin dă dovadă de o atitudine firească pentru un reprezentant al boierimii în abordarea temei date.

Cronicarul arată în mai multe rânduri că populația unei țări, suferind de pe urma războaielor neconținute, era împotriva domnitorilor războinici: „Să urîse muntenilor cu domniia lui Mihai-vodă totu cu oști și războaie.”[15], susținând un domn înțelept, care știe să mențină pacea, un domn care conștientizează că un război costă cu mult mai mult decât birul plătit anual. Pronunțându-se în spirit iluminist asupra manierei domnitorului de a conduce țara, M. Costin afirmă: „Scrie Pliutarhu, vestitu istoricu (...) că hărnicia împăraților și domnilor mai multu să înțelege din cuvențele lor și sfaturi grăite de dînșii, care cum și pînă încît au fostu, decît den războaie făcute de dînșii, că războaiele, avuția și prilejul vremii face mai de multe ori. Iară cuvîntul și sfat înțeleptu den singură hirea izvorăște, până în cît ieste”. Concomitent, alăturându-se ideii că monarhul este unsul lui Dumnezeu: „Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile feritu trebuiește, că oricum este, de la Dumnezeu este”[16]. Împărtășind gândurile lui Gr. Ureche că fără voia forței divine nu se întâmplă nimic, M. Costin meditează asupra destinului omenesc aproape în

aceiași termeni ca și predecesorul său: „Neștiutoare firea omenească de lucruri ce vor să fie pre urmă. Ce pentru un lucru sau doă pre voie ce i să prilejescu, bietul om purcede desfrânatu și începe lucruri peste puterea sa și apoi acolo găsește perirea”[17] (...) Neștiutoare fire omenească și de primejdiile sale”[8]. Pacea este pentru cronicarul moldovean timp de „înflorire” a țării, încât domnitorul care a contribuit la încheierea ei „va rămâne blagoslovit pe veci”.

Cel mai erudit cronicar al Munteniei, Stolnicul Constantin Cantacuzino, scrie *Istoria a Țării Rumânești întru care să coprinde numele ei cel dintâiu, și cine au fost lăcuitorii atunce, și apoi cine a mai descălecat și a stăpânit până la vremile de acum, cum s-au tras și stă*. Constantin Cantacuzino confruntă o mulțime de izvoare interne și străine[19] pentru a accede la adevărul istoric privind problema obârșiei neamului românesc și obiectivitatea redării evenimentelor istorice. În primul capitol autorul este preocupat de „numele acestei țări din vechime, cum îi era și cine o stăpânea”, dar și de luptele dacilor cu romanii, despre victoriile lui Burebista. În capitolul al doilea el face distincție între războaiele duse de Traian Ulpe împotriva dacilor, pe când în *Letopisețul...* lui Miron Costin putem lesne depista o confuzie între acestea. În următoarele capitole ale *Istoriei...* observăm aceeași descriere minuțioasă, documentată și argumentată a luptelor duse de către Adrian, care îl urmează pe Traian pe tronul Romei, împotriva evreilor, urmărește perioada colonizării Daciei până la invazia hunilor. Cantacuzino încearcă, atât în operă, cât și în politică, să aplice principiul „înțelepciunii”, care presupune judecata faptelor la rece, întemeiată pe informare temeinică, principii bine stabilite, dar, nu în ultimul rând, și reguli ortodoxe. Aplicarea principiului numit poate fi observat chiar din următorul citat: „Și den porunca dumnezeiască, toți cu un gând curat, aleseră pre unu den boiari, (...) anume Șârban, nepot răposatului Basarab-vodă. (...) Acest domn au fost înțelept, bun și milostiv și viteaz. Și pre toți streinii iubii și țara lui bine orânduise. Și făcu pace cu împăratul turcesc, ca să-i dea haraci, să nu mai fie răutăți în țară. Așijderea făcu pace cu crai și domni carii era împejurul Țării Rumânești. Că nu-i era dragă cearta, nici mâniia, ci-i era voia să aibă cu toți pace. Atuncea s-au potolit toate războaiele și oștile cele multe și s-au pogorât de la Dumnezeu mare bucurie și veselie în Țara Rumânească. Și să strănseră toți oamenii cei risipiți, cineși la locul lui, mulțumind lui Dumnezeu pentru pacea ce le-au dat”[20]. Ne dăm bine seama de faptul că pacea înseamnă pentru Constantin Cantacuzino reîntoarcerea celor emigrați, încetarea jafului care era o constantă a oricărui război și, drept rezultat, dezvoltarea economiei țării. Garanție a păcii, conform opiniei cronicarului, este un domnitor care înțelege că un război este cu mult mai costisitor decât plata unui bir.

Dimitre Cantemir prin opera sa se înscrie printre primii gânditori români care au înfăptuit integrarea spiritualității românești în mișcarea filosofică și științifică a umanismului european. Studiile consacrate fenomenului războiului ocupă un loc important în opera cantemiriană. Cele mai multe referințe la fenomenul războiului și al păcii le întâlnim pe paginile dedicate problemei continuității neamului românesc în spațiul carpato-danubian, unitatea și legitimitatea luptei sale pentru cucerirea independenței. El era ferm convins că lupta armată a fost unul dintre factorii hotărâtori ai continuității poporului român, al apărării ființei sale, iar cucerirea independenței se poate obține numai pe calea armelor.

Dimitrie Cantemir considera că domnitorul decide să fie război sau pace, hotărând astfel și destinul țării, anume din această cauză monarhul trebuie să fie o persoană „iluminată”: „În Moldova puterea domnitorului este deplină, cu drept de viață și de moarte asupra supușilor. Puterea lui se întinde însă „nu numai asupra boierilor și

norodului din Moldova, ci și asupra neguțătorilor turci sau a altora, de orice rang ar fi, cât timp se află pe pământul țării. Viața și moartea lor stau în mâna domnului”. Voievodul poate declara singur pacea sau războiul, iar poporul e obligat să-l urmeze. D. Cantemir considera că anume calitățile și defectele morale ale domnitorilor sunt factorii decisivi ai declanșării unui conflict armat, astfel, savantul explica expansiunea otomană prin faptul că sultanii chiar „prin firea lor is predispuși la războaie și jaf”[21]. Însă războiul și pacea nu depind în exclusivitate de personalitatea domnitorului, ci și de popor. În *Descrierea Moldovei*, D. Cantemir preciza că locuitorii nordului Țării Moldovei sunt mai pașnici decât cei de la sudul ei, cauză fiind, conform opiniei savantului, războaiele cu tătarii[22].

Reprezentând o țară care a fost și mai era și pe timpul domniei lui o arenă de luptă a statelor puternice, fiind un savant umanist, prețuind drepturile fiecărui om la viață și la libertate, D. Cantemir se pronunța împotriva războiului de cucerire, a jafurilor, a violenței de orice natură. Domnitorul înțelegea că urmările unui război se răsfrâng nu numai asupra sferei economice a unui stat, dar și asupra celei sociale: rămân „orfani, văduve, dezastru, sărăcie”[23] etc., și chiar asupra patrimoniului cultural, exemplu servind distrugerea monumentelor de arhitectură în Atena, în Constantinopol[24]. În repetate rânduri, Dimitrie Cantemir afirma că pacea contribuie la dezvoltarea științelor, este motorul progresului unui stat, iată din ce cauză, chiar în aprecierea imperiului roman, D. Cantemir pornește nu de la faptul că este un imperiu războinic, dar că a „înmulțit și a răspândit”[25] civilizația.

În concluzie putem constata că, în cursul istoriei, este cercetată mai ales problema războiului, dezvoltându-se chiar o filosofie a războiului. Credem că ar fi absolut necesar să existe și o filosofie a păcii, astfel încât pacea să fie studiată științific în corelație cu fenomenul războiului, dar, concomitent, independent de acesta. Analiza concepției păcii necesită un efort considerabil. Filosofia păcii trebuie să se dezvolte pe baza dialecticii război – pace, din perspectivă istorică, cu trimiteri la știința politicii.

Note:

1. Элиаде Мирча. От Залмоксиса до Чингиз-хана, Перевод С. Голубицкого: (sergei@internettrading.net), OCR по изданию: журнал Кодры, 1991, No7., 1991, p. 15.
2. Nicolae Costin. Scrieri în două volume, Ediție îngrijită de Svetlana Korolevschi, vol. I. – Chișinău: Ed. Hyperion, 1990, p. 53 // Bobâna Gheorghe: Umanismul în gândirea filosofică românească din secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea, Teză de Doctor Habilitat (cu titlu de manuscris), Chișinău, 2005, p. 162.
3. Chirtoacă Natalia. Aspecte ale conflictului transnistrean. – Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2001.
4. Семенова Л.Е.: Княжества Валахия и Молдавия. Конец XIV – начало XIX в. Очерки внешнеполитической истории, Российская Академия наук. Институт славяноведения. – М.: Изд. Индрик, 2006.
5. Lucrarea dată este scrisă în limba germană în secolul al XV-lea, consideră profesorul polonez Olgierd Górka de la Universitatea din Lwów, care a și descoperit manuscrisul ei în biblioteca de stat din München (Bayerische Staatsbibliothek). Această lucrare cuprinde descrierea cronologică a evenimentelor petrecute de la răsturnarea lui Petru Aron-Vodă și înscăunarea lui Ștefan cel Mare (1457), până în 1499, anul înfrângerii lui Malcoci. Vezi: Chițimia Ion Const. Cronica lui Ștefan cel Mare // Cartojan Nicolae. Cercetări literare, vol. III. –București: Minerva, 1939, p. 228.
6. Cartojan Nicolae. Cercetări literare. Vol. III. – București: Ed. Minerva, 1939, p. 228.

7. Pagini din gândirea militară universală. Vol. I-II. Ed. îngrijită de Pinteș S. și Tudor Gh. – București: Ed. Militară, 1985, p. 336.
8. Ureche Grigore. Letopisețul Țării Moldovei. – Chișinău: Litera, 2003, p. 14.
9. Idem, p. 36
10. Idem, p. 93.
11. Idem, p. 37-38.
12. Idem, 63.
13. Costin Miron. Letopisețul Țării Moldovei. – Chișinău: Ed. Litera, p. 12.
14. Idem, p. 31.
15. Idem, p. 21.
16. Idem, p. 46.
17. Idem, p. 12.
18. Idem, p. 14.
19. Vezi: Vekov Károly. Istoriografia maghiară din Transilvania în secolul al XVI-lea. – Cluj-Napoca: Editura Studium, 2004, 150 p.
20. Cantacuzino Constantin. Istoria Țării Românești. – Chișinău: Litera, 1998, p. 165.
21. Cantemir D. Op. citată, București, 1876, p. 10.
22. Cantemir D. Descrierea Moldovei – Chișinău: Litera, 1998, p. 152.
23. Cantemir D. Metafizica. Traducere de Locusteanu N.. Prefață de Grigoraș Em.C. – București: Ed. Ancora, 1928, p. 181.
24. Cantemir D. Istoria Imperiului Otomanu. Crescerea și scăderea lui cu note foarte instructive / Hodoșiu Iosif – București: Edițiunea Societății Academice Române, 1876, p. 557-558.
25. Cantemir D. Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor. Prefață de Tocilescu Gr. – București: Ed. Carol Göbl, 1901, p. 86.

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

O LUCRARE IMPORTANTĂ DE CARACTER INTERDISCIPLINAR

Beniuc Valentin, Juc Victor.

„Factorul confesional în relațiile internaționale”

Chișinău, CEP USM, 2008.

Lucrarea este consacrată cercetării complexe a conexiunii dintre politică și religie, în calitate de punct de pornire servind certitudinea că investigațiile în domeniul politicii externe și relațiilor internaționale nu pot face abstracție de profilul matricelor cultural-religioase, abordate ca factori de putere în cadrul sistemului internațional din perioada postrăzboi rece. Nu este întâmplător în acest sens că A.Toffler punctînd asupra ascensiunii a doi actori internaționali pe arena mondială din perioada postrăzboi rece, indică asupra factorului confesional. Dacă A.Toffler numai a remarcat acest proces, S.Huntington a elaborat teoria „ciocnirii civilizațiilor”, subliniind că viitorul conflict global va fi de caracter intercivilizațional avînd la bază religiile. În ordinea de idei reliefată, semnificația lucrării constă în faptul că reprezintă unul dintre puținele studii monografice care cuprind cercetarea istoriei conexiunilor dintre politică și religie în general, dar în același timp un rol aparte revine investigației locului și rolului factorului confesional în relațiile internaționale, aflat în plin proces de redimensionare după încheierea războiului rece. Gradul de relevanță științifică a elaborării este amplificat de realizarea unui studiu profund de securitate internațională, evidențiindu-se dimensiunea ei confesională din cauza că amenințările provenite din partea fundamentalismelor religioase, în special din spațiul islamic, s-au dovedit a fi factori importanți de insecuritate în anii ‘90 ai secolului XX și în primul deceniu al secolului XXI.

Studiul monografic se distinge printr-o înaltă ținută teoretică, fiind abordate și analizate critic elaborările principale în domeniu, care la rîndul lor, sunt completate cu propriile concepții. De fapt, trăsătura definitorie a lucrării este expunerea ei în formă de problemă științifică, prin prezența constantă a opiniilor autorilor, care nu se limitează numai la evaluarea unor supoziții teoretice, dar vin cu propuneri pentru ca variabila confesională să contribuie la asigurarea securității internaționale prin angajarea dialogului ecumenic și promovarea toleranței în condițiile cooperării și diversității.

Este evident că în plan istoric relațiile dintre politică și religie se dovedesc a fi extrem de variate, începînd cu aservire și încheind cu indiferență. Totuși, forțele religioase sunt omniprezente atît în societate, cît și în relațiile internaționale, structurile de acest tip dețin un rol important în luarea de atitudine, definirea criteriilor binelui și răului, inadmisibilului și admisibilului, evlaviosului și păcatului. În acest sens, ele pot fi sau un factor generator de insecuritate, sau o forță care împreună cu alți actori participă la acțiunile de menținere a păcii și asigurării securității.

Actualitatea investigațiilor constă în faptul că este supus analizei un subiect mai puțin elucidat – locul și rolul factorului confesional în relațiile internaționale și în sistemul de securitate internațională aflate în plin proces de reconfigurare. În aspect aplicativ elaborarea științifică realizată urmărește identificarea unor soluții în măsură să contribuie la contracararea amenințărilor și riscurilor provenite din partea factorului confesional, iar în plan teoretico – metodologic este o investigație interdisciplinară, fiind realizată prin combinarea cercetărilor în domeniile teoriei relațiilor internaționale și politologiei, securitologiei și religiologiei.

Mihai Cernencu,
doctor în istorie, conferențiar universitar

REFLECȚII ASUPRA FENOMENULUI ELITEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Fenomenul elitar în general și cel al elitei politice în particular are o semnificație majoră pentru orice societate modernă, inclusiv aflată în anevoioasele procese ale transformărilor democratice. Privită și percepută în astfel de circumstanțe, lucrarea doctorului în filosofie, conferențiar cercetător, Pantelimon Varzari – *Elita politică din Republica Moldova: realități și perspective* – prezintă un interes aparte pentru cercetătorii și practicienii în domeniu din țară, este binevenită studenților, masteranzilor, doctoranzilor, cadrelor didactice, tuturor persoanelor preocupate de problematica elitologică. Prin această lucrare, care în fond urmează după primul în republică curs universitar *Introducere în elitologie* (2003) și după câteva zeci de articole în domeniu ale autorului, acesta deja se manifestă ca un elitolog afirmat în câmpul preocupărilor științifice.

Remarcăm mai întâi de toate faptul că în compartimentul introductiv al studiului de față, numit *Argument*, sunt fundamentate în mod convingător actualitatea și scopul cercetării, rolul elitologiei ca disciplină de sine stătătoare în contextul științelor politice, cadrul epistemologic al fenomenului elitei politice în condițiile Republicii Moldova. Este important că autorul își propune drept obiectiv examinarea elitei politice moldovenești, problemelor formării, dezvoltării, funcționalității și modernizării ei din perspectiva euro-integrării țării noastre.

Analiza subiectului lucrării se bazează pe un bogat material epistemologic, dimensionat în cadrul primului compartiment. Aici autorul acordă o atenție deosebită particularităților metodologice ale doctrinelor elitiste și neELITISTE nu fără a semnală mai întâi rolul predecesorilor vestiți ai teoriei elitelor, începînd cu gînditorii antici și continuînd cu cei din epoca modernă. În acest compartiment pe drept se menționează că teoria elitelor în calitate de concept științific bine definit a fost elaborată doar de la sfîrșitul sec. XIX – începutul sec. XX de către savanții italieni V. Pareto și G. Mosca, precum și de sociologul german R. Michels. Aceștea, fiind considerați teoreticienii clasici ai elitelor, au evidențiat elita politică drept obiect aparte de cercetare. Ei s-au axat pe o teoretizare specifică sociologică a elitismului politic și nu pe o abordare pozițională, funcțională sau de dominație a lui cum procedau mai tîrziu reprezentanții neELITISMULUI.

Meritul autorului ține și de faptul că el este unul dintre primii cercetători din republică care face o analiză amplă a teoriilor contemporane ale elitei – teoriile valorice (Ortega y Gasset, Von Blume, N. Berdeaev ș.a.), teoria radicală a elitelor (F. Hunter, C. Wright Mills ș.a.), teoriile elitismului democratic (S.M. Lipset, H. Lasswell, R. Aron, G. Sartori ș.a.), teoriile pluralismului elitar (R. Dahl, S. Keller, E. Holtmann, D. Reisman, D. Truman ș.a.). Din cele menționate, teoria elitelor a suportat diverse evoluții pentru ca astăzi să reprezinte un conglomerat pestrîț de orientări politice și curente teoretico-metodologice care adesea se opun una alteia și care, în opinia autorului, pot fi clasificate în baza anumitor criterii – cronologic, de orientare și apartenență politică, de principii susținute, geografic sau regional ș.a.

Pornind de la suportul teoretico-metodologic al fenomenului elitar, oferit în primul compartiment, autorul supune analizei în cel de al doilea compartiment al lucrării aspecte ce țin de evoluția elitei politice din Republica Moldova. În particular, este elucidată problema formării elitei politice noi, iar odată cu schimbarea elitei politice vechi de tip nomenclaturist este demonstrat rolul primei generații a clasei politice naționale în constituirea și dezvoltarea statalității țării noastre. Un interes sporit trezește

compartimentul trei al lucrării, legat de funcționalitatea și tendințele actuale de manifestare a elitei politice din Republica Moldova. Aici avem în vizor probleme ce țin de necesitatea elaborării și explorării de către elita puterii a unei formule politice funcționale axată pe dezvoltarea strategică a țării. Astfel, autorul încearcă să contureze chintesența formulei politice de care se conduc elitele puterii în actul guvernării și pe această bază să elucideze noua paradigmă a guvernării actuale. Reperetele principale, prioritățile naționale ce determină caracterul și viabilitatea formulei în cauză sînt: reintegrarea teritorială a statului ca mijloc de eliminare a factorilor de separatism; modernizarea economică și socială a țării; solidaritatea socială; consolidarea statalității; integrarea europeană a țării, colaborarea acesteia cu structurile euroatlantice. În acest sens, este clar menționat faptul că realizarea priorităților naționale ar conduce la consolidarea securității naționale a statului, la realizarea interesului național al țării.

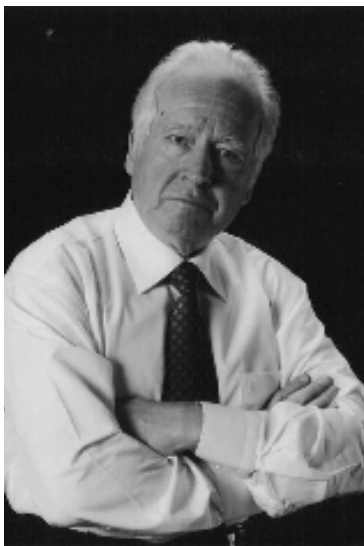
De rînd cu cele remarcate mai sus, lucrarea nu este lipsită de unele neajunsuri. După noi, ea ar fi cîștigat dacă primul compartiment cuprindea și aspecte teoretico-metodologice legate de elita politică tranzitorie, în sens că segmentul teoretico-metodologic general trebuia completat în mod firesc cu segmentul similar de ordin particular. Totodată, concluziile lucrării puteau fi completate cu unele recomandări în domeniu.

Acestea fiind spuse, considerăm lucrarea dr. conferențiar Pantelimon Varzari (cu toate ajunsurile și neajunsurile ei) a fi una cît se poate de utilă pentru știința și practica socială a țării noastre, care poate contribui la schimbări spre bine în domeniul relațiilor putere – opoziție, elită – electorat.

Victor Saca,
doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar

ANIVERSĂRI

ACADEMICIANUL GHEORGHE PALADI: 80 ANI DE LA NAȘTERE

Doctor habilitat în medicină (1966), Profesor universitar (1967), Om Emerit din Moldova (1978), Membru titular al Academiei de Științe a Moldovei (1993), Cavaler al Ordinului Republicii (1995), Laureat al Premiului de Stat în domeniul științei, tehnicii și producției (2001)

S-a născut la 9 mai 1929 în satul Buiucani, suburbie a Chișinăului. A absolvit cu succes școala primară din sat, urmând liceului „Alec Russo” din Chișinău, apoi la școala medie Nr 4. În 1946 este admis la Facultatea de Medicină. Academicianul Paladi face parte din promoția de aur (1951) a USMF.

În perioada 1952-1954 își continuă studiile la secundariatul clinic în cadrul Catedrei de Obstetrică și Ginecologie a Institutului de Medicină din Chișinău.

Prima teză (de candidat în științe medicale, cum se numea pe atunci) o susține la vârsta de 27 ani (1957), cea de a doua – la 37 ani (1966), oferindu-i-se curând (1967) și titlul didactic de profesor universitar .

A fost, pe acele timpuri, cel mai tânăr profesor universitar în disciplina de obstetrică și ginecologie din fosta Uniunea Sovietică.

Din 1959 – specialist principal în domeniul ocrotirii mamei și copilului al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova, funcție pe care o menține pe parcursul a 26 de ani. În această perioadă de timp dumnealui a pus temelia organizării serviciului obstetrical-ginecologic în Republica Moldova, inițiind și realizând numeroase reforme orientate spre ameliorarea situației în domeniul ocrotirii mamei și copilului. Aceste reforme au dus la îmbunătățirea vădită a indicilor principali, precum ar fi morbiditatea și mortalitatea maternă, perinatală și infantilă. Aceste transformări au fost înalt apreciate de Ministerul Sănătății al Uniunii Sovietice, Republica Moldova constituind un exemplu elocvent de urmat și o bază de schimb de experiență pentru alte republici unionale.

Între anii 1967-1999 a activat ca șef al Catedrei de Obstetrică și Ginecologie, reușind să creeze și să consolideze o prestigioasă școală științifică, școală cunoscută în toate republici ale Uniunii Sovietice, cât și peste hotarele ei. Este conducătorul științific a 33 de teze de doctor și doctor habilitat în medicină. Academicianul Gh. Paladi este un savant deosebit, care a crescut o pleiadă de cercetători de certă calitate, împreună cu ei contribuind la procesul de pregătire a cadrelor calificate de medici, dar și la efectuarea unor investigații importante, la îndeplinirea unui volum colosal de muncă în clinică. E cunoscut faptul că mulți dintre discipolii domniei sale activează în diverse instituții din țară și peste hotarele ei (Ucraina, Canada, Israel, Italia). A pus umărul la trecerea instruirii prin rezidențiat, unde e implementată experiența școlii vechi europene.

Pentru prima dată în Republica Moldova, academician Paladi folosește substanțele radioactive (izotopii de P^{32} și I^{131}) în unele studii științifice, care mai târziu cu succes au fost aplicate în practica medicală a multiple discipline.

A efectuat cercetări fundamentale privind problema infecțiilor congenitale antroponozei – toxoplasmoza, în patologia obstetricală și pediatrică. Savantul Gh. Paladi a demonstrat valoarea reacțiilor imunologice în stabilirea maladiei toxoplasmice, toxicitatea preparatului Daraprim, folosit pe larg în tratamentul acestei infecții. Datele obținute au fost confirmate printr-un raport prezentat de dumnealui la Plenara Simpozionului din Moscova, organizată de Academia de Științe Medicale a Uniunii Sovietice, cu participarea renumiților savanți din domeniul obstetricii și ginecologiei, microbiologiei, farmacologiei, epidemiologiei...

Pentru prima dată a introdus în practica ginecologică din Moldova endoscopia în diagnosticul și tratamentul patologiilor ginecologice. Au fost pregătite și instruite cadre medicale în domeniul endoscopiei din rândul medicilor autohtoni și din România.

O altă direcție științifică importantă a constituit domeniul tumorilor benigne ale uterului, pentru prima dată fiind elaborat tratamentul conservativ nonhormonal al acestor tumori.

Academicianul Gh. Paladi a implementat metodele transvaginale-transcervicale de întrerupere a sarcinii – o nouă clasificare a gestozelor tardive și conduita sarcinii și nașterii la aceste paciente. A propus o nouă clasificare a hemoragiilor uterine și tratamentul lor în perioada menopauzală prin termoablația endometrială.

A publicat peste 500 lucrări științifice cu diversă tematică din domeniu, dintre care peste 50 în diferite materiale ale forumurilor internaționale și diferite reviste științifice de specialitate. Domnia sa este autorul a 18 monografii, 5 manuale, 32 de recomandări metodice și materiale didactice, unele dintre care, precum „Hemoragiile obstetricale” și „Programul pentru pregătirea moașelor”, fiind editate la Moscova pentru medicii obstetricieni și moașe din toată Uniunea Sovietică.

În 1993 devine membru titular al Academiei de Științe a Republicii Moldova.

Între anii 1994-1999 este ales membru al Prezidiului AȘM, executând concomitent și funcția de președinte al Consiliului de experți al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova.

Din 1999 este șef de clinică a maternității Spitalului Clinic Municipal nr.1 din Chișinău.

Academicianul Gh. Paladi a fost organizator a două Congrese Unionale (al XII-lea și al XIV-lea) ale obstetricienilor și ginecologilor (a.1969 și a.1983), precum și a două congrese similare republicane (a. 1972 și a.1993), a răspuns de organizarea Conferinței republicane a medicilor- pediatri și obstetricieni-ginecologi(a.1977), a primului congres al moașelor din Republica Moldova (a. 1976).

Pe parcurs a fost inițiatorul și organizatorul a trei simpozioane unionale, care s-au ținut la Chișinău, Moscova și Samarkand (anii 1976, 1977, 1978). Este unul printre cei care au organizat primele conferințe studentești interuniversitare (Moscova, Odessa, Chișinău).

Autoritatea academicianului Gh. Paladi a cunoscut o linie ascendentă prin ani, meritele dumisale fiind recunoscute departe de hotarele țării. Este membru al Societății Europene de Obstetrică și Ginecologie; membrul al Biroului Executiv al Societății Internaționale de Psihologie și Medicină Prenatală și Perinatală; membru de onoare al Societății Române de Obstetrică și Ginecologie, Om Emerit în Științe (1977), membru al Consiliului redacțional al revistei „Акушерство и гинекология”, membru al Consiliului redacțional al revistei „Buletin de perinatologie”.

Între anii 1962 și 2008 domnia sa a participat la 18 congrese internaționale, unde a prezentat rapoarte ce reflectă diferite aspecte în domeniul obstetricii, ginecologiei și

demografiei, ceea ce a contribuit substanțial la formarea pozitivă a imaginii Republicii Moldova pe plan internațional. Prestigiul său științific e atestat și de distincțiile primite pentru merite incontestabile înregistrate în domeniul de referință: „Eminent al ocrotirii sănătății” (1957), Om Emerit din Moldova (1978), Ordinul Republicii (1995), titlul de Laureat al Premiului de Stat al Republicii Moldova în domeniul științei, tehnicii și producției (2001), medalia Prezidiului AȘM „Dimitrie Cantemir”. Prin Decretul președintelui Republicii Moldova, a fost decorat cu medalia „Nicolae Testemițanu”(2004).

Este membru al Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului și al Comisiei Naționale pentru Populație și Dezvoltare.

În luna februarie 2009, la ședința Asambleei a Academiei de Știință a Moldovei, academicianului Gh.Paladi i s-a decernat Premiul Academiei de Știință a Moldovei pentru Realizări Performante în anul 2008.

O direcție importantă în activitatea academicianului Gh.Paladi prezintă domeniul demografic. Fiind preocupat de modificările în domeniul populației care au derulat vertiginos, în special, în a doua jumătate a secolului XX, la inițiativa lui în anul 1997 pe lângă Academia de Științe a Moldovei a fost organizat Centrul de Cercetări Medicale și Socio-Demografice ale Familiei, în prezent Secția Cercetări Socio-Demografice ale Familiei din cadrul Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM.

Sub conducerea academicianului Gh.Paladi au fost organizate două conferințe cu tematica demografică: „Probleme actuale medico-sociale, psihologice și demografice ale familiei” (1998) și „Particularitățile și tendințele proceselor demografice în Republica Moldova” (2001), care au pus în discuție cele mai stringente probleme ce țin de dezvoltarea populației în Republica Moldova. Cu participarea nemijlocită a academicianului Gh.Paladi și sub redacția lui științifică au fost editate monografiile colective „Familia: probleme sociale, demografice și psihologice” (2005), „Transformări demografice, viața familială și sănătatea populației” (2007). În prezent este pregătită pentru publicare monografia „Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințele economice și sociale” în comun cu dr. O.Gagauz și O.Penina.

Academicianul Gh. Paladi și tînărul colectiv al Secției Cercetări Socio-Demografice ale Familiei depun eforturi mari pentru dezvoltarea științei demografice în Republica Moldova. Fiind membru al Comisiei Naționale pentru Populație și Dezvoltare, academicianul Gh.Paladi atenționează conducerea Republicii Moldova și a AȘM privind necesitatea racordării strategiilor de dezvoltare socioeconomică a țării cu prognozele demografice. Colectivul Secției pentru prima dată în anul 2008 a elaborat prognoza demografică a populației Republicii Moldova pînă în anul 2050 în baza metodelor moderne. Rezultatele științifice obținute au stat la baza elaborării Cărții Verzi a populației din Republica Moldova și a Strategiei Naționale în domeniul securității demografice.

Stimate Doamnele academician!

În semn de înaltă prețuire pentru activitatea Dvs remarcabilă colectivul Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM Vă aduce felicitări cordiale cu prilejul jubileului de 80 de ani. Vă urăm sănătate, prosperitate și realizări noi în nobila activitate.

ACADEMICIANUL ALEXANDRU ROȘCA: 75 ANI DE LA NAȘTERE

Activitatea științifică rodnică și îndelungată a academicianului Alexandru Roșca este bine cunoscută de către comunitatea academică și universitară din Republica Moldova și din afara ei. Este un savant recunoscut în domeniul filosofiei sociale și politologiei.

Academicianul A. Roșca a conceptualizat problematica dezvoltării libere a individului, a edificat cadrul teoretico-metodologic de examinare a orașului și satului ca elemente ale unui sistem integru, a elaborat concepția proceselor integrative în sistemul „oraș-sat” și a relevat rolul acestor procese în crearea condițiilor propice dezvoltării potențialului uman. Domnia sa a identificat condițiile obiective și subiective ale activizării individului ținând cont de perspectiva modernizării societății și depășirii paternalismului social din perioada precedentă. În prezent este preocupat de cercetarea problemelor social-filosofice privind corelațiile dintre economia de piață, libertatea, egalitatea și echitatea socială, dintre libertatea, socializarea și securitatea individului, dintre eficientizarea sistemului politic, coeziunea socială și dezvoltarea durabilă.

Academicianul A. Roșca este autor a cca 200 de lucrări științifice, inclusiv 6 monografii: *Dezvoltarea liberă a fiecăruia* (1980); *Интеграционные процессы на селе и всестороннее развитие личности* (1984); *Programul alimentar - manifestare a grijii partidului față de om* (1985); *Интеграционные процессы в системе „город-село” как основа формирования всесторонне развитой личности* (1988); *Объективное и субъективное в повышении социальной активности личности* (1991); *Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filosofice* (2007). Aceste și alte lucrări științifice au apărut în baza mai multor proiecte științifice instituționale, fiind conducătorul acestora mai bine de 30 de ani. A prezentat referate și comunicări la 14 conferințe științifice unionale și 18 internaționale (Moscova, Sverdlovsk, Cernăuți, Plovdiv, Iași, Galați, Sinaia, Atena), la cel de-al XIX-lea Congres Mondial de Filosofie (Moscova, 1993) și la cca 30 de forumuri republicane.

Din 1964 până în 1977 A. Roșca a activat la Universitatea de Stat din Moldova, inițial în calitate de asistent, lector, lector superior și conferențiar universitar, manifestându-se ca un pedagog iscusit. Din 1977 și până în prezent activează în cadrul AȘM, fiind ales în diferite funcții de conducere (șef de sector și de secție, director al Institutului de Filosofie, Sociologie și Drept, academician coordonator al Secției de Științe Umaniste și Arte a AȘM).

A. Roșca a fost redactor-șef al revistelor *Buletinul Academiei de Științe a R.S.S. Moldovenești. Științe sociale: filosofie, drept, etnografie, studiul artelor, arheologie* (1990) și *Filosofie și Drept* a Institutului de Filosofie, Sociologie și Drept al AȘM (1991-2002). Este membru al colegiului redacțional al revistei internaționale *Общество и экономика* (Moscova, din 1998), membru al colegiului redacțional al ediției *Analele Facultății de Drept și Administrație Publică* a Universității Ecologice „Dimitrie Cantemir” (Iași, România) și al *Buletinului Științific al Academiei Ecologice din România* (Iași).

În prezent, academicianul A. Roșca exercită funcțiile de președinte al corpului academic din cadrul Secției de Științe Socio-Umaniste a AȘM și de președinte al Consiliului științific specializat pentru conferirea gradelor științifice de doctor și doctor habilitat de pe lângă Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM. A pregătit 16 doctori și 3 doctori habilitați în științe.

Activitatea științifică desfășurată pe parcursul a 45 de ani de muncă asiduă a fost înalt apreciată de comunitatea academică, acordându-i titlul de membru corespondent (1992) și de membru titular (2000) al Academiei de Științe a Moldovei. A fost membru titular al Academiei Central-Europene de Științe și Artă (Timișoara, România), membru asociat al Institutului Francez de Relații Internaționale (Paris), membru al Academiei Balcanice de Știință, Cultură Liberă și Dezvoltare Durabilă „Denis Jersov” (Sofia). În anul 1999 i s-a conferit titlul onorific de *Om emerit*.

DOCTORUL HABILITAT VLADIMIR ANIKIN: 70 ANI DE LA NAȘTERE

Vladimir Anikin, doctor habilitat în politologie, doctor în filosofie, conferențiar universitar, atinge vârsta de 70 de ani la mijlocul anului curent. Noi, colegii domniei sale, felicităm cordial omagiatul nostru adresându-i cele mai sincere urări de bine.

Domeniul de cercetări științifice al lui V. Anikin cuprinde științele politice și filosofia socială. El vine în știință din jurnalistică, unde a lucrat mai mulți ani în presa raională și republicană după absolvirea Facultății de Jurnalistică a Universității de Stat „M.V. Lomonosov” din Moscova (1969).

La începutul anilor '70 ai sec. XX devine competitor la Secția de Filosofie și Drept a AȘM. În anul 1983 a susținut teza de doctor în filosofie. Studiul minuțios al problematicii creației raționalizatorilor și inventatorilor efectuat în decurs de un deceniu l-au plasat pe V. Anikin în rîndurile cercetătorilor de frunte în cadrul republicii, dar și în afara hotarelor ei. Despre acest fapt mărturisesc multiplele referințe la lucrările domniei sale. A publicat două monografii la tematica în cauză (*Индивидуальное и коллективное техническое творчество: опыт, проблемы* (1979); *Магистралы технического творчества* (1983), precum și zeci de articole.

Din 1984 pînă în august 1991 V. Anikin a activat în domeniul învățămîntului universitar în calitate de lector superior, conferențiar universitar, decan și prorector pentru munca educativă în cadrul Institutului de Arte. Aici s-a manifestat ca un pedagog iscusit și conducător experimentat, care a știut întotdeauna să găsească modalitățile de a mobiliza echipa de lucru pentru o activitate didactică și științifică fructuoasă. Este cunoscut manualul semnat de V. Anikin, apărut în două ediții: *Риторика: курс лекций* (1997, 2001).

Fiind angajat în calitate de cercetător științific superior al Secției *Probleme teoretice și dezvoltare socială a Institutului de Filosofie, Sociologie și Drept al AȘM* (1991), domnia sa se include activ în investigarea tematicilor instituționale ale subdiviziunii. În același context, e necesar de menționat o serie de articole științifice publicate în diverse ediții, inclusiv în reviste de specialitate republicane (*Revista de filozofie, sociologie și științe politice, Moldoscopia (Probleme de analiză politică)*) și internaționale (*Ecologie și umanism* (Iași)). A prezentat referate și comunicări la circa 120 forumuri științifice naționale și internaționale.

Participînd nemijlocită în realizarea proiectelor, V. Anikin a dat dovadă de receptiv la cerințele societății legate de alegerea căii de dezvoltare politică și socială a țării la etapa actuală și în perspectivă, studiind problemele constituirii și funcționării societății civile în spațiul postsovietic, inclusiv în Republica Moldova în contextul experienței democrațiilor occidentale. Astfel, apare în lumină monografia *Гражданское общество в Республике Молдова: состояние, проблемы, перспективы* (2001), care a fost înalt apreciată de către comunitatea științifică. Ulterior, în decembrie 2003, susține teza de doctor habilitat în politologie cu genericul *Procesul devenirii societății civile în Republica Moldova în perioada postsovietică (general și particular)*. În cadrul actualelor proiecte instituționale, V. Anikin continuă investigațiile domeniul dat, în special al

problemelor legate de starea actuală și de perspectivă a interacțiunii dintre puterile executivă și judecătorească în stat și structurile societății civile. Tema în cauză a fost dezvoltată într-o serie de articole publicate recent.

Problematika de investigare a dlui V.Anikin cercetător științific coordonator al Secției Politologie a Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM, este actuală și îndeosebi de variată. V. Anikin participă activ la discuțiile desfășurate în cadrul seminarului științific de profil la specialitatea 23.00.01 – Teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice, în cadrul ședințelor consiliilor științifice specializate de susținere a tezelor de doctorat de la Institut și de la Universitatea de Stat din Moldova. Vom remarca și faptul că el este conducător științific al doctoranzilor subdiviziunii, participă activ la diferite forumuri naționale și internaționale, continuă activitatea didactică în cadrul unor instituții de învățământ superior din mun. Chișinău.